

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Sociální péče o děti a mládež v Bystřici nad Pernštejnem
v první polovině 20. století**

Bc. Simona Pokorná

Diplomová práce

2010

University of Pardubice

Faculty of Philosophy

**SOCIAL CHILD AND YOUTH CARE IN BYSTRŮICE NAD
PERNŠTEJNEM IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY**

Bc. Simona Pokorná

Thesis

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Simona POKORNÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem v první polovině 20. století**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) úvod - vymezení tématu, cíle, prameny, literatura
- 2) stručný vývoj sledované lokality do roku 1945
- 3) obecná pravidla sociální péče o mládež a jejich legislativní zakotvení
- 4) organizace sociální péče a její proměny ve sledovaném období
- 5) formy činnosti a její dopady
- 6) podporovatelé sociální činnosti
- 7) závěr
- 8) prameny a literatury

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LENDEROVÁ, Milena-RÝDL Karel. Radostné dětství. Praha, Litomyšl 2006. ISBN 80-7185-647-9.

HOFFMANOVÁ, Jaroslava. K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách. SAP 32, 2/1982, s. 419-443.

ed. KÁRNÍK, Zdeněk. K novověkých sociálním dějinám Českých II.. Praha 1998. ISBN 80-7184-496-9.

ed. KÁRNÍK, Zdeněk. K novověkých sociálním dějinám Českých III.. Praha 1998. ISBN 80-7184-495-0.

ed. KÁRNÍK, Zdeněk. K novověkých sociálním dějinám Českých IV.. Praha 2001. ISBN 80-246-0198-2.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji

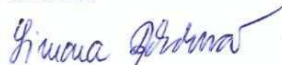
Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 3. 2010

Bc. Simona Pokorná

Poděkování

Chtěla bych poděkovat prof. doc. PhDr. Mileně Lenderové, Csc. za odborné vedení, konzultace a rady udílené při tvorbě této práce. Dále patří můj dík pracovníkům SOkA Žďár nad Sázavou za jejich ochotu při dohledávání informací. Děkuji také své sestře Mgr. Iloně Pokorné, která věnovala nemálo svého času kontrole této práce.

Souhrn

V diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku sociální péče o děti a mládež v první polovině 20. století na příkladu soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem. Mým záměrem bylo zhodnotit podpůrnou péči o děti a mládež v uvedeném období, podívat se na konkrétní možnosti a postupy této pomoci. Zároveň jsem sledovala, do jaké míry se v této věci angažovaly ženy. Práci jsem rozčlenila do několika částí. Bylo nezbytné zmínit obecná pravidla sociální péče o děti a mládež zanesená v legislativě a dále sledovat jejich postupné doplňování a proměny. Na sociální otázku Bystřicka měl rovněž vliv vývoj lokality, který jsem stručně nastínila. Podrobně jsem rozebrala jednotlivé formy sociální pomoci směřované k dětem a jejich dopady.

Klíčová slova

Sociální problematika, sociální péče o děti a mládež, Bystřice nad Pernštejnem

Title

SOCIAL CHILD AND YOUTH CARE IN BYSTŘICE NAD PERNŠTEJNEM IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Summary

The dissertation deals with the problem of social care of children and youth in the first half of the 20th century on the example of the region Bystřice nad Pernštejnem. The aim of the paper was to evaluate the supportive care of the children and youth in the mentioned period, searched the concrete possibilities and processes connected with this help. At the same time I searched for the importance of the role of the women which become involved in this matter. The paper was segmented to several parts. It was necessary to mention the general rules of the social care of the children and youth that were included in the legislature and their gradual changes and replenishment. The important role of the social care in the bystrický region played the development of this locality which is briefly included. I closely analyzed individual forms of the social help for the children and their impacts.

Keywords

Social questions, Social child and youth care, Bystřice nad Pernštejnem

Obsah

1. Úvod: vymezení tématu, cíle, prameny, literatura
2. Stručný vývoj lokality Bystřice nad Pernštejnem do roku 1945
3. Obecná pravidla sociální péče o děti a mládež a jejich legislativní zakotvení
4. Organizace sociální péče a její proměny zejména ve sledovaném období
 - 4.1 Stanovy Okresní péče o mládež
5. Formy sociální činnosti a její výsledky
 5. 1 Sirotčí spolek 1911-1921
 5. 2 Okresní péče o mládež 1921-1945
 5. 2. 1 Podpůrné a charitativní akce
 5. 2. 2 Dětský domov
 5. 2. 3 Sirotčí kolonie
 5. 2. 4 Odbor ochrany matek a kojenců
6. Závěr
7. Resume
8. Prameny a literatura
 - Seznam grafů
 - Seznam tabulek
 - Seznam příloh
 - Přílohy

1. Úvod

V diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku péče o děti a mládež. Soustředila jsem se na první polovinu 20. století, kdy musela sociální politika reagovat na společenské dění, přizpůsobovat se novým faktorům a nabývat jasnějších kontur. Velký vliv mělo především období první světové války, které rozvinulo sociální politiku v mnoha směrech.

Cílem této práce je vytvořit pohled na sociální péči o děti a mládež dostupnou v soudním okrese Bystřice nad Pernštejnem. Hodlám sledovat její vývoj ve výše vymezeném období. Společně se systémem péče o chudé a opuštěné děti se budu zabývat také tím, jakým způsobem a do jaké míry se v této věci angažovaly ženy.

Člověk by měl usilovat o uspokojení základních životních potřeb, pečovat o svůj život a zdraví. Existovali však jedinci, kteří toho nebyli z různých důvodů schopni. Do takto problematické situace se souhrou okolností a náhod mohl dostat kdokoli.

Dospělí vyhledávali cizí pomoc a ochranu hlavně v hmotné nouzi. Zvláště ohroženou skupinu však tvořili nezletilí a děti. Pokud se o ně nedokázali postarat rodiče nebo příbuzní, byli odkázáni na různé formy podpory. Pro všechny potřebné postupně vznikala sociální péče. Tento proces se odvíjel od společenských změn.

Prvotní pomocnou ruku podala nemajetným v duchu lásky k bližnímu svému církev. Její zesvětštění tyto hodnoty posunulo. Špitály, kláštery, dobročinné řády apod. poskytovaly almužny, aniž by ověřovaly, zda byl dotyčný skutečně v hmotné nouzi. Žebráctví se tak v podstatě stávalo přivýdělkem či rovnou povoláním. Rozmach žebroty ohrožoval veřejný pořádek a společnost vůbec. Bylo tedy nutné, aby byla dobročinnost řízena a organizována. Tímto způsobem se pak prostředky dostaly do správných rukou a bylo splněno poslání péče o chudé. Pro tento účel byly využity farní obvody a jejich správce, farář, který dohlížel na správné udílení prostředků.¹

Záchrané lano nejdříve podával soukromý sektor. Postupem času se do této problematiky zapojoval také sektor veřejný. Od počátku 19. století již můžeme sledovat první pokusy o vytvoření určitého sociálního systému a sociální sítě. Její vývoj pokračoval ve 20. století.

Regionálně jsem práci vymezila soudním okresem Bystřice nad Pernštejnem. Pojem soudní okres pochází z roku 1867, kdy došlo ke změnám v oblasti správního členění země a

¹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 15-16.

byla od sebe oddělena politická a soudní správa. Existovaly politické okresy, které v sobě zahrnovaly několik soudních okresů. Tento systém fungoval i po vzniku Československé republiky v roce 1918. Změny přišly v důsledku německé okupace a následné dvojí správy za Protektorátu Čechy a Morava.

Jelikož se budu věnovat konkrétní oblasti, zmíním její vývoj. Velmi stručně se ohlédnu až k počátkům Bystřice nad Pernštejnem a jejímu okolí. Detailněji se pak budu zabývat vyčleněným obdobím, tedy první polovinou 20. století. Pokusím se postihnout oblasti, které mohly jakýmkoliv způsobem ovlivnit přístup k sociální problematice. Zohledním systém školství, ekonomické zaměření Bystřicka, kulturní charakteristiky, demografický vývoj a politickou situaci.

Samostatnou kapitolu vyčlením pro obecná pravidla, kterými se řídila sociální péče o děti a mládež, a jejich legislativní podobu. Je nutné si uvědomit, že časové vymezení práce s sebou nese výrazné legislativní změny související se vznikem samostatné Československé republiky, ze které se stal sociální, téměř asistenční stát.

V jedné z kapitol přiblížím organizaci sociální péče a její proměny v první polovině 20. století.

Ústřední institucí, která se zabývala sociální péčí o děti a mládež české národnosti, byla Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v Království českém. Vznikla v roce 1907 jako výsledek prvního celorakouského sjezdu péče o mládež. Postupně se vytvářely jednotlivé pobočky, které měly blíže k potřebným lidem. Snadněji monitorovaly situaci v jednotlivých okresech a mohly pružněji reagovat na problémy dané oblasti. Tyto sirotčí spolky nebo také sirotčí komise byly po vzniku Československé republiky nahrazeny okresními péčemi o mládež. Společnost prošla válečným konfliktem a bylo nezbytné řešit jeho následky. Velkou roli hrála nutnost efektivní organizace pomoci, proto platily pro okresní péče o mládež jednotné stanovy.

Tato závazná pravidla bych chtěla podrobněji rozebrat. Představovala totiž základ pro další sociální činnost. Jasně stanovila účel a obor působnosti instituce. Určila, kdo se mohl stát poručníkem z povolání a jaké měl kompetence. Pozornost zde byla věnována tomu, jakým způsobem získat finanční prostředky, aby sdružení zdárně fungovalo. Další nezbytnou složku tvořili členové. Existovaly hned čtyři druhy členství s různými povinnostmi i pravomocemi. Stanovy pamatovaly také na způsoby, jak členství ukončit. Okresní péče o mládež tvořily hierarchicky uspořádané správní orgány. Normy týkající se valné schůze, správního výboru, předsednictva, pracovních odborů a důvěrníků tvořily stěžejní část. Dále

byl jasně stanoven vztah sdružení k organizacím vyšším a k orgánům veřejné správy. V těchto normách nechyběly ani formality týkající se změn stanov a zániku sdružení.

Sociálně zaměřené organizace se mohly lišit způsobem, na základě kterého fungovaly. Existovaly dvě varianty. O jejich kladech a záporech pojednám v jedné z podkapitol.

Sociální péči o děti a mládež se pokusím nastínit na základě aktivit bystřického Sirotčího spolku. Podívám se na jeho působení z různých úhlů pohledu, ať už se bude jednat o jednotlivé funkce, samotné členstvo a jeho složení, o strukturu a náplň jednání orgánů spolku, o finanční stav nebo o medializaci spolku a jeho spolupráci s dalšími institucemi. Pozornost věnuji žádostem o podporu, zaměřím se na jejich počet, obsah a výsledný dopad na žadatele. Zohledním také pozici spolku ve městě a jeho význam.

Podobně přistoupím k Okresní péči o mládež v Bystřici. Předpokládám, že podstata fungování zůstane stejná, proto se zaměřím hlavně na inovace, které s sebou tento spolek přinesl. Podrobněji popíši podpůrné a charitativní akce spolku, projekt dětského domova, jeho následnou realizaci a provoz. Zmíním také bystřickou Sirotčí kolonii a její přínosy. V samostatné podkapitole rozeberu Odbor ochrany matek a kojenců.

Informační základnu, nezbytnou pro vypracování práce, jsem získala díky archivním pramenům, literatuře vztahující se k sociální péči a díky regionální literatuře týkající se Bystřicka. K materiálům bylo třeba přistupovat kriticky. Často se v textech odrazila doba, ve které byla kniha vydána, nebo osobní názory pisatele, které mohly informace zkreslit.

Nejprve jsem se zaměřila na dostupnou literaturu týkající se sociální péče. Seznámila jsem se s čtyřdílnou publikací editovanou Zdeňkem Kárníkem. Dílo *K novověkým sociálním dějinám českých zemí od roku 1848 až po současnost* se skládalo z badatelských sond týkajících se problematiky sociálních dějin. Právě sociální dějiny zde byly chápány jako klíč k pochopení dějin vůbec.

Celkový obraz o sociální péči po vzniku samostatné Československé republiky mi podal Zdeněk Deyl v knize *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. Zabýval se stavem v jednotlivých odvětvích hospodářství a s tím související nezaměstnaností, sociální ochranou dělnictva, dětí, mládeže, chudiny a všech potřebných. Upozornil na zákony týkající se sociální péče a na jejich novely.

Speciálně se sociální péčí o děti a mládež zabývala Jaroslava Hoffmanová v autorské studii *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*, vydané ve Sborníku archivních prací. Musíme brát v potaz, že článek pocházel z 80. let minulého století a tato doba se na něm podepsala. Situaci dětí a mládeže autorka popsala v období feudalismu, přechodu ke

kapitalismu, rozebrala rozšíření sociální péče v druhé polovině 19. století až do její moderní podoby. Upozornila také na archivní fondy týkající se dané problematiky.

Cenným pramenem pro mě byly texty Antonína Tůmy. Dobrý přehled v sociální problematice mi nabídla jeho práce *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*, kde popsal vývoj sociální péče, aktuální stav za první republiky a zmínil vize, které se měly odrazit v úpravách legislativy. Čerpala jsem také z jeho vydaných přednášek *Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež* a *Úkoly české zemské komise pro péči o mládež na základě nových stanov*.

Nepostradatelnými zdroji informací byly i další tituly pocházející od Antonína Tvrdoně, Karla Svobody, Petr Zenkla, Františka Pražáka, Milady Kellerové atd. Bibliografické údaje těchto děl jsem uvedla v seznamu použité literatury.

Literatura týkající se vývoje lokality nebyla příliš bohatá. Poslední kniha přímo o Bystřici nad Pernštejnem vyšla z pera Jiřího Petrlíka v roce 1980. Opět se projevilo dobové zatížení tehdejšího režimu. V současnosti se připravuje materiál k nové knize, která by historický vývoj Bystřice zrekapitulovala. Statistické údaje se mi podařilo dohledat v *Historickém lexikonu obcí České republiky z let 1869-2005*.

Většina použitých pramenů se nacházela ve fondech uložených ve Státním okresním archivu Žďár nad Sázavou. Stěžejním se pro mě staly fondy Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1921 a Okresní péče o děti a mládež 1921-1946. Ukázalo se, že velká část těchto fondů zatím nebyla badateli studována. To mě utvrdilo v přesvědčení, že problematika sociální péče o děti a mládež zřejmě nebude příliš frekventované téma prací. Ostatní uvedené archivní materiály jsem použila k ověření informací, popřípadě k jejich doplnění.

Fondy ukrývaly jednací protokoly, seznamy členů, stanovy, korespondenci, účetní evidenci, výroční zprávy, záznamy o majetku, prostorách apod.

V literatuře o minulosti města Bystřice nad Pernštejnem jsem nenalezla dostatečné množství informací. K jejich doplnění mi pomohla kronika města uložená v bystřickém muzeu. Pamětní kniha sahala do počátků první světové války. Sestavoval ji Josef Šťourač² a zapisoval Ladislav Čermák³. Regionální dění popisovali v kontextu státních událostí. Přehledné zápisy se členily podle jednotlivých let. Uváděly společenské, kulturní a politické změny. Podrobně popisovaly stav počasí a jeho vliv na obyvatele a úrodu. Autoři se snažili zachytit atmosféru města, do které by mohly nahlédnout budoucí generace ať už

² Odborný učitel v Bystřici nad Pernštejnem. Bližší informace nenalezeny.

³ Městský tajemník. Bližší informace nenalezeny.

z badatelských či z osobních důvodů. Bylo však nutné přistupovat opatrně k hodnotícím poznámkám autorů. V některých se zcela jistě odrazily subjektivní názory.

Na základě analýzy a interpretace těchto pramenů se pokusím potvrdit hypotézu, že sociální péče se odvíjí vždy v širším kontextu ekonomických a sociálních daností určité společnosti. V jejím vývoji se ve velké míře odráží politické zaměření lokality, systém vzdělávání dětí a mládeže a v neposlední řadě přístup obyvatel, jejich finanční možnosti a schopnost empatie.

2. Stručný vývoj lokality Bystřice nad Pernštejnem do roku 1945

První zmínky o Bystřicku pochází ze 13. století, kdy tvořilo pohraničí mezi Čechami a Moravou. Kolonizace probíhala z české strany nejprve představiteli litomyšlského kláštera, později panovníkem. Na moravské straně sem pronikal jihomoravský šlechtický rod pánů z Medlova, erbu zubří hlavy.

Páni z Medlova⁴ nechali kolem roku 1231 postavit hrad Kámen⁵ jako správní a vojenské centrum kolonizované oblasti. Na rozšiřujícím se panství vzniklo městské centrum Bystřice nazvané podle tekoucí bystré vody říčky Bystřičky.⁶

V roce 1348 podle brněnských Zemských desek páni z Kamene odprodali část svého majetku v Bystřici a okolí pánům z Boskovic.

V polovině 14. století bylo městečko vlastněno několika majiteli.⁷ Spory o majetkovou držbu panství vyústily počátkem 15. století stavem, kdy mělo město zástavní pány z Kunštátu a Pernštejny.

Skutečnými držiteli města se stali páni z Pernštejna. Bystřice získala právo odúmrti⁸ a právo hrdelní. Právo výročního trhu získala Bystřice od krále Ladislava, toho času sídlícího v Budíně.⁹ Rostoucí význam města vedl ke zrušení funkce pernštejnského rychtáře a správa byla od poloviny 15. století přenesena na radu a v ní zasedající konšele. Radu jmenovala vrchnost, jež vedla správu městečka. Městské radě předsedal při správních, právních i soudních jednáních purkmistr, který střežil pečeť¹⁰ a obecní pokladnu. Ke konci 15. století obdržela Bystřice řadu ekonomických výhod.¹¹

V roce 1580 byla Bystřice povýšena na město díky Vratislavovi z Pernštejna.¹² Jeho vlivem císař Rudolf II. povýšil na Pražském hradě českou listinou městečko Bystřice na

⁴ Předkové rodu pánů z Pernštejna.

⁵ Později zvaný Zubštejn. Od této chvíle byli páni z Medlova nazýváni také pány z Kamene.

⁶ Bystřici zasvětili sv. Vavřinci, což bylo ve 13. století typické pro osady zřizované jako místní střediska.

⁷ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 24.

⁸ SOKA Žďár nad Sázavou. Archiv města Bystřice nad Pernštejnem 1403-1945. Inv. č. 1. Vilém z Pernštejna udílí Bystřici právo odúmrti.

⁹ SOKA Žďár nad Sázavou. Archiv města Bystřice nad Pernštejnem 1403-1945. Inv. č. 5. Král Ladislav dává Bystřici výroční trh.

¹⁰ Viz příloha č. 1.

¹¹ SOKA Žďár nad Sázavou. Archiv města Bystřice nad Pernštejnem 1403-1945. Inv. č. 9. Ekonomické výhody města udělené roku 1495.

¹² SOKA Žďár nad Sázavou. Archiv města Bystřice nad Pernštejnem 1403-1945. Inv. č. 23. Rudolf II. potvrzuje statut města.

město. Tím také potvrdil všechna dosavadní privilegia a správu svěřil do rukou purkmistra, rychtáře a 12 konšelů. Od této chvíle mohla Bystřice pečeti červeným voskem.

Vlivem finančních problémů Pernštejnů, požárem ve městě a rostoucími dluhy došlo roku 1588 k prodeji města Bystřice městu Brnu. Brněnské panství nad Bystřicí však trvalo pouze čtyři roky. V roce 1592 město koupil Václav Plesa Heřmanský ze Sloupna na Stojanech.¹³ Nový majitel uložil Bystřici do té doby nevídané roboty, ačkoliv bylo město již tak dost zadluženo. Prosazoval pouze katolicismus a zavedl nový obecní pořádek. Zakázal taneční hry, potulku, hry v kostky i nepořádky, dosadil nového katolického kněze a ostatní náboženství byla potlačována.

Bitva na Bílé hoře ovlivnila také město Bystřici nad Pernštejnem. Bystřické panství propadlo konfiskaci. Roku 1622 bylo prohlášeno za pokutě propadlé a císaři pořádnými ortely prisouzené. Neustálé průchody vojsk během třicetileté války město finančně vyčerpávaly.¹⁴

Druhá polovina 17. století přinesla rozsáhlý požár města, z kterého zbylo spáleniště. Novou výstavbu brzdila špatná finanční situace. Zchudlé město se dostalo do rukou Ferdinanda Leopolda z Náchoda a jeho nelidského zacházení s poddanými. Množily se stížnosti lidu, které vyvrcholily 1655 odprodejem bystřického panství rodině z Adlerksornu. V tomto období město neustále bojovalo o svá práva i po převzetí města roku 1695 hrabětem Roggendorfem. O tři roky později panství opět změnilo majitele. V roce 1698 je koupil Karel Benedikt, hrabě z Lamberka.¹⁵

V 18. století zaznamenala Bystřice nad Pernštejnem nebývalý stavební rozvoj. Proběhla tzv. domkářská revoluce¹⁶ a usídlovaly se zde vrchnostenské podniky, především od roku 1731, kdy bystřické panství získal rod Mistrovských z Nemyšle.¹⁷ Nadále se však Bystřice řadila k menším městům. Budování silnic podporovalo městské trhy a místní řemesla.

Na počátku 19. století život ve městě značně narušily francouzské války. Průchody vojsk a válečné drancování vedly k hospodářským problémům, které umocnila neúroda. Po

¹³ Císařská rada, hejtman Menšího Města Pražského a karlístejnský purkrabí.

¹⁴ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 63-75.

¹⁵ TENORA, Jan. Bystřický okres. In *Vlastivěda moravská*. Brno, 1907. s. 30-58.

¹⁶ Vzrostl počet domkářů, podruhů a drobných řemeslníků, zejména na předměstí.

¹⁷ Nebyl to příliš zámožný rod, ale během 18. a 19. století získal skvělou pozici v politickém a kulturním životě na Moravě.

revolučním roce 1848 byla vytvořena okresní hejtmanský.¹⁸ Od roku 1850 se stalo Bystřicko součástí okresního hejtmanský v Novém Městě na Moravě.

Město soukeníků a zpracovatelů lnu upadalo v druhé polovině 19. století vlivem rozrůstající se tovární výroby do krize.¹⁹ Ačkoliv všeobecně rostl vliv dělnických politických a dobrovolných organizací, v Bystřici nad Pernštejnem se významnější politické hnutí dělnictva nevytvořilo. To ovšem neznamenovalo absenci sociálního útisku a třídních rozporů, které se projeví například ve spolkovém životě či ve fungování bystřické školy.²⁰

K rozvoji města a jeho komunikaci s okolím přispěla výstavba železničních tratí a telegrafní spojení. Od roku 1884 byla v provozu trať z Brna do Tišnova a v roce 1895 začala stavba trati z Havlíčkova (dříve Německého) Brodu do Žďáru nad Sázavou.

Velké negativum bezesporu představoval fakt, že ve městě nefungoval žádný větší podnik. Bystřičtí řemeslníci byli po zrušení cechů organizováni ve společenstvu řemeslných a koncesovaných živností a ve společenstvu smíšených živností.²¹ Nevytvořil se tedy podklad pro širší rozvoj řemeslného a průmyslového podnikání. Soustředili se tu však na zemědělství. Hlavní zásluhu na rozvoji zemědělství měl Hospodářsko-průmyslový spolek. Díky němu byla mimo jiné roku 1906 slavnostně otevřena Hospodářská škola.

Nutně jsem se musela zmínit také o správě obce Bystřice, kterou organizovalo měšťanstvo. Mezi samotnými zastupiteli docházelo ke sporům v důsledku rozdílné politické příslušnosti. Spory probíhaly především mezi katolicky orientovanou částí měšťanstva a mladočesky orientovanou opozicí. Tyto protistrany se v průběhu 90. let ve vedení města střídaly. Od počátku 90. let bylo městské zastupitelstvo stoupencem národního hnutí. Stalo se tak po obecních volbách roku 1891, kdy zvítězila protiklerikální opozice a stávajícího purkmistra Josefa Sýkoru²² vystřídal Jan Svačina²³. Titul purkmistr byl nahrazen titulem starosta. V následujících volbách v roce 1894 zvítězilo původní katolicky orientované vedení a úřadujícího starostu nahradil Jan Dědek²⁴. Národní politika představitelů města se však již nezměnila. V posledních volbách devatenáctého století, které proběhly v roce 1899, se

¹⁸ Převzaly pravomoci dřívějších patrimoniálních úřadů i regulovaných magistrátů.

¹⁹ TENORA, Jan. *Z paměti města Bystřice nad Pernštejnem*. Brno, 1909. s. 180.

²⁰ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 144.

²¹ SOKA Žďár nad Sázavou. Společenstvo svobodných a koncesovaných živností Bystřice nad Pernštejnem 1884-1942.

²² Bližší informace nenalezeny.

²³ Povoláním lékárník. Další informace nenalezeny.

²⁴ Povoláním mydlář. Další informace nenalezeny.

soupeřící strany opět vyměnily. Starostou byl zvolen Edmund Fiša.²⁵ Po dalších obecních volbách v roce 1902 zůstala správa města nezměněna a Edmund Fiša působil jako starosta až do roku 1927.²⁶ Poté dostal důvěru František Veselý.²⁷

Složení zastupitelstva podle politické příslušnosti hrálo důležitou roli při utváření atmosféry ve městě a určovalo směr dalšího vývoje.

Tabulka 1: Výsledky voleb do zastupitelstva Bystřice nad Pernštejnem v letech 1919-1931.

Výsledky voleb do zastupitelstva Bystřice nad Pernštejnem		
Rok	Politické strany	Počet zastupitelů
1919	Čsl. strana lidová	9
	Čsl. sociálně demokratická strana dělnická	8
	Občanská strana	7
	Národně demokratická strana	6
1923	Sdružené strany	12
	Čsl. strana lidová	10
	Živnostenská strana	8
1927	Čsl. strana lidová	10
	Živnostenská strana	8
	Sdružené strany	7
	Komunistická strana Československa	6
1931	Čsl. strana lidová	8
	Živnostenská strana	8
	Občanská strana	3

In: Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové.

V tabulce jsem uvedla nejvlivnější strany jednotlivých volebních období. Do Sdružených stran patřila Republikánská strana, Národní strana práce, Československá socialistická strana, Národně demokratická strana a Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tabulku jsem ukončila rokem 1931, ve kterém jsem v kronice města našla poslední předválečné zprávy o volbách do obecního zastupitelstva. Po druhé světové válce se

²⁵ Měšťan, čestný občan Bystřice nad Pernštejnem. V roce 1927 již na post starosty nekandidoval a v 70 letech odešel na odpočinek.

²⁶ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 145.

²⁷ Zástupce Živnostenské strany.

správy města ujal revoluční národní výbor, ve kterém byly, podle nařízení, zastoupeny všechny strany Národní fronty²⁸.

Co se týkalo voleb do zemských či okresních zastupitelstev a voleb do poslanecké sněmovny nebo senátu, měly stejné výsledky jako obecní volby. Zpravidla vítězila Lidová strana, následovala Živnostenská strana a na třetí příčce se objevovala Národně sociální strana nebo Českoslovenští socialisté.²⁹

Právě politické zaměření zastupitelstva města ovlivňovalo přístup k sociální politice a její praktickou aplikaci. Lidová strana prosazovala sociální politiku v křesťanském duchu ve smyslu péče o tělesnou i duševní schránku jedince, dítěte zvláště. K sociální otázce přistupovala zodpovědně.³⁰

S péčí o děti a mládež jednoznačně souvisela také možnost vzdělávání. Značnou pozornost věnovalo zastupitelstvo města místnímu školství. Ještě počátkem 80. let mohli žáci navštěvovat pouze šestitřídní obecnou školu. Rostoucí počet dětí vedl k rozdělení školy na pětitřídní chlapeckou a pětitřídní dívčí. Obě části byly spravovány společně. Nedostatečná kapacita místa po rozšíření tříd vedla k výstavbě nové školní budovy, která byla zkolaudována v roce 1888.³¹ Zastupitelstvo se snažilo získat povolení ke zřízení reálného gymnázia, které však nakonec vzniklo v Novém Městě na Moravě.

Obecní zastupitelstvo vytvořilo devítičlenný výbor pro zřízení měšťanské školy, která byla roku 1889 povolena. Dosavadní bystřická škola se tak změnila ve čtyřtřídní obecnou školu chlapeckou, pětitřídní obecnou školu dívčí a měšťanskou školu chlapeckou, v níž byl však otevřen prozatím pouze jeden ročník. Přihlásilo se do něho 66 žáků. Správa všech tříd škol zůstala spojena.³²

O tři roky později byla na základě povolení zemské školní rady zřízena také dívčí měšťanka. Současně byla zredukována dívčí škola obecná na čtyři třídy. V dalších letech byly postupně otevírány vyšší ročníky.

V prvním desetiletí dvacátého století vznikla v Bystřici nad Pernštejnem škola zemědělská a soukromá hudební škola.

²⁸ Národní fronta bylo sdružení politických stran, které převzalo řízení státu po druhé světové válce. Rozhodující úlohu zde měla Komunistická strana.

²⁹ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 32.

³⁰ SVOBODA, Petr. *Sociální péče obecní*. Praha, 1923. s. 30-35.

³¹ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 153.

³² Tamtéž. s. 154.

Změny v místním školství následovaly po vzniku samostatné Československé republiky. Od 1. září roku 1920 byla měšťanská škola rozšířena o čtvrtou třídu. Žáci tak získali lepší možnosti při výběru povolání, která vyžadovala právě čtvrtou třídu. Do této doby jednotná správa místních škol se po rozšíření stala nepřehlednou. Došlo k rozdělení správy mezi ředitele škol měšťanských a řídicího učitele škol obecných.³³

Rostoucímu počtu žáků neodpovídaly školní prostory. Město Bystřice pro tyto účely zakoupilo dům, kde byly zřízeny kabinety, kreslárna apod.

V rámci odměňování pilných žáků a nabádání je k šetrnosti věnovala městská spořitelna každé třídě soudního okresu vkladní knížku s počátečním vkladem 10 Kč pro nejpilnějšího žáka třídy.³⁴

13. února roku 1929 se konalo komisionální šetření zdejších škol. Z této prohlídky byl vytvořen protokol o nevyhovujících učebních prostorách a vyplynula z něj nutnost postavit novou školní budovu. Finančně se na výstavbě formou darů a příspěvků významně podílela městská spořitelna.

V souvislosti se školstvím a vzděláváním mládeže bylo nutné zmínit další možnosti podpory talentovaných žáků, kteří neměli mnoho finančních prostředků. Chudé, ale nadané žáky bystřických škol, podporovaly nadace. Nadace zřizovali jednotliví měšťané i korporace. Například Nadace Pavla Filla nebo Nadace Marie Navrátilové. V roce 1888 vznikl tzv. jubilejní fond. Školská zařízení financoval z výnosů akcí pořádaných bystřickými spolky.³⁵ V roce 1907 vznikl exkurzní fond pro chudé žáky. Děti ze sociálně slabých poměrů se tak mohly podívat na výstavy a různé výlety.³⁶

Bylo nezbytné soustředit se také na možnost a dostupnost zdravotní péče, kterou v polovině 19. století zajišťoval městský lékař. Problémem zde byly hlavně infekční choroby jako spála, spalničky, záškrť apod. Pro takto nakažené pacienty byl vyčleněn domek na okraji města. V roce 1892 zde vznikla funkce obvodního lékaře. Zastupitelstvo města vytvořilo fond na stavbu nemocnice. Ta však z finančních důvodů postavena nebyla, ačkoliv do nejbližší nemocnice museli lidé dojíždět do Brna nebo do Německého Brodu.

³³ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 37.

³⁴ Tamtéž. s. 48.

³⁵ Tamtéž. s. 153.

³⁶ Tamtéž. s. 156.

Nejdůležitější sociální ústav města představoval městský špitál. Město vedlo také chudinskou pokladnu a o místní sirotky pečovala sirotčí rada ustanovená roku 1906.³⁷ Tuto iniciativu později převzal Sirotčí spolek.

Pokud bychom nahlédli do kulturního života města, opíral se hlavně o spolkovou činnost. Jako první byl zřízen čtenářsko-pěvecký spolek Věnava, který reprezentoval mladočechy. Dále zde v klerikálním duchu působil čtenářský spolek Beseda.

Situace v kultuře odrážela situaci politickou. Představitelé spolku Věnava usilovali o založení Sokola, který vznikl v roce 1898. S jeho ustanovením pak spolek Věnava zanikl. Členové Sokola svojí činností podporovali kulturní život ve městě, zejména děti a mládež. Do jeho agendy spadala správa veřejné knihovny, která ve městě fungovala od roku 1883. Dříve o ni pečoval spolek Věnava. V bystrické škole zřídili sokolové veřejnou čítárnu pro děti i dospělé, kde si mohli obyvatelé zdarma půjčit knihy a časopisy. Sokol dále otevřel tělocvičný učební kurs pro školní děti.³⁸

K jednomu z významnějších spolků, který dotvářel kulturní atmosféru města, bych zařadila učitelský spolek Komenský. Pořádal metodické přednášky spojené se zábavou, akce vlasteneckého charakteru, reflektoval podněty ze schůzí českého učitelstva na Moravě apod.³⁹ Vlivem války bylo sdružování a celkově spolková činnost omezena.

Kulturní život meziválečného období ve městě Bystřici tedy zpestřoval spolek Sokol, do něhož se přihlašovalo stále více členů. Spolek pořádal koncerty na náměstí, přednášky a divadla, organizoval oslavy u příležitosti svátků - například svátek Jana Husa či svátek u příležitosti vzniku Československé republiky. Z výnosů těchto akcí podporoval sirotky a chudé obyvatele města. Nově v rámci spolku vznikl odbor pěvecký a hudební. Za finanční podpory Sokola a Legionářského spolku se uskutečnilo 20. prosince roku 1926 první kinematografické představení ve městě. Kino sloužilo hlavně vzdělávacím účelům.⁴⁰ Sokolové se také dočkali nové sokolovny. Základní kámen byl položen v roce 1933.⁴¹

Přednášky ve městě organizoval také Červený kříž. Zpravidla se témata týkala zdravotnictví a hygieny. Červený kříž v Bystřici uspořádal v roce 1924 první radiokonzert.⁴²

³⁷ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 152.

³⁸ Tamtéž. s. 161.

³⁹ Tamtéž. s. 160.

⁴⁰ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. *Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové*. s. 84.

⁴¹ Tamtéž. s. 217.

⁴² Tamtéž. s. 61.

Do města čas od času zavítaly potulné divadelní společnosti, probíhaly zde výstavy zvířat či národopisné výstavy. V roce 1931 se v něm na jeden týden usídlil cirkus. Udržovaly se tu tradiční zábavy, mezi které patřil masopustní průvod. Na podporu letních i zimních sportovních aktivit byl v Bystřici založen Sportovní klub. Často se ve městě pořádaly lyžařské závody. Od třicátých let pak Sportovní klub pořádal také letecké dny a závody v běhu.⁴³ Od roku 1933 působil ve městě kroužek šachistů.

Materiály týkající se historie města Bystřice nad Pernštejnem mohly být z hlediska používaných názvů pro nejednoho badatele matoucí. V úřední komunikaci sjednotilo název města Bystřice nad Pernštejnem roku 1916 městské zastupitelstvo a začal ho používat i okresní soud. Na poštovním razítku byl tento přesný název užíván od roku 1908. Dříve se často v úředních listinách objevoval název pouze Bystřice nebo Bystřice nad Pernštýnem a jiné zkrácené názvy.⁴⁴

Nutno uvést také podstatné změny, které s sebou přineslo období první světové války. Ta se podepsala na atmosféře ve společnosti a na chodu jednotlivých domácností. Zastupitelé města Bystřice válku očekávali již před sarajevským atentátem. Do města totiž náhle přijela vojenská komise a kontrolovala listiny týkající se armády. 24. července roku 1914 podalo Rakousko-Uhersko Srbsku ultimátum. Veškeré styky se Srbskem byly přerušeny. Byla nařízena částečná mobilizace, vydána výjimečná opatření a uzavřeny sněmy. Mobilizační listiny přinesli z hejtmanství do Bystřice zvláštní poslové a odtud pak byly rozdány do okolních vesnic. Živitelé rodin a hospodáři museli do armády. Mladíci od 16 let se povinně cvičili ve vojenství. Ve městě během války probíhaly přehlídky branců od 18 do 50 let, kteří byli následně odvedeni.⁴⁵

Zápisy v kronice města badatelé poskytly náhled na postoje obyvatel k avizované válce. Rozhodně nebyly skryty nesympatie s válkou. Bystřičtí nechtěli bojovat proti bratrům Slovanům. Museli se však podřídit veškerým císařským nařízením.⁴⁶

Válečná léta se obecně projevila nedostatkem peněz. V Bystřici nad Pernštejnem tuto situaci řešili nejrůznějšími sbírkami na děti, vdovy, sirotky nebo sbírkami mědi, cínu a jiných vzácných kovů, jejichž výtěžek směřoval k potřebným. Lidé nevěřili papírovým penězům a schovávali si jen kovové. V listopadu 1914 si město Bystřice vzalo první válečnou půjčku.⁴⁷

⁴³ Tamtéž. s. 190.

⁴⁴ Tamtéž. s. 147.

⁴⁵ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 20.

⁴⁶ Tamtéž. s. 15.

⁴⁷ Tamtéž. s. 17.

Válečný stav se podepsal také na náplni a počtu hodin ve školách. Ve školních lavicích měly být děti seznamovány s válečnými hrdiny. Vyučování se však posléze stalo vedlejší záležitostí. Účast dětí ve škole klesala, děti vykonávaly různé činnosti související s válkou a vojskem, pomáhaly s drobnými pracemi. Žáci byli pověřeni sběrem kaučuku, vlny a plátna. Často vybírali příspěvky na vyhlášené sbírky. Ve školách platil během války zákaz zpěvu vlasteneckých písní. Platilo nařízení, podle kterého mohly být školy zdobeny pouze v říšských a zemských barvách. U příležitosti válečného pokoření Černé Hory v lednu roku 1916 měly školy nařízeno uspořádat domácí slavnost.⁴⁸ S rostoucími cenami potravin a jejich nedostatkem děti často stávaly fronty před obchodem, nejčastěji na chléb, cukr, tuk a petrolej.

Tíživý nedostatek potravin, rozvoj lichvy a drahota vedly v listopadu roku 1916 matky z Bystřice k demonstrativní akci. Kladly k nohám hejtmanovi malá dítky s poukazem na to, že je nemají čím živit.⁴⁹ Nechtěly však peníze, ale pomoc jiného druhu (např. přidělení potravinových lístků). V lístkovém systému existovaly poukazy na cukr, máslenky, mýdlenky, lístky na uhlí, šaty apod.

Město muselo vykazovat množství prostředků, které by mohlo využít vojsko. Byly sepisovány zásoby pro válečné účely. Jednalo se hlavně o kalafunu, terpentýn a petrolej. Prohlídky zásob prováděli učitelé. K válečným účelům byli poskytováni i koně.⁵⁰

V květnu 1918 se zastupitelstvo města Bystřice připojilo k přísaze Aloise Jirásky⁵¹, ve které se prosazovala vytrvalost na cestě k samostatnosti českého národa. Alois Jirásek a Karel Kramář⁵² byli jmenováni čestnými občany města Bystřice nad Pernštejnem.⁵³

Ani Bystřiči se nevyhnula epidemie španělské chřipky⁵⁴, která zde propukla na podzim roku 1918. Během dvacátých let dvacátého století se několikrát zopakovala.

28. října roku 1918, kdy byla vyhlášena samostatná Československá republika, propukly v Bystřici oslavy. Obyvatelé vyvěšovali prapory, zdobili se trikolorou, děti

⁴⁸ Tamtéž. s. 19.

⁴⁹ Tamtéž. s. 21.

⁵⁰ Tamtéž. s. 21.

⁵¹ Narodil se 23. srpna 1851 v Hronově. Byl to český prozaik, dramatik, představitel realismu. V roce 1917 podepsal Manifest českých spisovatelů a podpořil tak úsilí o samostatnost českého národa. V Československé republice působil v politice, stal se senátorem Národně demokratické strany. Zemřel 12. března 1930 v Praze.

⁵² JUDr. Karel Kramář se narodil 27. prosince 1860 ve Vysoké nad Jizerou. Působil mimo jiné jako první ministerský předseda Československé republiky, účastnil se odboje, předsedal Československé národní demokracii a Národnímu sjednocení. Zemřel 26. května 1937 v Praze.

⁵³ Tamtéž. s. 25.

⁵⁴ Celosvětová chřipková pandemie začala rokem 1918. Vir se poprvé objevil ve Španělsku, způsobil přehnanou reakci imunitního systému, který zhoršil příznaky chřipky. Vzrostla úmrtnost lidí především ve věkové skupině 20-40 let.

procházely městem v průvodu. Hrála hymna a ozývaly se národní písně. Večer se konal velkolepý průvod s pochodněmi. Radost se tu projevila naplno.

Pořádek ve městě zabezpečovala národní stráž, kterou utvořilo čtyřicet členů bystřického Sokola.⁵⁵

19. prosince roku 1918 se vrátil Tomáš G. Masaryk⁵⁶ do vlasti a tuto událost Bystřičtí řádně oslavovali.⁵⁷ Starosta města, Edmund Fiša, pronesl slavnostní projev a připomněl Masarykův životopis. U této příležitosti bylo pojmenováno bystřické náměstí jako Masarykovo náměstí.⁵⁸ Prezident Masaryk navštívil město Bystřici osobně 17. června roku 1928. Tento den se pak stal památným pro město a celé Horácko.⁵⁹

Nelze opomenout změny, které přišly ruku v ruce s novým uspořádáním Československé republiky. Volební řád do obcí již nerozděloval obyvatele do tříd, ale všichni si byli bez rozdílu majetku či pohlaví rovni. Byly zrušeny šlechtické tituly, zaveden zákon o vyvlastnění velkostatků a uzákoněna osmihodinová pracovní doba pro dělnictvo. Významné změny se projeví v sociálním zákonodárství.⁶⁰

Ze zákonů první republiky vyplývala mimo jiné také povinnost obce zřídit veřejnou obecní knihovnu. V Bystřici existovala knihovna vedená členy Sokola, kterou v červnu 1920 převzala ustanovená knihovnická rada.⁶¹

Faktem zůstávala nevyřešená hospodářská situace. Problém přesycení papírovými penězi řešila vláda kolkováním. V bystřickém okrese byly tímto způsobem zpracovány bankovky za čtyři milióny korun. Polovina sumy byla majitelům vrácena a druhou polovinu si ponechal stát jako nucenou půjčku.⁶²

V poválečném období pociťovali nejen obyvatelé Bystřice nad Pernštejnem nedostatek potravin a vysoké ceny. Vliv zde měla také neúroda a kruté zimy. Obyvatelé na tuto situaci reagovali protidrahotnými bouřemi. Celorepublikově se tento problém začal zlepšovat od druhé poloviny dvacátých let, kdy také poklesla nezaměstnanost.

⁵⁵ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 28.

⁵⁶ Narozen 7. března 1850 v Hodoníně. Působil jako pedagog, filozof a politik. Stal se prvním československým prezidentem. Zemřel 14. září 1937 v Lánech.

⁵⁷ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 27.

⁵⁸ Tamtéž. s. 29.

⁵⁹ Tamtéž. s. 103.

⁶⁰ DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. Praha, 1985.

⁶¹ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 36.

⁶² Tamtéž. s. 31.

Za první republiky v Bystřici postupně upadalo obuvnické řemeslo. Roku 1927 zřídil ve městě Tomáš Baťa prodejnu, s jejímž otevřením s konečnou platností místní obuvnické řemeslo zaniklo.⁶³

Živnostenské závody ve městě byly vesměs malé. K větším se řadila obecní cihelna, která byla postavena na popud nového zastupitelstva v roce 1927. Dále v Bystřici fungovala pletárna, mlýn a výrobná čepic.⁶⁴

I přes nepříliš příznivý poválečný vývoj se obyvatelé Bystřice dočkali elektrifikace a telefonického spojení se světem. Zavedeny byly autobusové linky a rozvíjela se železniční a částečně také automobilová doprava.⁶⁵

Po celá dvacátá léta se v hospodaření bystřického okresu projevovaly drsnější klimatické podmínky na Vysočině. Dále ve městě nebyly výjimkou ničivé požáry. Hospodářská krize třicátých let se v Bystřici odrazila nejen v průmyslových odvětvích, ale i v zemědělské výrobě. Výrobky živnostníků nenacházely odbytiště, ceny dobytka klesly na polovinu.⁶⁶

Ke zmírnění krizí přispěly místní dobročinné spolky jako Okresní péče o mládež, Charita a Červený kříž. Z výnosů ze sbírek ve městě byly zajišťovány potraviny, oděvy a obuv pro děti a chudé občany.⁶⁷

Pro ucelenější představu o městě Bystřice nad Pernštejnem jsem se zaměřila také na demografický vývoj obyvatelstva.

⁶³ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 172.

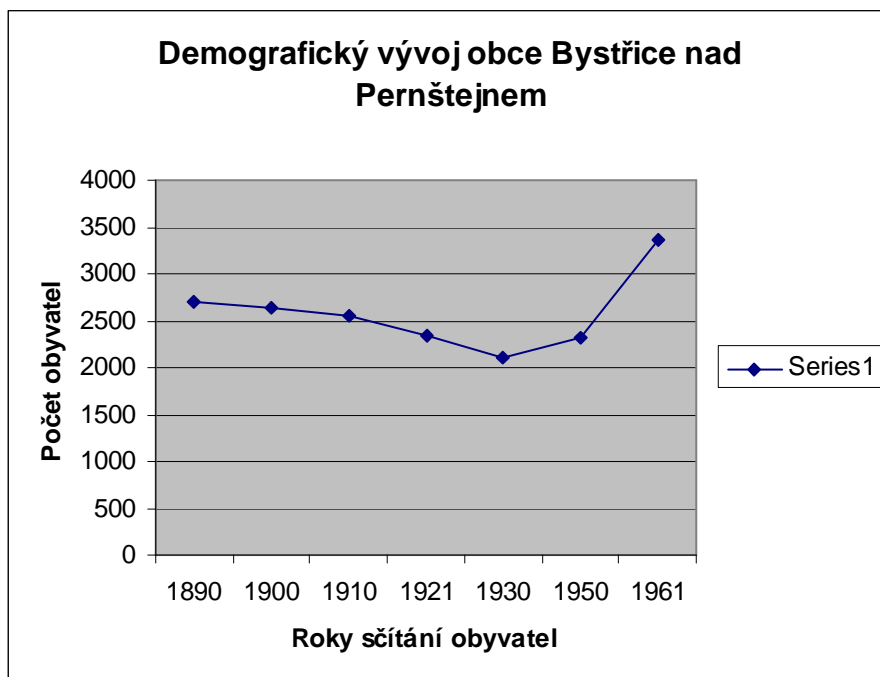
⁶⁴ Tamtéž. s. 154.

⁶⁵ PETRLÍK, Jiří, et al. *Bystřice nad Pernštejnem: od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980. s. 149.

⁶⁶ Tamtéž. s. 177.

⁶⁷ Tamtéž. s. 178.

Graf 1: Demografický vývoj obce Bystřice nad Pernštejnem v letech 1890-1961.

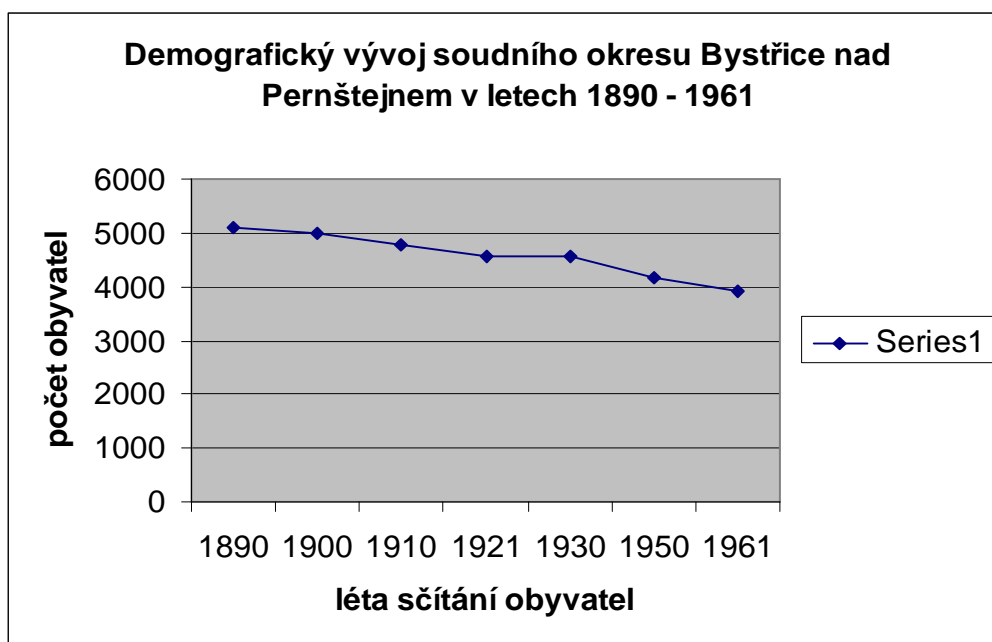

In: RŮŽKOVÁ, Jiřina, ŠKRABAL, Josef, et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, 1. díl. Praha, 2006.

Z grafu byla patrná sestupná tendence počtu obyvatel, která nabrala opačný trend až v 50. letech 20. století. Postupný pokles počtu obyvatel měly na svědomí válečné konflikty, epidemie a hospodářské poměry. Výrazný propad ve 30. letech způsobil úpadek soukenictví. Lidé se kvůli nedostatku práce stěhovali do příznivějších oblastí. Vzrůstající trend od druhé poloviny 40. let způsobil hlavně přestěhování venkovských obyvatel do města. Bystřice nad Pernštejnem nabrala po válečném období druhý dech. Podobná tendence se však v celém okrese neprojevila.

Protože se práce tematicky týkala soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem, uvedla jsem také demografický vývoj tohoto okresu.

Graf 2: Demografický vývoj soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem v letech 1890-1961.

In: RŮŽKOVÁ, Jiřina, ŠKRABAL, Josef, et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, 1. díl. Praha, 2006.

Graf ukázal klesající trend počtu obyvatel. Ze stejných příčin, jako tomu bylo v samotném městě Bystřice nad Pernštejnem, ubývalo obyvatel v celém okrese. Bystřicko se nacházelo v oblasti hornaté Vysočiny. Nebyl zde nijak zvlášť rozvinut průmysl a obyvatelé se soustředili na zemědělství. Výsledky v zemědělství však ovlivňovalo počasí, hlavně kruté a dlouhotrvající zimy. Tento, dá se říci chudý kraj, obyvatelstvo postupně opouštělo.

3. Obecná pravidla sociální péče o děti a mládež a jejich legislativní zakotvení

Pojem sociální péče je podle Ottova slovníku naučného „soubor organizovaných, tj záměrně lidmi vytvořených opatření a zařízení, jejichž účelem je poskytnouti potřebnou pomoc osobám, jež vlastním přičiněním nebo přičiněním své rodiny nemohou se uchrániti od bídy nebo jiných škodlivin, ohrožujících jejich životní podmínky.“⁶⁸

Už ve starověku poskytovaly potřebným lidem pomoc zbožné nadace. Nedá se však ještě mluvit o sociální péči. Ta se rozšířila ve větší míře díky činnosti církve, zvláště klášterů. Humanita a milosrdenství se pojí především s křesťanstvím. Farnosti se staly prvním významnějším nositelem sociální péče. Tuto aktivitu financovaly pořádáním sbírek.

Sociální péče byla založena na dobrovolnosti. Předpisy středověké společnosti zmiňovanou péči neupravovaly. Jedinec se tedy musel spoléhat pouze na svoji rodinu. V případě, že zůstal bez ní, existovaly městské i vrchnostenské chudobince a špitály. Tyto instituce však nebyly schopny pokrýt zájem o umístění žadatelů z důvodu nedostatku kapacity prostorové i personální.⁶⁹ O nemocné se také staraly některé rytířské řády.

Určitou formu sociálního zabezpečení poskytovaly členům cechy. Jednalo se o pohřby, výplaty podpor vdovám apod. Cechy pečovaly také o sirotky, kteří byli většinou svěřeni do péče poručníků. Význam mělo především postavení rodičů sirotka.

Až do etapy osvícenského absolutismu tvořila rodina základní organismus, který povinně pečoval o své členy, kteří nebyli schopni postarat se sami o sebe. Důvodem mohla být nemoc či bída. Od druhé poloviny 18. století vlivem osvícenských reforem Marie Terezie a Josefa II. byla upravena především pravidla zdravotní péče, která se sociální péčí úzce souvisela. Vydání zdravotních řádů mělo za následek zlepšení organizace práce zdravotnických ústavů.⁷⁰

Podle tzv. direktivních pravidel z roku 1781 bylo ustanoveno budování centrálních zdravotních ústavů v monarchii. Všeobecné nemocnice, porodnice, nalezince, sirotčince a chorobince měly vytvořit záchrannou síť pro nemocné, opuštěné, rodičky, sirotky a práce neschopné jedince. Finanční prostředky na budování tohoto systému měly plynout

⁶⁸ Ottův slovník naučný nové doby-dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému dílu šestému svazek první. SmŠe. Praha, 1940. Heslo sociální péče. s. 57.

⁶⁹ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, SVOBODNÝ, Petr. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. ISBN 80-7106-315-0.

⁷⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče*. Brno 2001. ISBN 80-210-2512-3.

z jednotného nadačního fondu, který by peníze získal díky prodeji budov stávajících nevyhovujících ústavů a zrušených klášterů.⁷¹

Věda o veřejném zdravotnictví vyrůstala spíše z osvícenských politických teorií než z lékařství. V rámci těchto teorií se odvodily pojmy „zdravotní policie“ a „státní medicína“. Podle teoretiků zdravotní policie měl osvícenský stát a panovník chránit obyvatelstvo před nebezpečím, které mu hrozí ze strany přírody a společnosti.⁷² Do kompetence zdravotní policie patřil dozor nad pitnou a užitkovou vodou, zdravotní dohled nad zařízením škol, hostinců, živnostenských podniků a v neposlední řadě kontrola neoprávněně vykonávaného lékařství a babictví.⁷³

Jeden z významných pražských lékařů, Jan Melič (1763-1837), se ve svých přednáškách a především v praxi zabýval tzv. chudinskou péčí. V letech 1787-1803 fungoval Meličův ústav pro chudé rodičky. Roku 1795 uveřejnil Jan Melič návrh na vybudování zdravotnického pojišťovacího ústavu, který by zajišťoval chudým nemocným bezplatnou lékařskou pomoc a peněžitý příspěvek v době nemoci. Rovněž prosazoval návštěvy u chudých nemocných doma, ale svým okolím zůstal nepochopen.⁷⁴

Prosincová ústava z roku 1867 a politické změny byly v Habsburské monarchii popudem k řešení veřejného zdravotnictví. Otázka zdravotnictví náležela do kompetence Ministerstva vnitra. Základní celoříšský zdravotní zákon byl vydán 30. dubna 1870.⁷⁵ Na jeho základě byla zřízena síť okresních lékařů. Na úrovni obce působili obecní a obvodní lékaři⁷⁶. Na tento zákon navázaly zemské zákony. Na Moravě byl přijat zdravotní zákon v roce 1884, v Čechách v roce 1888.⁷⁷ Tyto zákony upřesňovaly pravidla zdravotní péče v obci po stránce preventivní a hygienické. Zákony upravovaly dohled nad porodními bábami, zdravotními ústavami, ohledáním mrtvol a bezplatnou léčbou chudých.⁷⁸

System zdravotnictví v Habsburské monarchii přejala Československá republika. Ústředním orgánem zdravotnictví se stalo Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné

⁷¹ Tamtéž.

⁷² BÍLEK, Vilibald, NIKLÍČEK, Ladislav. *Úvod do dějin zdravotního a sociálního lékařství*. Praha, 1966. s. 10-11.

⁷³ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 189.

⁷⁴ BÍLEK, Vilibald, NIKLÍČEK, Ladislav. *Úvod do dějin zdravotního a sociálního lékařství*. Praha, 1966. s. 12.

⁷⁵ SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. s. 126. ISBN 80-7254-424-1.

⁷⁶ Obvod lékaře tvořily příliš malé obce, které by si nemohly dovolit samostatně obecního lékaře financovat.

⁷⁷ SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. s. 127. ISBN 80-7254-424-1.

⁷⁸ Tamtéž.

výchovy, které vzniklo 11. listopadu 1918.⁷⁹ Do kompetence ministerstva patřil dohled nad všemi zdravotními pracovníky, kontrola zdravotnických zařízení a lékáren, hygienická opatření, péče o děti a mládež apod. Do této doby byli lékaři placeni obcemi, od roku 1922 byli ve službách státu.⁸⁰

Výše zmíněná direktivní pravidla z roku 1781 řešila také problém chudinství. Navrhovala opatření sloužící k odstranění bídy. Snahou bylo především opatřování stravy, přístřeší, šatstva a jiných prostředků chránících před nepříznivými vlivy podnebí. Počítala se sem také nezbytná léčebná péče a u dětí výchovná péče.

Celkově lze sociální péči rozdělit podle složek na péči represivní a preventivní. Prevenci měly zajišťovat organizační prostředky a dokonalé zákonodárství. Vzhledem k pomoci konkrétnímu jedinci zahrnovala sociální péče jednak potřeby obecné v podobě jídla, oblečení, jednak potřeby zvláštní, jako byla například pomoc nevidomým. Do sféry sociální péče byly řazeny nejen osoby postižené tělesně, ale i duševně nebo mravně. Dále osoby staré nebo chronicky nemocné. Existoval však zásadní rozdíl, zda byla péče poskytována formou uzavřené nebo otevřené. Tedy jestli dotyčného umístili do ústavu, nebo do něj pouze docházel.⁸¹

S počátkem 19. století se státní moc přesunula směrem k policejnímu byrokratickému systému reprezentovanému Františkem II. Stát se postupně distancoval od zřizování a udržování nemocnic a podobných ústavů. Tuto aktivitu přenesl na města.⁸²

Především vlivem revoluce 1848 proběhla v první polovině 19. století řada změn. Od tohoto roku bylo odstraněno poddanství a administrativními změnami se do čela státní správy dostala ministerstva.

Za jeden z prvních počinů sociálního zákonodárství poloviny 19. století bylo ustanovení domovského práva neboli domovské příslušnosti. V Českých zemích se poprvé objevilo zákonem z roku 1849. Domovským právem se rozumělo právní pouto fyzické osoby ke konkrétní obci, z něhož bylo, vedle nároků na nerušený pobyt v ní, vyvozováno především právo na chudinské zaopatření. Domovská příslušnost hrála v hospodářských a sociálních poměrech monarchie, později i Československé republiky, významnou roli.

⁷⁹ Tamtéž. s. 161.

⁸⁰ Tamtéž. s. 163.

⁸¹ Ottův slovník naučný nové doby, s. 58.

⁸² HALÍŘOVÁ, Martina. *Vzpomínky Miroslava Mužíka jako pramen k vývoji sociální péče o mládež v letech 1863-1914*. Pardubice, 2004. 100 s. Univerzita Pardubice. s. 12.

Podle říšského zákona z 5. března 1862, č. 18 ř. z., musel mít každý státní občan v některé obci domovské právo. Dále existoval zvláštní říšský zákon o domovském právu z 3. prosince 1863, č. 105 ř. z., na základě kterého domovské právo udělovala obec. Tento zákon se v podstatě shodoval s předpisy obecního zákona z roku 1859. Domovskou příslušnost získal jedinec narozením, sňatkem, službou ve veřejném úřadu nebo přijetím do domovského svazku. Zároveň obec rozhodovala o přijetí do domovského svazku a to s konečnou platností bez možnosti odvolání.⁸³

Domovské právo zahrnovalo také nárok na chudinské zaopatření. Domovský zákon, který platil do konce trvání monarchie, zaručoval nemajetným nárok na základní péči, pokud se ocitnou v hmotné nouzi. Na malé obce tak kladl velké finanční nároky. Během 19. století se vlivem industrializace se značně zvyšoval příliv venkovského obyvatelstva do měst. Stávalo se, že nemajetný jedinec strávil produktivní věk mimo domovskou obec a neplatil zde žádné poplatky. Avšak ve stáří, kdy již nebyl schopen pracovat, spadala péče o něj právě na domovskou obec.⁸⁴

Chudinská péče zahrnovala také péči o sirotky a opuštěné děti. Veškeré chudinské záležitosti řešila chudinská rada. Ačkoliv její zřízení stanovoval domovský zákon, především chudší obce se jím neřídily. Chudinské záležitosti pak řešilo přímo zastupitelstvo.

Chudinskou radu tvořili tzv. otcové chudých, oprávnění voliči z obce. Otcové se starali o určité jednotlivce či rodiny. Díky znalosti místních poměrů ukazovali svým svěřencům cestu tak, aby se opět dokázali postarat sami o sebe bez nutnosti obecní podpory.⁸⁵

Povinnost obcí v péči o chudé dále upravoval Zemský zákon o zaopatřování chudých z 3. prosince 1868.⁸⁶ Podle tohoto zákona mělo být ulehčeno obecním rozpočtům. Obce z jednoho politického okresu náležející do stejného farního obvodu mohly spolupracovat v péči o chudé. Prakticky však tuto možnost nerealizovaly. Subsidiárně obcím v chudinských záležitostech pomáhaly okresy.⁸⁷

Ekonomické změny 19. století přinesly kromě jiného i proměny v postavení těch dětí a mládeže, které musely pracovat. Výroba v továrnách přecházela na vyšší úroveň, zvyšovaly se nároky na kvalifikaci pracovníků, a proto nebylo dětí ve výrobě tolik potřeba. S těmito podmínkami částečně souvisel i Zemský školský zákon z roku 1870, který zavedl povinnou

⁸³ Tamtéž. s. 13.

⁸⁴ SATRAPA, Jan. *Právo domovské*. Praha, 1900.

⁸⁵ Knihovna Východočeského muzea. *Chudinský řád královského komorního města Pardubic*. Pardubice, 1903.

⁸⁶ SCHWARZ, František. *Výklad zákona obecního*. Praha, 1898. s. 1085-1087.

⁸⁷ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 51-52.

školní docházku do 14 let. Mezi dílčí opatření pak patřil Živnostenský řád, jemuž všechny starší předpisy a živnosti podléhaly. V letech 1883-1907 byl novelizován. Živnostenský řád zakazoval dětem do 14 let práci v továrnách. V dolech a drobných živnostech platila hranice 12 let. Vedle věkové hranice byla řešena i délka pracovní doby dětí. Na druhou stranu v zemědělství a domácích pracích prakticky zákonná omezení dětské práce neexistovala.

Důležitým zůstával fakt, že sociální pomoc byla nadále poskytována nahodile a bylo rozlišováno mezi dětmi manželskými a nemanželskými.⁸⁸ Nejvyšším orgánem v Čechách byl zemský výbor. Země zřizovala a vydržovala ústavy pro potřebu celých Čech. Jednalo se hlavně o péči o duševně nebo tělesně postižené děti, děti nemanželské a o péči nalezeneckou. Na okresní úrovni byla péče o děti a mládež zákonem uložena okresní školní radě, okresnímu výboru a také poručenskému soudu. Vedle chudinství do okruhu sociální péče o děti spadalo i poručenství. Řádně ustanovený poručník se ujal ochrany svěřence v případě narození nemanželského dítěte, dále v případě, pokud dítěti zemřel otec, nebo mu byla jeho otcovská moc odebrána. Úkolem poručníka bylo zajistit správnou výchovu dítěte.⁸⁹

Omezená veřejná sociální péče přímo předpokládala, že bude doplněna dobrovolnou a dobročinnou aktivitou jednotlivců a spolků. Známou osobností se stala Marie Riegrová rozená Palacká (1833-1891).⁹⁰ Po vzoru své matky se vzdělávala na poli filantropie. Humanitní snahy prosazovala nejen ve svých přednáškách např. Noviciát práce a ochrana pracující mládeže či Ochrana chudé a opuštěné mládeže.

Se sociální otázkou souvisel zákon o postrku z 27. července 1871. Na jeho základě mohla být osoba bez stálého výdělků vykázána do místa její domovské příslušnosti.

10. května 1873 byl vydán protitulácký zákon, podle kterého mohla být osoba bez stálého pracovního poměru a bydliště internována v donucovací pracovně až po dobu tří let.

Společně s industrializací se zformovala nová společenská vrstva dělnictva. Jeho postavení vyžadovalo zákonná opatření řešící například dlouhou pracovní dobu, nízké mzdy a obecně špatné životní podmínky. Významné místo v sociálním zákonodárství druhé poloviny 19. století tedy zaujímaly zákony o úrazovém a nemocenském pojištění dělnictva z roku 1888. Do počátku 1. světové války v tomto systému nedošlo k zásadním změnám.

Během 19. století se prosadila prevence při veřejné péči usilující o nápravu zanedbané mládeže, která mohla být ohrožena pohlavními neřestmi, alkoholismem a nevhodnou

⁸⁸ KELLEROVÁ, Milada. *Děti nemanželské*. Praha, 1921.

⁸⁹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 71.

⁹⁰ HOFFMANOVÁ, Jaroslava. *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*. In Sborník archivních prací. 32. Praha, 1982. s. 419-439.

zábavou. Dokladem byla nařízení z r. 1853 a další zákonná opatření z roku 1917 a 1918. Preventivní ochranu mládeže před „zpustnutím“ dále upravoval zákon z roku 1922, který zakazoval podávat ve veřejných místnostech, na výletišťích a poutích pivo a víno dětem a osobám mladistvým pod 16 let a jiný alkohol mladším 18 let.⁹¹

Sociální ochrana mládeže dále spočívala v pomoci s výběrem vhodného povolání, kterou později převzaly Okresní komise pro péči o děti a mládež.⁹²

Od počátku 20. století se projevila snaha státu o větší organizovanost sociální péče. Základní myšlenkou zůstala sociální pospolitost občanů a nové právní řády měly zajistit zmírnění majetkových rozdílů.

Pro děti a osoby mladistvé, které se o sebe ještě nedokázaly samy postarat, měla být rozšířena síť institucí. Jednalo se o jesle pro děti od 3 do 6 let, o opatrovny a dětské denní útulky pro mládež školou povinnou v době mimoškolní apod..

K úpravám došlo i v otázce poručenství. Výše zmíněné individuální poručenství určoval nezletilým příslušný okresní soud. Dítě nemanželské mělo právo požadovat na svých rodičích výživu, výchovu a zaopatření přiměřené jejich majetkovým poměrům až do doby, kdy by bylo schopno se živit samo. Výchovu zde zajišťovala matka po dohodě s poručníkem. Individuální poručenství bylo doplněno poručenstvím ústavním⁹³. Tento typ poručenství vykonávali představitelé jednotlivých ústavů, kterým byly nezletilé děti svěřeny. Vzhledem k tomu, že ne vždy se podařilo nalézt individuálního poručníka, který by svoji funkci vykonával nezištně a ve prospěch svěřence, bylo zavedeno hromadné poručenství neboli poručenství z povolání. Kompetence v otázce hromadného poručenství náležely vhodnému orgánu veřejné správy, popřípadě spolku pro ochranu mládeže.⁹⁴

Poskytování sociální péče mělo přinést prospěch samotnému státu. Díky ní se z jedinců neproduktivních mohli stát produktivní jedinci, a zlepšit tak blahobyt ve státě. Stát měl veřejnoprávní povinnost sociální péče vůči svým příslušníkům.⁹⁵ Tuto péči vykonával svými orgány a hlavně nižšími veřejnoprávními celky. Nadále však sociální péče závisela ve velké míře na dobrovolnosti a filantropii občanů.

Ve Vídni se 18.-20. března 1907 konal první celorakouský sjezd, který řešil otázku péče o děti a mládež. Národnostní rozpory Čechů a Němců vedly k založení dvou

⁹¹ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Rozhledy pro lidumilství v Evropě*. Praha, 1894. s. 155.

⁹² TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 132.

⁹³ Zákonné zakotvení ústavního poručenství přinesla I. novela Všeobecného občanského zákoníku v roce 1914.

⁹⁴ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 62-64.

⁹⁵ TŮMA, Antonín. *Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež*. Brno, 1923. s. 5.

samostatných výborů. Vznikla tedy Česká sekce zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež a Deutsche Sektion der Landeskommision für Kinderschutz und Jugendfürsorge.

V samotném Českém království poprvé zasedala valná hromada. České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež roku 1908. Stanovy tohoto spolku schválilo místodržitelství 16. května 1908 pod číslem 106 853. Česká zemská komise fungovala jako zastřešující orgán ostatních dobročinných spolků. Mapovala jejich činnost, propojovala aktivity a v neposlední řadě poskytovala v rámci možností finanční podporu. Účelem bylo hledat příčiny negativních jevů mezi nezletilými a najít správné řešení jejich problémů. Komise spravovala ústavy, stávající útulky a zřizovala nové. Veškeré aktivity se odvíjely od finančních možností. Prostředky komise získávala většinou z řad dobročinných dárců. Členové komise vykonávali svoje funkce dobrovolně ve snaze spolupracovat s veřejnými činiteli.⁹⁶

Národnostní rozpory Čechů a Němců se projevily také v České zemské komisi, která fungovala odděleně jako část česká a německá. Úkoly však měly společné. Obě zemské komise podnítily budování Okresních komisí pro péči o děti a mládež, které podporoval Zemský sirotčí fond. Podle chudinského zákona z roku 1868 byly zřízeny Okresní komise pro péči o mládež jako pomocné úřední orgány okresních výborů. Vzor stanov schválil zemský výbor v Čechách dne 3. března 1909.

Vzniklo tak 44 českých Okresních komisí pro péči o mládež ve městech: Bělá pod Bezdězem, Blatná, Brandýs nad Labem, Mladá Boleslav, Čáslav, Dvůr Králové, Holice, Hořice, Horažďovice, Jindřichův Hradec, Chotěboř, Chrudim, Jilemnice, Kamenice nad Lipou, Kaplice, Klatovy, Kostelec nad Černými lesy, Kouřim, Dolní Kralovice, Libochovice, Lomnice nad Popelkou, Mělník, Milevsko, Milovice, Nymburk, Opočno, Pelhřimov, Písek, Přeštice, Příbram, Rakovník, Roudnice, Sedlec, Skuteč, Smíchov, Strakonice, Třeboň, Turnov, Unhošť, Velvary, Vlašim, Votice, Zbraslav a Žižkov.⁹⁷

Významné místo v péči o děti a mládež náleželo výše zmíněnému poručnictví a záležitostem kolem něj, které od roku 1910 převzaly právě okresní komise. Výkon hromadného poručnictví byl upraven prováděcím nařízením č. 195/1916 ř. z.. Hromadnému poručníku (pro děti bez otcovské péče) mohlo být svěřováno také spoluporučnictví a opatrovnictví zvláště v kolizních případech dětí rodičů nežijících spolu. Další zákonné opatření upravující poručenskou péči bylo vydáno 30. června 1921 pod číslem 250.

⁹⁶ DVOŘÁK, Jan. *Úkoly komise zemské pro ochranu dětí*. Praha, 1907.

⁹⁷ HOFFMANOVÁ, Jaroslava. *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*. In Sborník archivních prací. 32. Praha, 1982. s. 429.

Pojednávalo o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Bylo však provedeno až vládním nařízením č. 29/1930 Sb. z. a n.⁹⁸

Péči o děti a mládež podporovaly další organizace jako České srdce⁹⁹. V rámci okresních péčí o mládež byly zřizovány odbory ochrany matek a kojenců¹⁰⁰, který se zabývaly péčí o děti do tří let.

Československá republika vznikla z různých států, které rozdílně na svém území poskytovaly sociální péči. Tyto rozdíly byly republikou převzaty na základě prvního zákona vydaného Národním výborem 28. října 1918, který stanovil, že veškeré zákony a nařízení platná na území státu, zůstala zákonná, dokud nebyla nahrazena novými.¹⁰¹

Ústava 1920 odstranila dosavadní dvojí systém a spojila správu autonomní a veřejnou. Představitelé Československé republiky hodlali vytvořit vhodnou síť sociálního zabezpečení pro své občany. Stejně jako všechny pokročilé demokratické státy si republika vzala za povinnost poskytovat občanům ochranu a pomoc, kterou v případě nouze budou potřebovat. Jako člen Společnosti národů se zavázala k mezinárodní spolupráci v oblasti sociální péče, jak bylo zakotveno ve Versailleské mírové smlouvě.

Zemské komise spadaly po vzniku samostatného státu pod dozor nově ustanoveného Ministerstva sociální péče Československé republiky. Od roku 1920 zemské komise rozšířily své pole působnosti a zdokonalily ústřední organizační činnost. Komise prohloubily spolupráci s okresními péčemi a rozvinuly činnost informační.¹⁰²

Reorganizace spočívala také ve změně názvu z dosavadních českých Okresních komisí na Okresní péče o mládež, ve zkratce OPM. Ministerstvo sociální péče vydalo nové stanovy pro OPM výnosem ze dne 23. března 1921 č. 3188 A-1921. Okresní péče od této chvíle zahrnovaly nejen aktivity dobrovolné sociální péče, ale také různé úkoly péče veřejné.¹⁰³ Okresní péče o mládež zajišťovaly péči dětem do 14 let, v některých případech do 18 let. Dále se pak jednalo o tzv. péči o dorost.

⁹⁸ Tamtéž. s. 432.

⁹⁹ České srdce, národní pomocné sdružení, založila Renata Tyršová z podnětu spisovatelky Růženy Svobodové v době největší bídy za světové války. Sdružení se ustavilo 25. října 1917 a začalo svou činnost 6. listopadu 1917. Úkol sdružení tkvěl v záchraně obyvatelstva Prahy strádajícího hladem a zejména dětí. In: TŮMA, Antonín. *K nové úpravě sociální péče o mládež*. Praha 1920. s. 14-15.

¹⁰⁰ JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. s. 362. ISBN 80-7106-709-1.

¹⁰¹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 248.

¹⁰² TŮMA, Antonín. *Úkoly české zemské komise pro péči o mládež na základě nových stanov*. Praha, 1920.

¹⁰³ HOFFMANOVÁ, Jaroslava. *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*. In Sborník archivních prací. 32. Praha, 1982. s. 419-443.

Změny se dotkly také pravidel ochrany dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Zákon č. 256/1922 Sb. z. a n. o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských stanovil, že děti do 14 let mohly být svěřeny, přijaty nebo ponechány v cizí péči pouze se souhlasem způsobilého orgánu. Do té doby rozhodoval o vhodnosti pěstounů ten, kdo financoval potřeby opuštěného dítěte.¹⁰⁴

Problémem nadále zůstávalo finanční zabezpečení sociální péče o děti a mládež. Ministerstvo sociální péče stanovilo pravidlo o udělování státních subvencí na úkoly sociální péče. Výše podpor se často odvíjela od splnění vytčených úkolů. Podpory nebyly poskytovány plošně.

Změny v Okresních péčích o mládež si vyžádaly kromě dobrovolných pracovníků také odborně vyškolené a placené úředníky. Právě sociální péče dobrovolná měla tvořit doplněk a oporu péče zákonem povinné.¹⁰⁵

Zhoršení situace obyvatel v poválečné etapě vedlo k posílení sociální pomoci lidem, hlavně dětem, prostřednictvím ošacovacích a vyživovacích akcí pořádaných většinou Červeným křížem¹⁰⁶. Krize se projevila v poklesu porodnosti, sňatečnosti a nárůstem žebroty.¹⁰⁷

První světová válka si vyžádala mnoho obětí. Produktivní jedinci, kteří zde přežili o život, zanechali ve svých domovech ženy a děti. Stát se musel postarat o jejich zabezpečení. Zákon z 8. dubna 1919 č. 199 Sb. z. a n. a nařízení ze 17. října 1919 č. 561 Sb. z. a n. upravovaly organizaci státní péče o válečné poškozence. Republika se zavázala odčinit škodu způsobenou válkou a postarat se o obživu rodin příslušníků vojenské služby poskytováním přiměřených důchodů. Důchody vyplácela také invalidům. Výše důchodu určoval úřad pro zvláštní péči o válečné poškozence.

Válečná a poválečná léta s sebou přinesla rozšíření prostituce. Existovala řada příkladů, které dokazovaly, že k prostituci byla sváděna i děvčata v nejtětlejším věku. Příprava zákona řešícího tento problém začala v roce 1919. Dne 11. července 1922 byl schválen zákon č. 241 zvaný O potírání pohlavních nemocí, první aboliční zákon ve střední Evropě. Podle §

¹⁰⁴ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 93.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 238.

¹⁰⁶ Mezinárodní organizace, v rámci které byla poskytována v první řadě pomoc nemocným, raněným a válečným invalidům. V poválečné době tato organizace usilovala o zlepšení zdraví obyvatel a o prevenci proti nemocem.

¹⁰⁷ HALÍŘOVÁ, Martina. *Vzpomínky Miroslava Mužíka jako pramen k vývoji sociální péče o mládež v letech 1863-1914*. Pardubice, 2004. 100 s. Univerzita Pardubice. Vedoucí diplomové práce prof. doc. PhDr. Milena Lenderová, Csc. Dostupný z WWW: <dspace.upce.cz>. s. 20.

16 měla zvlášť bedlivá pozornost náležet osobám obojího pohlaví do osmnácti let, které vedly život pohlavně nemravný. Zákon byl sestaven v demokratickém duchu. Součástí úsilí směřujícího k odstranění morálních kořenů prostituce měla být pohlavní výchova, jež byla zařazena do učebních osnov nejvyšších ročníků obecných a měšťanských škol jako složka předmětu občanská nauka. Pro posluchače středních škol počítal výnos Ministerstva zdravotnictví Československé republiky s důkladnějším poučením také o pohlavních chorobách. Ačkoliv aboliční zákon vykazoval mnoho nedostatků, jeho působení se nezastavilo a roku 1949 na abolicionistické snahy navázala Organizace spojených národů v Konvenci o boji proti zneužívání lidských bytostí a vykořisťování bližního prostitucí.¹⁰⁸

Obchodu se ženami a dětmi mělo být zamezeno také zákonem o vystěhovalectví č. 72 Sb. z. a n. z roku 1922. Zákon definoval pravidla dozoru nad dopravními agenturami, kontrolu pracovních smluv dělníků najímaných do ciziny, speciálně se věnoval trestům za kuplířství.¹⁰⁹

Síť sociální péče tvořily ve třicátých letech německé a české okresní péče v soudních okresech. Na zemské úrovni jim odpovídala Zemská ústředí pro péči o mládež v Čechách v Praze, na Moravě v Brně a ve Slezsku v Opavě.

V prosinci 1930 proběhla tzv. mléčná akce. Od této doby stát vydával poukázky na půl litru mléka denně pro děti nezaměstnaných nebo omezeně pracujících rodičů. Reagoval tak na tíživou situaci hospodářské krize počátku třicátých let.

Přetrvávající národnostní rozpory přispěly ke vzniku Svazu československé péče o mládež v roce 1931.

K další změně názvu České zemské komise došlo roku 1933. Ministerstvo sociální péče dalo podnět k přejmenování na Zemské ústředí péče o mládež v Čechách, zkráceně ZÚPM. Pracovním odborem tohoto spolku se stala Ochrana matek a dětí, sdružená již dříve na okresní úrovni péče o mládež.

Sociální podmínky obyvatel za první republiky zlepšil jednotný systém sociální péče, který tvořily spolky a stát se samosprávou. Zásadní roli zde hrála dobročinnost a dobrovolnost obyvatel. S péčí o mládež a s jejími úpravami byla významně spojena osobnost Antonína Tůmy¹¹⁰, který působil jako v pořadí šestý předseda České zemské komise pro péči o mládež

¹⁰⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*. Praha, 2002. s. 51-60. ISBN 80-246-0379-9.

¹⁰⁹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 160.

¹¹⁰ Královský český zemský rada, člen humanitárního Svazu čes. okresů, sekční šéf ministerstva sociální péče.

v Čechách. Ve svých přednáškách upozorňoval na nedostatky sociální péče o děti a mládež a dával podněty k jejímu zlepšení.

Ve druhé polovině čtyřicátých let 20. století proběhla další reorganizace sociální péče o děti a mládež. Do této doby péče založená především na spolkové činnosti a dobrovolnosti přešla zcela do rukou státu. Podle zákona o reorganizaci péče o mládež ze dne 19. března 1947 č. 48/1947 Sb., vyhlášeného dne 11. dubna 1947, přecházela tato péče na národní výbory zemské a okresní. Dosavadní spolky přerušily svoje aktivity a byly rozpuštěny likvidačními komisemi. Od 1. února 1948 pak vykonávaly péči o mládež komise národních výborů.¹¹¹

Sociální péče Československé republiky se nevěnovala pouze dětem, ale dále rozvíjela zákonná opatření týkající se pracovních podmínek zaměstnanců, ochrany mladistvých pracovníků, podpory nezaměstnaných, pojištění zaměstnanců, dávek v mateřství, bytové péče, ochrany nájemníků apod.

Československo se stalo jednou z prvních zemí, která omezila pracovní dobu na 48 hodin týdně. Další země tak učinily po mezinárodní konferenci o práci konané v roce 1919 ve Washingtonu.

Významná sociální reforma první republiky z roku 1918 č. 91 Sb. se týkala uzákonění osmihodinové pracovní doby při šestidenním pracovním týdnu.

Zvláštní ochrana byla poskytována mladistvým pracovníkům. Před první světovou válkou byla práce mladistvých do 14 let oficiálně zakázána. Mladiství směli vykonávat práci za úplatu 8 hodin denně. Tato zákonná opatření zabývající se prací mladistvých převzala Československá republika. Chlapci do 16 let a dívky do 18 let mohli vykonávat pouze lehké práce, které by jim nezpůsobily zdravotní újmu a nepřekážely jejich tělesnému vývoji. Noční práce byly povoleny pouze mužům starším 16 let. Dozor nad dodržováním těchto předpisů vykonávali živnostenská inspektoři podléhající Ministerstvu sociální péče Československé republiky.

V roce 1924 byl vydán zákon č. 224 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, který zahrnoval také nemocenské pojištění. V rámci nemocenského pojištění bylo možné uplatnit dávky pro případ mateřství. Pokud se pojištěnka stala matkou, byla pojišťovna povinna poskytnout ženě zdarma pomoc porodní asistentky, v případě potřeby také pomoc lékařskou. Na tuto péči měla nárok i manželka pojištěnce. Pojištěné ženě hradil stát peněžité

¹¹¹ HOFFMANOVÁ, Jaroslava. *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*. In Sborník archivních prací. 32. Praha, 1982. s. 436.

dávky rovné výši nemocenské po dobu 6 týdnů před porodem a 6 týdnů po porodu. Dále byl na dobu 12 týdnů matkám, které samy kojily, poskytován příspěvek na kojení, jež se rovnal poloviční dávce nemocenské.

S cílem zajistit odpovídající životní podmínky obyvatel byla reformována a vydávána další opatření týkající se sociální péče.¹¹²

¹¹² DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. Praha, 1985.

4. Organizace sociální péče a její proměny zejména ve sledovaném období

Různé formy pomoci byly prvotně spojeny se soukromým sektorem. Později se zapojil stát a s ním veřejné korporace zabezpečující správu chudinských záležitostí. Jednotlivé obory sociální péče vyžadovaly specifický přístup, od kterého se odvíjelo, kdo bude na daný obor dohlížet. Veřejnoprávní celek musel být k takovému výkonu způsobilý administrativně a finančně. Často vedl sociální záležitosti ve spolupráci se správním celkem nižší či vyšší úrovně. Neustále však hrála velkou roli dobročinnost, porozumění a ochota lidí bezplatně pomáhat potřebným.

Do kompetence v oblasti sociálních záležitostí veřejného celku spadali občané, kteří do daného celku právně patřili. Pro vztah ke státu bylo rozhodující státní občanství¹¹³. Ve vztahu k obci určovalo nároky domovské právo.

Veřejná chudinská péče byla prvotně organizována za účelem odstranění žebroty a představovala jedinou možnost pro obyvatele v tísní bez ohledu na věk.¹¹⁴ V případě dětí zahrnovala také péči o výchovu a zdárný vývoj ve všech směrech. Finanční zabezpečení se odvíjelo od možností dané domovské obce. Péče o chudé a o dobročinné ústavy zatěžovala obecní rozpočty. Obce často nebyly schopny tuto povinnost splnit, proto byly některé úkoly veřejné chudinské péče postupně přeneseny na širší veřejnoprávní korporace, např. okresy. Chudinské zákonodárství upravovalo podmínky, způsoby a míru, v jaké byla pomoc poskytována. Postupně bylo chudinské zákonodárství doplňováno a jednotlivé zákony novelizovány v duchu aktuální situace a potřeb ve společnosti.

Plnění povinností obcí v sociální oblasti kontrolovala okresní správní komise a zemský správní výbor.

Vývoj sociální péče přerušil válečný stav, v jehož důsledku se objevily nové sociální problémy, které vyžadovaly řešení. Po vzniku Československé republiky přešla otázka sociálního zabezpečení z kompetence Ministerstva vnitra do správy nově vytvořeného Ministerstva sociální péče Československé republiky. Vláda se snažila do té doby nedostatečné sociální zákonodárství doplnit. Sociální politika měla být jednotně organizována na celém území republiky. Význam sociální spravedlnosti podpořila také ústava z roku 1920,

¹¹³ Státní občanství se vztahovalo na celé území Československé republiky. Každý občan Československé republiky musel mít v některé tuzemské obci domovské právo.

¹¹⁴ SVOBODA, Karel. *Sociální péče obecní*. Praha, 1923. s. 3.

kteřá zavedla rovnost občanů.¹¹⁵ Veřejnou sociální péči vykonával stát svými vlastními úřady, veřejnoprávními územními korporacemi¹¹⁶ a veřejnoprávními korporacemi zájmovými¹¹⁷.

Stát a jeho občané tvořili organismus. Obyvatelé se podíleli na chodu státu a stát měl naopak přirozenou povinnost chránit svoje občany ve všech směrech. V českých zemích poskytoval stát pomoc subsidiárně, subvencoval různá zařízení a organizace, které měly sociální péči a pomoc dále rozvíjet a převádět k opravdu potřebným občanům. Pro stát představovala tato forma pomoci úspornější variantu, než zřizování vlastních ústavů a zařízení. Velkou pozornost v poválečných letech vyžadovala nezaměstnanost, péče o válečné poškozence a bytová politika.

Do sociálních záležitostí, které zajišťovala obec, patřila péče o mládež, bytová, zdravotní a dělnická problematika.¹¹⁸ Na úrovni obcí se podle mého názoru výrazně projevil osobnosti činitelů, především jejich sociální citění, důslednost a tvůrčí přístup.

Péče o dospělé spočívala v pomoci starým nebo nemocným, kteří nedokázali zajistit obživu sobě a rodinným příslušníkům. Jednalo se jak o podpory okamžité, tak trvalé. Dělnictvu mohla obec podat pomocnou ruku zprostředkováním práce, nebo zajistit tzv. nouzové práce. Podle zákonných norem udělovaly obce stavební povolení pro novostavby, pro veškeré stavební změny na objektech a prostřednictvím stavební policie dohlížely na stavby v obci. Solidní možnosti bydlení přispívaly ke zdraví obyvatel. Obecní péče zdravotní zahrnovala dohled nad zdravou půdou, pitnou vodou, dostatkem potravin a zdravým vzduchem, lékařskou službou, nad řešením problémů s alkoholismem, nakažlivými chorobami apod.

Zdravotní policie přešla po vzniku Československé republiky do kompetence širších samosprávných úřadů a státní správy, ale obci zůstaly povinnosti jako poskytnutí pomoci a prostředků při porodu chudých rodiček, zřizování institucí pro nemocné, zajištění léků a desinfekčních prostředků. Řekla bych, že obec fungovala jako administrátor sociálních záležitostí. Za tímto účelem vedla seznamy chudých a postižených obyvatel.¹¹⁹

Zvláštní pozornost směřovala k péči o děti a mládež, která zahrnovala péči o matky a šestinedělky, provoz dětských jeslí, mateřských škol, útulků pro školní mládež a hřišť. Obec

¹¹⁵ JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. s. 332-333. ISBN 80-7106-709-1.

¹¹⁶ Správními územními útvary v ČSR byly země, okresy a obce. In: JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. s. 376-381. ISBN 80-7106-709-1.

¹¹⁷ Například Úrazová dělnická pojišťovna, Ústřední sociální pojišťovna, okresní nemocenské pojišťovny.

¹¹⁸ SVOBODA, Karel. *Sociální péče obecní*. Praha, 1923. s. 6.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 34.

se měla podílet na vyživovacích a ošacovacích akcích hlavně v zimních měsících. Obci příslušelo podpořit děti nemocné, psychicky či fyzicky postižené, sirotky a děti mravně ohrožené. Všechny uvedené oblasti sociální pomoci však obec vykonávala v případě, že disponovala dostatečnými finančními prostředky. Jestliže tomu tak nebylo, měly být obcím nápomocny vyšší správní celky.¹²⁰

V českých zemích rozvíjely péči o děti a mládež Okresní a Zemské komise pro péči o mládež¹²¹. V roce 1921 proběhla úprava a přejmenování na Okresní péče o mládež, které přijaly pravidla své činnosti podle návodu vytvořeného Ministerstvem sociální péče Československé republiky. Důraz byl kladen na organizaci poskytování pomoci, aby nedocházelo k překrývání přidělování příspěvků státních, dobročinné pomoci a prostředků od jiných činitelů v sociální oblasti. Vize této přeměny spočívala ve vytvoření účelného a vzájemně spolupracujícího systému péče veřejné a dobrovolné. Zákonou péči tak zčásti vykonávali dobrovolníci. Stát poskytoval finanční podporu podle pravidel o udělování státních subvencí sociální péče o mládež.¹²² Zároveň byly instituce, které obdržely státní dotace, povinny pravidelně a zevrubně informovat ministerstvo sociální péče o svých aktivitách.

Okresní komise v Čechách, na Moravě a ve Slezsku Sirotčí spolky¹²³, fungovaly původně jako speciální pomocné úřední orgány okresních výborů. Po úpravách a přejmenování na Okresní péče o mládež se většina těchto organizací proměnila v instituce spolkového charakteru, který umožňoval nabývat a vlastnit movitý i nemovitý majetek. Okresní péče však mohly existovat nadále jako pomocné úřední orgány.¹²⁴

Pro zdravé, ale opuštěné děti, se nabízely tři základní varianty, jak jim alespoň částečně nahradit rodinu. Každá z nich měla svoje kladné i záporné stránky. Upřednostňována byla pěstounská péče jako přirozenější způsob pro výchovu dítěte. V případě pěstounské péče záleželo na místních poměrech v daném okrese, na počtu rodin, které byly ochotné přijmout osiřelé dítě do svého domova, podstoupit proces ověřování jejich způsobilosti a vhodnosti jako pěstounů, absolvovat pravidelné kontroly kompetentních orgánů v rodinách apod.

Adopce dětí byla sice z pozice zajišťovatelů sociální péče vítaná, ale mnoho lidí nemělo odvalu přijmout opuštěné dítě za vlastní.

¹²⁰ Tamtéž. s. 7-16.

¹²¹ Velká písmena byla převzata podle tehdejších záznamů.

¹²² Pravidlo ze dne 23. prosince 1921 č. 18219, o udělování státních subvencí na úkoly sociální péče o mládež. K tomu TŮMA, Antonín. *Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež*. Brno, 1923. s. 20.

¹²³ Na Moravě a ve Slezsku nefungovala okresní zastupitelstva. Sirotčí spolky více spolupracovaly s poručenskými soudy.

¹²⁴ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 88-89.

Pokud se nenašli vhodní náhradní rodiče, putoval sirotek do ústavu. Každý okres měl ústav pro osiřelé děti vybudovat a udržovat, ale prakticky to nebylo všude možné. Jednotlivé ústavy musely splňovat stanovené normy. Vrchní dozor nad ústavami veřejnými i soukromými po stránce lékařské, správní a hospodářské zajišťovala státní správa. Ústavní péče podléhala kontrole poručenského soudu, zemského a okresního výboru.

Tělesně či duševně postiženým měla být zabezpečena přiměřená školní výchova, zpravidla v pomocných školách. Fungovaly speciální ústavy pro slepé, hluchoněmé, slabomyslné apod.¹²⁵

Postupně se rozrůstala síť sociálních zařízení pro děti v předškolním věku. Tyto děti zpravidla měly rodiče, ale otec i matka chodili do zaměstnání. Děti pak odkládali v útlém věku do jeslí. Větší děti navštěvovaly mateřské školky nebo opatrovny. Do mateřských škol chodilo dítě většinou na krátký časový úsek, aby si jeho matka na chvíli odpočinula. V opatrovnách trávily děti všechnen čas, kdy jejich maminka pracovala.¹²⁶

Mládeži nad 14 let nabízela sociální politika pomoc při volbě povolání, zprostředkování učebních a poté pracovních míst, zabezpečení v době učňovství, dorostenecké besídky apod. Zároveň byla mládež upozorňována na vhodnost a hlavně nevhodnost některých zábav. Doporučen byl například kinematograf, díky kterému mohly děti i dospělí shlédnout poučné snímky.

V důsledku války se rozvinula nová oblast sociální pomoci - péče o děti a mládež jako válečné poškozenec. Na sirotčí důchod měly nárok děti manželské, nemanželské, chovanci, děti adoptované i osvojené. V jednotlivých zemích vznikly úřady pro válečné poškozenec.¹²⁷

Výše zmíněné úkoly v péči o děti a mládež, podle svých možností a prostředků hmotných i nehmotných, více či méně dobře organizovaly Okresní komise pro péči o mládež.

Péči o děti a mládež se v okrese Bystřice nad Pernštejnem věnoval nejprve Sirotčí spolek, později Okresní péče o mládež. Oba spolky se řídily spolkovými stanovami.

¹²⁵ Např. Zemský ústav pro výchovu dítek hluchoněmých v Ivančicích, v Šumperku, v Lipníku. Zemský ústav pro výchovu nevidomých v Brně atd.

¹²⁶ LENDEROVÁ, Milena, MACKOVÁ, Marie, BEZECNÝ, Zdeněk, JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl: Dny všední i sváteční.* s. 36-37. ISBN 80-7194-756-3.

¹²⁷ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé.* Praha, 1925. s. 202-204.

4. 1 Stanovy okresní péče o mládež

Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem se vyvinula z Okresní komise pro péči o mládež neboli Sirotčího spolku. Přejmenování této organizace proběhlo 22. června 1921, týž den došlo rovněž k úpravě pravidel jejího fungování.¹²⁸ Jádro stanov Sirotčího spolku ze 17. března 1911 zůstalo nezměněné.¹²⁹

Spolek Okresní péče o mládež rozšířil okruh svých aktivit především vlivem válečných událostí. V jejich důsledku se rozrůstal počet lidí, kteří potřebovali různé formy pomoci. Tento fakt se jednoznačně odrazil při procesu vytváření stanov Okresní péče o mládež. Inovovaný přístup k sociální otázce v Československé republice směřoval k jednotné organizaci a k efektivitě při poskytování sociální péče. Na základě rozhodnutí Ministerstva sociální péče Československé republiky byly v tomto duchu stanovy Sirotčích spolků fungujících na území republiky upraveny. Vzor nových stanov byl rozeslán jednotlivým Sirotčím spolkům a jejich členové podnikli příslušné kroky ke vzniku Okresních péčí o mládež.

Členové těchto dobrovolných organizací si již ve dvacátých letech minulého století uvědomovali nutnost péče o mládež, která byla sociálně znevýhodněná. Rozvíjeli aktivity, kterými se snažili kompenzovat jedincům uspokojení potřeb, jež jim nemohla či nechtěla poskytovat vlastní rodina. Podporovali děti od útlého věku až do jejich osamostatnění, přičemž spolupracovali s orgány veřejné správy, které měly tuto činnost stanovenou zákonem. Členství se inovace pravidel dotkla ve smyslu zvýšení poplatku pro zakládajícího člena, který byl nově stanoven na 50 Kč.¹³⁰ Zřejmě výše této částky způsobila, že Okresní péče o mládež neměla po dobu svého trvání žádného zakládajícího člena a tvořili ji pouze členové přispívající.

Stanovy obsahovaly celkově 24 paragrafů, v nichž vymezovaly účel a obor působnosti, poručenství hromadné (z povolání), prostředky peněžní, pracovní a členstvo. Velkou pozornost věnovaly kompetencím správních orgánů Okresní péče o mládež, jakými byla valná schůze, správní výbor, předsednictvo, pracovní odbory a důvěrníci. Stanovy rovněž popisovaly technické zázemí – úřadovnu. Dále objasňovaly postavení korporací (sdružených zařízení), vysvětlovaly poměr Okresní péče o mládež k organizacím vyšším,

¹²⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

poměr Okresní péče o mládež k orgánům veřejné správy a smírčí soud. V závěru byly zmíněny podmínky změny stanov a formy zániku sdružení.

Sdružení Okresní péče o mládež zajišťovalo v obvodu své působnosti veškerou dobrovolnou sociální péči o mládež. Poskytovalo pomoc mladistvím, kteří byli ohroženi v tělesném, rozumovém nebo mravním vývoji. Dále fungovalo jako poradní a pomocný orgán činitelů veřejné správy, kteří měli sociální péči o mládež uloženou zákonem. Na základě těchto dvou klíčových kompetencí vykonávalo sdružení širokou škálu úkolů.

Jedním ze stěžejních úkolů byla kvalitní propagace, díky které se spolková činnost rozvíjela. Ústní i písemnou formou se obyvatelé dozvídali více informací o poskytování sociální péče mládeži. Jednalo se především o osvětu v lidových vrstvách společnosti.

Pokud bychom se podívali na spíše rutinní záležitosti, zajišťovala Okresní péče o mládež administraci činnosti všech zařízení sociální péče o mládež v daném okrese a dohlížela, aby byly jejich aktivity podrobně zapisovány. Tyto informace byly následně postupovány kompetentním činitelům.

Okresní péče o mládež vystupovala jako koordinátor všech korporací a zařízení, která se dobrovolné sociální péči o mládež věnovala.

Z ryze praktických záležitostí se Okresní péče o děti a mládež zabývala vyhledáváním dětí, které potřebovaly ochranu a pomoc a podávala příslušným orgánům návrhy, jak situaci konkrétního dítěte co nejlépe řešit. Získávala rodiny, které by byly ochotné vzít pod záštitu cizí dítě, jež bylo tělesně i duševně zdravé, ale pro chudobu, osiřelost či opuštěnost se mu nedostávalo dostatečné péče ve vlastní rodině. Podporovala pochopení pro tuto iniciativu a zároveň dohlížela, aby „náhradní“ rodiny plnily své povinnosti. Mládeži, která vycházela školu, poskytovala rady při volbě povolání. Společně se specializovanými institucemi (zprostředkovatelný práce či poradny pro volbu povolání) jim vyhledávala vhodné zaměstnavatele a mistry.

Nelze opomenout ani další nezbytné instituce, díky kterým bylo možné sociální pomoc poskytovat. Spolek se podílel na budování a provozu zařízení potřebných pro péči o dítě, jakými byly například poradny a útulky pro matky a kojence, jesle, opatrovny, mateřské školky, sirotčince, dětské domovy, ochrannovny, útulny či kolonie, a svěřoval děti do jejich péče.

Okresní péče o mládež v sobě slučovala prvky péče dobročinné i státní. Jako taková podporovala činnost orgánů veřejné správy (úřady okresní správy politické i autonomní,

úřady vrchnoporučenské, představenstva jednotlivých obcí), kterým byla sociální péče o mládež uložena zákonem. Těmto orgánům podávala zprávy a návrhy týkající se sociální péče o mládež obecně.

Samozřejmostí bylo sladění veškeré činnosti spolku s platnými zákonnými normami. Právní ochranu dětí se spolek snažil v maximálně možné míře zajistit dostatečným počtem důvěrníků v obvodu své působnosti.

Na sdružení Okresní péče o mládež mohlo být soudně přeneseno také hromadné poručenství neboli poručenství z povolání. Mohl jím být pověřen úředník či funkcionář starající se o úřední agendu sdružení.

Nutno říci, že spolek měl svým působením předcházet všemožným problémům. Stanovy mu ukládaly povinnost působit preventivně ve zdárném tělesném, rozumovém i mravním vývoji mládeže.

Klíč k existenci spolku tvořily ještě s dalšími faktory finance. Prostředky nutné k zabezpečení činnosti plynuly z členských příspěvků, z výtěžku spolkových podniků (sbírek, přednášek), z výnosu vlastního jmění, z podpor a darů jak osob soukromých, tak veřejných činitelů.

Spolkové materiály a dokumentace musela být uložena. Stejně tak potřebovali členové spolku prostor pro přípravu jednotlivých aktivit. Technické zázemí sdružení představovala úřadovna s plně kvalifikovanými a podle potřeby placenými úředními silami. Obstarávaly se zde veškeré písemnosti a běžná agenda. Úřadovnu měly k dispozici také korporace, jež byly v Okresní péči sdruženy.

Jen díky členstvu spolek existoval a dále se vyvíjel. Členem sdružení se mohla stát každá fyzická či právnická osoba. Členové pak byli děleni do čtyř skupin.

Do první patřili členové čestní, které po návrhu předsednictva a správního výboru za vynikající zásluhy o činnost družení jmenovala valná schůze.

Druhou tvořili zakládající členové. Ti museli najednou či v pěti ročních lhůtách složit na účely sdružení minimálně 50 Kč nebo řádným způsobem pojistit sdružení stálý roční důchod v minimální hodnotě 5 Kč.¹³¹

¹³¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 19. Spolkové stanovy.

Za přispívající byli pokládáni jedinci, kteří platili roční příspěvek v hodnotě minimálně 2 Kč.¹³² Přispívající i zakládající členy přijímal správní výbor. Příspěvková sazba přitom mohla být upravována usnesením valné schůze.

Konečně čtvrtou skupinu tvořili činní členové jmenovaní správním výborem pro svou aktivitu v oboru sociální péče o mládež. Kromě toho se činným členem mohl stát i ten, kdo byl ustanoven důvěrníkem Okresní péče o mládež, kdo byl členem správního výboru sdružení nebo kdo byl jmenován poručníkem z povolání v obvodu působnosti Okresní péče o mládež.

Členství nespočívalo pouze v odvádění stanovených částek, ale především v aktivním podílení se na úkolech sdružení a členům příslušelo účastnit se jednání valných schůzí s hlasovacím právem.

Postupem času se členové spolku obměňovali z různých příčin. Členství zaniklo úmrtím, vystoupením¹³³ či vyloučením na základě usnesení smírčího soudu.

Okresní péče o mládež v sobě zahrnovala různorodé aktivity a každá z nich patřila do kompetencí určitého správního orgánu spolku. Ve stanovách nebylo zapomenuto na vymezení pole působnosti jednotlivých orgánů.

Jako první jsem uvedla valnou schůzi. Řádná valná schůze byla správním výborem svolávána jednou do roka.¹³⁴ Oznámení o jejím konání muselo být zveřejněno alespoň se čtrnáctidenním předstihem v tisku. Na valné schůzi se schvaloval rozpočet, účetní uzávěrky, zprávy o činnosti sdružení a zprávy revisorů účtů a pokladny. Dále zde na tři roky volili 12 členů správního výboru a na rok dva revisory účtů a pokladny a jejich dva náhradníky. Zmiňovaní revisoři nesměli být členy správního výboru.

Mezi ostatní funkce patřilo schvalování usnesení správního výboru o změně stanov a zrušení sdružení, dále na základě návrhu předsednictva a správního výboru volení čestných členů a stanovení výše příspěvků členů.

Pokud chtěl některý z členů podat volný návrh pro valnou schůzi, musel jej písemně předložit 8 dnů před jejím konáním předsedovi sdružení. Valná schůze byla způsobilá usnášení se při přítomnosti alespoň dvojnásobného počtu členů správního výboru a usnášela se prostou většinou přítomných hlasů.¹³⁵

¹³² Tamtéž.

¹³³ Za vystoupeného mohl správní výbor prohlásit i člena přispívajícího, který dva roky za sebou přes dvojnásobný počet hlasů nezaplátil členský příspěvek.

¹³⁴ Mimořádnou valnou schůzi svolávalo předsednictvo na žádost aspoň dvaceti členů nebo z rozhodnutí správního výboru.

¹³⁵ Jestliže se ve stanovený čas nedostavil patřičný počet účastníků, konala se za půl hodiny nová schůze, která byla způsobilá usnášení se za každého počtu členů.

Výše zmiňovaný správní výbor Okresní péče o mládež se scházel podle potřeby, minimálně však jednou čtvrtletně. Tvořilo jej 12 volených členů, z nichž museli být alespoň 3 ze sboru důvěrníků. K dalším patřili virilisté, jež sem posílaly úřady a korporace¹³⁶ a konečný počet uzavírali kooptovaní členové, kterých nesmělo být více jak 10. V první řadě byl výbor povinen kooptovat zástupce korporací a zařízení, která se v okrese plně či částečně zabývala sociální péčí o mládež. Jestliže těchto zařízení bylo více než 10, stanovil výbor některým z nich společného zástupce, přičemž přihlížel k jejich významnosti.

Správní výbor volil na 3 roky předsedu a místopředsedu a podle potřeby na rok jiné funkcionáře. Vymezoval rovněž kompetence zmiňovaných. Schvaloval jednací a organizační řády v rámci stanov, jmenoval zřizence sdružení, schvaloval služební instrukce, svolával řádnou valnou schůzi a celkově rozhodoval veškeré záležitosti, které nebyly vyhrazeny valné schůzi a jejichž zařizování nepřenesl na předsednictvo.

Členství ve správním výboru trvalo 3 roky. Každoročně z něj vystupovali 4 nejdéle zasedající zástupci ze skupiny volených členů¹³⁷, kteří však mohli funkci opětovně zastávat. Kromě uplynutí stanovené doby u volených zástupců zanikalo členství ve správním výboru v případě virilistů odvoláním, vzdáním se postu či úmrtím.

Správní aparát Okresní péče o mládež doplňovalo předsednictvo, které se skládalo z předsedy, místopředsedy a ostatních činovníků správního výboru. Dále ze zástupců okresní správy politické¹³⁸, okresního výboru a okresního soudu. Pokud se stalo, že některý zástupce výše uvedených úřadů byl již dříve správním výborem zvolen za činovníka, mohl správní výbor doplnit volbou počet členů předsednictva tak, aby jich bylo minimálně 5. Správní výbor mohl rovněž jmenovat i další své členy do předsednictva, přičemž bylo vhodné dohlédnout, aby zde měly zástupce všechny pracovní odbory. Hlasovací právo bylo možné udělit i úředníkům sdružení.

Předsednictvo zasedalo podle potřeby, alespoň však jednou měsíčně. Připravovalo návrhy pro správní výbor. Stanovovalo, ve kterých listech budou uveřejňovány vyhlášky sdružení a celkově obstarávalo běžnou agendu. Stejně jako správní výbor se usnášelo prostou většinou hlasů a bylo způsobilé usnášet se za přítomnosti alespoň 8 členů správního výboru nebo 4 členů předsednictva. Předseda hlasoval pouze v případě rovnosti hlasů. Jestliže se

¹³⁶ Těmito úřady a korporacemi byly: Okresní politická správa; Okresní výbor; Okresní soud jako úřad vrchnoporučenský; Obecní zastupitelstvo sídla sdružení; Hlavní farní úřad v sídle Okresní péče o mládež; Okresní úřad pro péči o válečné poškozence, pokud má sídlo v obvodu působnosti sdružení; Okresní nemocenská pokladna; Okresní konference učitelské (společného zástupce); Lékařská komora; Československý Červený kříž.

¹³⁷ V první a v druhém roce se vystupující určil losem.

¹³⁸ Pokud měla sídlo v působnosti sdružení.

jednalo o naléhavou věc, mohl dát předseda hlasovat i per rollam¹³⁹. Průběh schůze byl zapisován a protokol podepisoval předseda a zapisovatel.

Nejvyšší funkční pozici zastával předseda stojící v čele sdružení. Spolek reprezentoval, svolával, řídil schůze a předsedal jim. Měl na starosti formální i věcné řízení činnosti sdružení a zastupoval spolek navenek.

Spolkový aparát dotvářeli další činovníci. Revizoři vykonávali kontrolu hospodaření, kterou mohli provést, kdykoliv to uznali za vhodné, minimálně však jednou za rok. Písemnou zprávu předkládali předsednictvu, správnímu výboru a valné schůzi. Tyto činovníky volil správní výbor a zároveň vymezoval jejich pole působnosti.

Nutno zmínit také pravidla týkající se odborů spolku. Odbory pro jednotlivá odvětví se zřizovaly podle potřeby v oblastech náročných na sociální činnost. Šlo především o odbor pro ochranu matek a kojenců, odbor pro péči o dorost, odbor vyživovací a ošacovací.

Jejich členy byli jednak členové Okresní péče o mládež, kteří se do této funkce přihlásili, jednak zástupci úřadů a korporací, které měly na konkrétním odvětví péče o mládež zvláštní zájem. Předsednictvo odboru se skládalo z předsedy a zvolených činovníků.¹⁴⁰

Odbory byly koncipovány především v rámci dílčího odvětví jako samosprávná jednotka. V případě, kdy se jednalo o celkovou organizaci sociální péče, kdy šlo o užívání služeb či majetku, jež sloužil společným účelům sdružení, kdy šlo o budování zařízení trvalejšího rázu vyžadujícího vyšší náklady, musely požádat o souhlas správní výbor, případně předsednictvo Okresní péče o mládež. Odbory měly povinnost informovat o významnějších krocích předsedu sdružení a správnímu výboru přinejmenším dvakrát ročně předkládat zprávu o činnosti.

Nezbývá než konstatovat, že klíčovou roli zde hrály opět peníze. Na své aktivity získávaly odbory finanční prostředky především vlastním podnikáním. Pokud jim nestačily, mohly o ně požádat správní výbor Okresní péče o mládež. Za tímto účelem byl také zřízen finanční odbor, v němž měly všechny pracovní odbory zástupce.

Pokud v oblasti působnosti dílčího odboru existovala i ústřední odborná korporace se stejnou náplní, bylo možné spolupracovat podle řádů a pokynů příslušné ústřední odborné korporace. Ta mohla získat zastoupení v odboru a naopak odbor mohl vyslat zástupce do valné schůze korporace.

¹³⁹ Ve formě oběžníku, písemně.

¹⁴⁰ Předseda či místopředseda mají právo účastnit se schůzí správního výboru s hlasovacím právem, i když jinak nejsou jeho členy.

Samostatně stanovy rozebraly bezesporu nezbytnou funkci důvěrníka. Ve stručnosti byla tato pozice vymezena následovně. Důvěrníky Okresní péče o mládež jmenoval do konkrétních obcí správní výbor. Pokud jich v jedné obci působilo několik, museli mít buď konkrétně vymezenou činnost, nebo byla obec rozdělena na obvody. Náplň jejich činnosti tvořilo jednak vyhledávání dětí, které potřebovaly pomoci, jednak zajišťování adekvátní sociální ochrany. Aby důvěrníci účelně spolupracovali, byl v obci správním výborem Okresní péče o mládež jmenován důvěrník, který svolával a řídil občasně společné schůze.

Ve stanovách byla zanesena další pravidla. Okresní péče o mládež podléhala kontrole veřejné správy, především těch orgánů, které jí poskytovaly dotace. Ty mohly vykonávat prohlídky všech zařízení a nahlížet do účetních knih.

Korporace a sdružená zařízení se řídila vlastními stanovami. Měly právo požadovat, aby Okresní péče o mládež podporovala jejich zájmy a poskytovala jim své vybavení¹⁴¹. Mohly si taktéž nárokovat potřebné zprávy a postoupení teoretických i praktických zkušeností získaných v oboru péče o mládež.

Pokud ve spolku vznikly spory, řešil je smírčí soud skládající se z pěti členů. Po dvou z nich jmenovaly obě sporné strany a tito čtyři pak určili pátého člena, který se stal předsedou. Pokud se na něm nemohli dohodnout, rozhodl los. Proti rozhodnutí smírčího soudu nebylo odvolání.

Ve věci změny stanov muselo sdružení nejdříve informovat příslušnou župní nebo zemskou organizaci, která vyjádřila své stanovisko. O změně stanov se poté usnášel správní výbor dvoutřetinovou většinou a usnesení musela odsouhlasit valná schůze.

Návrh na zánik sdružení podávalo předsednictvo. Usnášel se na něm dvoutřetinovou většinou za přítomnosti tří čtvrtin členů správní výbor. Dvoutřetinovou většinou rozhodl správní výbor také o tom, jak bude naloženo se stávajícími finančními prostředky sdružení. Finance mohly být použity výhradně k účelům sociální péče o mládež v obvodě působnosti sdružení. V případě, že nedošlo k rozhodnutí, připadlo jmění okresu, na jehož obvod se vztahovala činnost sdružení. Prostředky musely být rovněž využity k sociální péči o mládež.

Stanovy Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem zůstaly ve výše uvedené podobě až do roku 1946.¹⁴² Od té doby postupně sílil vliv komunistické strany, jejíž názory formovaly nejen sociální péči.

¹⁴¹ Kanceláře, statistické či evidenční pomůcky.

¹⁴² SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1921. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

5. Formy sociální činnosti a její výsledky

Sociální politika nabývala postupem času jasnějších kontur. Zpočátku 20. století byla většina dobrovolných sociálně orientovaných organizací vytvořena na spolkovém základě¹⁴³. Po vzniku Československé republiky se dosavadní pravidla přizpůsobila nové ústavě.

Zaměřila jsem se na stav týkající se Okresních péčí o mládež. Nadále existovala spolková základna nebo mohla být zvolena forma pomocného orgánu příslušného úřadu. Druhá možnost v podstatě znamenala rozšíření daného úřadu a snazší plnění zákonných povinností v oblasti poskytování sociální péče.¹⁴⁴

Oba tyto typy měly kladné i záporné stránky. Mezi výhody spolků bych zařadila svobodnější rozhodování, ačkoliv mezi členy patřili zástupci příslušných úřadů. Dále mohly spolky nabývat vlastní kapitál a pracovat s ním. Díky tomu si mohly vlastními silami sehnat prostory svého působení a podle svých představ si je zařídit. Zdůraznila bych také, že spolková činnost nacházela větší oblibu mezi obyvateli, než tomu bylo u varianty rozšíření úřadu.

Ve srovnání se spolky mohly instituce jako součást úřadu využívat úředních sil, prostor a prostředků. V sepětí s úřadem působila taková organizace autoritativně. Právě to mohlo způsobit její menší podporu mezi lidmi.

Není proto divu, že vzhledem k uvedeným možnostem Okresní péče o mládež byla upřednostňována organizace na spolkovém základě. Hlavně zde mohla být také docílena intenzivní spolupráce s úřady. Samozřejmě byla nastavena zákonná pravidla, ale svoji roli hrála schopnost členů spolku jednat a komunikovat s příslušnými činiteli.

V Bystřici nad Pernštejnem fungovaly během první poloviny 20. století sociálně zaměřené organizace právě na spolkovém základu. V Bystřici existoval od roku 1911 do roku 1921 Sirotčí spolek. Na něj navázal spolek Okresní péče o mládež.

¹⁴³ Podle spolkového zákona z 15. 11. 1867 č. 134/1867 ř.z., O právě spolčovacím. Změny ve spolkové legislativě nastaly v období druhé republiky a to vládním nařízením z 27. 1. 1939 č.13/1939 Sb.. O tom LAŠTOVKA, Marek, et. al. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1885-1990*. Praha, 1998. s. 12-14.

¹⁴⁴ TŮMA, Antonín. *K nové úpravě sociální péče o mládež*. Praha, 1920. s. 21.

5.1 Sirotčí spolek 1911-1921

Sirotčí spolek byl v Bystřici nad Pernštejnem založen 17. března 1911¹⁴⁵ jako dobrovolné seskupení občanů žijících v okrese Bystřice nad Pernštejnem s úmyslem pomáhat místní mládeži, která se ocitla v tíživé životní situaci. Jednalo se především o sirotky a děti ze sociálně slabých rodin. V důsledku války se pak spolková činnost rozšířila na vdovy a válečné poškozence.

Členové Sirotčího spolku organizovali aktivity spojené se sociální péčí o mládež a šířili osvětu v těchto záležitostech mezi všemi obyvateli. Pořádali množství přednášek a akcí, o kterých informovali v tisku. Zdarma poskytl Sirotčímu spolku prostor k inzerci periodikum *Horácké listy*¹⁴⁶.

Sirotčí spolek se soustředil také na veškerá zařízení sociální péče, jejich stav, činnost a především jejich rozvoj, díky kterému mohla být poskytována odpovídající sociální péče potřebným. Jednalo se například o útulny, sirotčí kolonie, dětské domovy a opatrovny. Ve spolupráci s příslušnými orgány veřejné správy, zejména s okresním úřadem politické správy a s představiteli jednotlivých obcí okresu, a na základě zpráv a upozornění občanů vyhledával děti, které se ocitly v nouzi či v nebezpečí. Zároveň spolek vedl v patrnosti rodiny, které byly ochotny převzít cizí děti do své péče a vychovávat je.

Spolek pečoval o děti od jejich narození až do doby, dokud pomoc potřebovaly, nejdéle však do osmnácti let. Pro nejmenší děti se činnost spolku orientovala na zajištění nezbytných prostředků k životu a na osvojení si základních pravidel slušného chování. Starším dětem pak spolek pomáhal při volbě povolání. Díky institucím, jako byly zprostředkovatelny práce a poradny pro volbu povolání, vyhledával vhodné zaměstnavatele a mistry.

¹⁴⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁴⁶ Periodikum, které vycházelo jedenkrát týdně v letech 1909-1941. Vydáváno bylo v Novém Městě na Moravě. Přinášelo informace o aktuálním dění na Novoměstsku a Bystřicku.

Sirotčí spolek také napomínal rodiče v případě jejich nevhodného chování. Jednalo se především o alkoholismus otců a jejich nezáměr o děti. Za nedostatečnou péči o své děti však byly kárány i matky. Pokud dítě dosáhlo odpovídajícího věku, navrhovali členové spolku dát do učení a ušetřit je tak nevhodných výchovných metod rodičů.¹⁴⁷

Sirotčí spolek řešil problémy spojené s kriminalitou dětí a mládeže. Mladým pachatelům trestných činů zajišťoval právního zástupce. Nad těmi, kteří byli za své chování odsouzeni, vedl spolek zostřený dohled. V poválečné etapě spolek často řešil stížnosti na žebrání dětí ve vlcích apod.

Účel trestu spočíval v nápravě viníka. Podle trestního zákona bylo dítě do 10 let za svoje provinění trestáno domácím pokáráním. Do 14 let věku mohl být trestný čin vyhodnocen jako přestupek nebo jako zločin. Za zločin hrozilo viníkovi 1-6 měsíců dlouhý pobyt ve výchovném ústavu. Plná trestní odpovědnost nastala od 14. roku věku. U mladších 20 let byl brán věk pouze jako polehčující okolnost. Tresty byly vyměřovány podle závažnosti provinění.¹⁴⁸

Tabulka 1: Kriminalita dětí a mládeže podle protokolů z valných hromad Sirotčího spolku

Kriminalita dětí a mládeže		
rok	obžalování	potrestání
1911	44	16
1912	12	5
1913	-	-
1914	-	-
1915	-	-
1916	-	-
1917	-	-
1918	-	-
1919	29	9
1920	37	19

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁴⁷ Členové spolku se domnívali, že toto opatření směřuje ku prospěchu dítěte. Z dochovaných materiálů a znalostí situace učňů v rodině mistra se však tento krok nedá ve všech případech hodnotit kladně. K tomu JIRÁNEK, Tomáš. *Učedník – mučedník?* In: JIRÁNEK, Tomáš, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále 4.-5. Dubna 2002. Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Supplement 5. Pardubice 2003. s. 127-133.*

¹⁴⁸ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé. Praha, 1925. s. 164-165.*

V tabulce jsem uvedla počty mládeže obžalované a skutečně potrestané. Ostatní mládež vyvázla beztrestně. Záznamy o kriminalitě mládeže za existence Sirotčího spolku byly ve spolkových knihách uvedeny pouze ve čtyřech letech, dvou předválečných a dvou poválečných. Protože kriminalita u většiny let uvedených v tabulce není vyjádřena, nelze ze zbývajících údajů obecně usuzovat na stav kriminality mládeže v okrese. Ve spolkových materiálech se však objevily poznámky o poměrně nízké kriminalitě mládeže v okrese Bystřice nad Pernštejnem.

Dalo by se říci, že spolková organizace sociální péče o děti a mládež suplovala vlastní rodinu dítěte za účelem jeho správného tělesného, rozumového i mravního vývoje.¹⁴⁹

Sirotčí spolek fungoval za podpory správních orgánů sociální péče, mezi které patřila valná schůze, správní výbor, předsednictvo, pracovní odbory a důvěrníci.¹⁵⁰

Aktivita Sirotčího spolku se odvíjela od jednání na valné schůzi, která se konala jednou ročně. Valná schůze však mohla být svolávána také při mimořádných událostech, jako byla například změna stanov spolku.

Na valném shromáždění byla revidována veškerá spolková agenda. Přítomní byli informováni o provedených činnostech, o budoucích plánech, o směru vývoje spolku a o celkovém finančním zabezpečení sociální péče směřující k dětem. Valná hromada se usnášela na základně prosté většiny hlasů přítomných a za podmínky přítomnosti alespoň dvojnásobného počtu členů správního výboru. Na řádné valné schůzi, o jejímž konání bylo vydáno oznámení v místním periodiku vždy s čtrnáctidenním předstihem, se řešily také volné návrhy přítomným. Každý volný návrh musel být nejméně osm dní před zasedáním valné schůze oznámen písemně předsedovi sdružení.¹⁵¹ Podnětné připomínky pak detailně řešil správní výbor na jednotlivých setkáních.

Správní výbor spolku rozhodoval o veškerých záležitostech, které nebyly vyhrazeny pro řešení na valné schůzi. Jednání výboru se konala nejméně jednou za čtvrt roku. Volil se zde předseda a místopředseda spolku na tři roky a další funkcionáři na jeden rok. Zároveň se vymezoval prostor působnosti pro jednotlivé funkce. Právě správní výbor každoročně

¹⁴⁹ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁵⁰ SOkA Žďár nad Sázavou. Stanovy Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem. Inv. č. 19. Spolkové stanovy.

¹⁵¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

svolával valnou hromadu. Zajištění některých záležitostí přenášel správní výbor na předsednictvo spolku.¹⁵²

Na jednotlivých jednáních předsednictva, která probíhala alespoň jednou za měsíc, byla zabezpečována běžná agenda spolku a byly řešeny aktuální a neodkladné spolkové záležitosti. Předsednictvo tvořil předseda, místopředseda a ostatní členové správního výboru. Přítomni mohli být také zástupci okresní politické správy, zástupce okresního výboru a okresního soudu. V předsednictvu musely mít svého zástupce všechny pracovní odbory zřízené v rámci působnosti Sirotčího spolku.¹⁵³

Pro odvětví sociální působnosti, která se zdála být zvláště vážná a vyžadovala intenzivnější úsilí, mohly být podle možností zřízeny odbory. Odbory spadaly do působnosti správního výboru. Často však nebyly zřizovány z finančních důvodů. Příkladem odboru byl odbor ošacovací, odbor pro ochranu matek a kojenců, odbor pro péči o dorost.¹⁵⁴

Nezastupitelnou funkci plnil v Sirotčím spolku důvěrník. Svoje povinnosti vykonával na základě průkazu vydaného správním výborem spolku. Jeho úkol spočíval v monitorování sociální situace a v upozorňování na další potřebné děti, kterým dosud nebyla poskytnuta podpora. Takovými dětem zprostředkovával vhodnou sociální ochranu a informoval příslušné úřady. Ke zvládnutí této funkce byl ustanoven sbor důvěrníků, který podával zprávy o výsledcích své činnosti předsednictvu. V každé obci okresu Bystřice nad Pernštejnem měl fungovat jeden, někde i více důvěrníků, což se odvíjelo od velikosti obce.¹⁵⁵

Na základě I. dílčí novely občanského zákoníku ze dne 12. října 1914 č. 276 ř. z. byla zřízena funkce poručníka z povolání¹⁵⁶ neboli hromadného poručníka.¹⁵⁷ Poručenství mohl podle zákona zařítovat vhodný orgán veřejné správy nebo sdružení pro ochranu mládeže. Poručnický slib skládala fyzická osoba. Tato osoba byla brána pouze jako vykonavatel poručnictví, kterého ustanovil pověřený orgán. Péče poručníka z povolání směřovala k dětem odkázaným na veřejnou pomoc a ochranu. Funkce poručníka spočívala v hájení práv nemajetných a nezletilých dětí. Detailně upravilo hromadné poručenství prováděcí nařízení ze dne 24. června 1916 č. 195 ř. z., které ujasnilo postup při organizaci hromadného poručenství,

¹⁵² SOkA Žďár nad Sázavou. Stanovy Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem. Inv. č. 19. Spolkové stanovy. § 10 předsednictvo.

¹⁵³ Tamtéž. § 9 správní výbor.

¹⁵⁴ Tamtéž. § 13 odbory.

¹⁵⁵ Tamtéž. § 17 důvěrníci.

¹⁵⁶ Termín poručník z povolání byl původně německý. Zdůrazňoval, že hromadné poručenství vykonává pověřená osoba jako své povolání, za které je honorována. Termín hromadné poručenství se odvíjel z kolektivní povahy této funkce.

¹⁵⁷ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 76.

vymezilo práva a povinnosti hromadného poručníka vůči poručenskému soudu¹⁵⁸ a poručencům. Specifikovalo také poručenství nad nemanželskými dětmi. Hromadnému poručníkovi byly svěřeny všechny nemanželské děti v jeho obvodu, na které se poručenství vztahovalo. Spolupracovalo se zde s porodními asistentkami a s porodnicemi v dané oblasti, které do 24 hodin hlásily poručníkovi narození nemanželských dětí.¹⁵⁹

Od 1. ledna roku 1921 pobíral poručník z povolání v Sirotčím spolku v Bystřici nad Pernštejnem měsíční odměnu 150 K.¹⁶⁰ Do té doby byl placen nahodilými částkami, které odsouhlasilo předsednictvo spolku.¹⁶¹

Členové Sirotčího spolku se na jednání valné hromady či na schůzi jiného správního orgánu spolku scházeli v jednací síni Okresního soudu v Bystřici nad Pernštejnem, která byla pro tyto účely bezplatně k dispozici.

Schůze jednotlivých orgánů spolku měly svoji strukturu. U valné hromady byl vždy ohlašován její program, který se skládal ze samotného zahájení schůze a přivítání přítomných členů. Následovalo čtení zápisu zhotoveného při minulém setkání valné hromady. Díky tomu si členové připomněli řešené problémy. Tento zápis byl vždy schválen a následovala zpráva jednatele spolku o veškerých aktivitách, na které se Sirotčí spolek v uplynulém roce soustředil. Čtvrtý bod programu valné hromady představovala sumarizace spolkových financí na základě evidence pokladníka spolku. Jeho zápisy a stav hotovosti kontrolovali dva finanční revizoři ustanovení z řad členů spolku. Zpravidla se v účetnictví nenašla chyba či nesrovnalost a roční finance byly valnou hromadou schváleny a uzavřeny. Do programu jednání valné hromady patřila také volba funkcionářů spolku. Poslední bod jednání valné hromady tvořily volné návrhy, které však musely splnit podmínku písemného ohlášení zmíněnou výše. Poté předseda spolku schůzi ukončil, poděkoval za účast a rozloučil se s přítomnými.¹⁶²

Každoroční setkání valné hromady během existence Sirotčího spolku, tedy v letech 1911-1921, narušila první světová válka. V letech 1915-1919 byly valné hromady spolku

¹⁵⁸ Poručenský soud zjišťoval a zabezpečoval majetek poručence. Kontroloval práci poručníka a vedl sirotčí knihu o poručenských záležitostech.

¹⁵⁹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 77-78.

¹⁶⁰ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁶¹ Například za rok 1914 a 1915 spolek zaplatil za výkon funkce poručníka 50 K.

¹⁶² SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

odloženy. První valná schůze v poválečném období proběhla v novém státoprávním uspořádání Československé republiky 20. února roku 1920.¹⁶³

Stejně tak jako valné schůze měla svůj zaběhnutý scénář i jednání předsednictva spolku. Na základě presenční listiny bylo zjišťováno, zda je přítomen dostatečný počet členů k usnášení se.¹⁶⁴ Během působení spolku se vždy příslušný počet členů skutečně sešel. Celé jednání řídil předseda spolku, který členy přivítal a schvaloval odprezentovaný protokol pořízený na minulém setkání. Po úvodních formalitách se členové spolku věnovali projednávání konkrétních problémů, jako byly přijaté žádosti o podporu finanční či materiální, prosby o umístění sirotků do rodinné kolonie či sirotčince. Často se ve spolkových zápisech objevily požadavky upozorňující na nelehkou situaci dětí zdravotně nebo duševně postižených. Sirotčí spolek se snažil na základě své zainteresovanosti ve věci urychlit přijetí handicapovaných dětí do specializovaných ústavů. Jednalo se o ústav pro slabomyslné, neslyšící, útulek pro zmrzačené děti apod. Každou žádost provázel dovětek ohledně finančního zabezpečení. Nemalou část spolkového jednání tedy zabíraly diskuse o aktuálním stavu financí, o finančním výhledu a možnostech rozšíření spolkového jmění. Dále byli členové spolku informováni o všech souvislostech spojených se Sirotčím spolkem. Jednalo se zejména o došlou korespondenci ze strany České zemské komise¹⁶⁵. V této fázi schůze se dále diskutovalo například o pozvánkách zástupců spolku na různé akce a zasedání, o pořádání sbírek a jejich organizačním zajištění, o spolupráci s ostatním spolky v Bystřici, o možnostech zviditelnění aktivit spolku a jejich výsledků, o spolupráci s místními periodiky, o odborných publikacích, které se zabývaly sociální péčí o děti apod. V závěru jednání byl vyčleněn prostor pro volné návrhy, které nemusely být předem písemně doručeny, jak tomu bylo v případě konání valné hromady. Přítomní mohli vznést jakoukoliv připomínku, návrh, doporučení, které by přispělo k rozvoji péče o děti a mládež, popřípadě zefektivnilo organizaci a postupy Sirotčího spolku. Poté byla schůze předsedou spolku skončena.

V důsledku války se však program jednání předsednictva spolku zkrátil. Řešily se pouze zásadní a neodkladné záležitosti. Zpravidla byly schváleny žádosti o finanční podpory sirotků, v této době především válečných sirotků a vdov bez prostředků. Přidělovány byly i sebemenší finanční částky, které mohl Sirotčí spolek uvolnit. Váleční sirotci byli spolkem

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Podle spolkových stanov bylo předsednictvo usnášení schopné, pokud bylo přítomno alespoň osm členů správního výboru nebo čtyři členové předsednictva. Předseda hlasoval pouze v případě rovnosti hlasů.

¹⁶⁵ Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v Království českém vznikla 30. června 1908 za účelem zlepšení organizace péče o děti a mládež a zároveň zdokonalení a posílení spolupráce s orgány veřejné správy v těchto záležitostech. Česká zemská komise představovala ústřední Sirotčí spolek, který určoval směr činnosti jednotlivým Sirotčím spolkům.

evidování a jejich seznamy byly posílány České zemské komisi.¹⁶⁶ Ve spolkových materiálech jsem však tyto seznamy nenalezla, pouze zmínky o jejich vyhotovení. Zřejmě tedy nebyly pořízeny kopie pro potřeby spolku. Impuls pro další různorodou spolkovou aktivitu a rozšíření témat spolkového jednání s sebou přineslo až poválečné období.

V prvních letech existence spolku postupně narůstala frekvence jednání představenstva spolku a zapojovali se další dobrovolníci a organizace bystřického okresu. V roce 1911 proběhla dvě setkání, v následujícím roce pět a v roce 1913 dokonce osm jednání spolku.¹⁶⁷ Tento slibný vývoj však narušila první světová válka. V letech 1914-1916 proběhla každý rok pouze dvě spolková jednání. V archivních pramenech jsem žádné informace o dění v Sirotčím spolku v letech 1917 a 1918 nenalezla, ačkoliv nebylo nikde zmíněno pozastavení či úplné přerušení spolkových činností. Příčinou chybějících zápisů z těchto dvou let mohl být skutečně válečný stav, avšak nenávaznost posledního zápisu z roku 1916 a prvního zápisu z roku 1919, který doložil určité spolkové dění v minulosti, badatele nasměroval k hledání dalších možných příčin absence dokumentů. Vzhledem ke stěhování archivních materiálů z nevyhovujících prostor do nové budovy nejspíše došlo ke ztrátě této části archivního fondu.¹⁶⁸ V roce 1919 proběhlo hned sedm spolkových schůzí a četnost setkání členů spolku opět narůstala.¹⁶⁹

Inspiraci a další impulsy k práci přinášela členům Sirotčího spolku možnost získávat nové poznatky od ústředních organizací sociální péče. Výše zmíněná Česká zemská komise poskytovala nejen pomoc metodickou v podobě doporučení, příruček, periodik¹⁷⁰ a publikací, ale také finanční. V poválečných letech tato spolupráce zintenzivněla. Česká zemská komise v Praze přenesla svoji působnost ve věcech sirotčích spolků na Moravě na svoji pobočku v Brně, která organizovala změny týkající se přerodu Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem v Okresní péči o mládež. Sirotčím spolkům posílala pokyny k přepravě dětí s nakažlivými chorobami. Požadovala zasílání seznamu všech ústavů pro péči o děti a mládež v okrese Bystřice nad Pernštejnem. Doporučovala efektivnější způsoby podávání žádostí o

¹⁶⁶ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ V roce 1945 propukl požár muzea, kde byly archivní materiály uloženy. Archivní fondy pak byly přesunuty do prostor nové budovy archivu.

¹⁶⁹ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁷⁰ Například periodikum Ochrana mládeže v Království českém, Ochrana dítěte.

subvence. Navrhovala, jak zlepšit administrativní chod spolku, propagovala periodikum *Obzor sociální péče*¹⁷¹ apod.

Ustanovení zástupci Sirotčího spolku v Bystřici nad Pernštejnem se účastnili zemských sjezdů českých sirotčích spolků a sirotčích rad.

Sirotčí spolek v Bystřici nad Pernštejnem spolupracoval s ostatními sirotčími spolky v jiných okresech. Představitelé spolků si vzájemně vyměňovali poznatky a zkušenosti. Dochovaná korespondence dokazuje styky s brněnskou organizací *České srdce*¹⁷², s Národní jednotou pro jihozápadní Moravu – místním odborem v Bystřici nad Pernštejnem¹⁷³ a s ústřednou tohoto spolku v Brně. Dále pak se Zemským spolkem pro léčbu a výchovu mrzáčků na Moravě¹⁷⁴ apod.

Činnost Sirotčího spolku se z velké části odvíjela od stavu spolkových financí. Počáteční kapitál při založení spolku činil 700 K¹⁷⁵, které byly uloženy na účtu Sirotčího spolku v místní spořitelně¹⁷⁶. Finanční prostředky plynuly spolku z členských poplatků. Během působení spolku byla vybírána od členů 1 K ročně.¹⁷⁷ Příspěvky však nebyly vybírány ve válečném období v letech 1917-1918. Poplatek byl od členů, kteří bydleli přímo v Bystřici nad Pernštejnem, vybírán oběžníkem. Od ostatních členů bydlících v jednotlivých obcích okresu Bystřice nad Pernštejnem byl spolkový poplatek doručován zprostředkovaně. Starostové daných obcí vybrali poplatek na svém správním území a předali ho pokladníkovi Sirotčího spolku. Členský poplatek byl v únoru roku 1920 zvýšen na 2 K ročně.¹⁷⁸

¹⁷¹ Lidový obrázkový časopis týkající se sociální správy, lidumilství a veřejného zdravotnictví. Tento měsíčník byl vydáván v Brně v letech 1922-1925.

¹⁷² Národní pomocné sdružení, které založila z podnětu spisovatelky Růženy Svobodové Renata Tyršová. Hlavním úkolem organizace bylo zachránit obyvatelstvo strádající hladem. Sdružení se soustředilo hlavně na děti, na zajištění jejich stravy a ošacení.

¹⁷³ Místní odbor fungoval v letech 1910-1939. Kromě toho, že podporoval finanční ústřední jednotu v Brně, konal v Bystřici osvětové přednášky, pečoval o turistické značky, vydržoval studentskou noclehárnu a vyvažoval polévky pro přespoucí žáky. Od roku 1915 činnost spolku stagnovala po celých devět let. V roce 1924 byl místní odbor opět uveden v život, ale jeho aktivita se příliš nerozvinula. V letech 1902-1933 vycházel měsíčně věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. In: SOkA Žďár nad Sázavou. Národní jednoty pro jihozápadní Moravu – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1910-1939. Inv. č. 1. Zápisy ze schůzí.

¹⁷⁴ Spolek byl založen 28. dubna 1919. V rámci spolku fungoval ústav, jehož cílem bylo poskytnout pomoc dětem se zdravotním handicapem. Ve své době zde bylo dosaženo profesionální péče. Ústav byl roku 1945 znárodněn a rozpuštěn, přešel pod přímou správu státu pod názvem Zemský ústav tělesně vadných.

¹⁷⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁷⁶ Městská spořitelna byla založena v roce 1890. Funkci výboru spořitelny zastávalo obecní zastupitelstvo.

¹⁷⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁷⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

Sirotčí spolek podporovala také obec Bystřice nad Pernštejnem buď ve formě finančního daru spolku, nebo poskytovala prostředky přímo sirotkům.¹⁷⁹ Až do roku 1921, kdy Sirotčí spolek zanikl, spadala kompetence týkající se místní sirotčí kolonie pod obec Bystřici nad Pernštejnem.¹⁸⁰

Finanční pomoc získával spolek ze strany České zemské komise, která poskytovala finanční hotovost zpravidla jednou ročně a dále materiální prostředky jako byly oblečky, obuv, potraviny pro děti apod.¹⁸¹

Rozšíření finančních prostředků spolku záviselo na porozumění movitějších obyvatel, kteří si mohli dovolit pomoci chudým a opuštěným dětem. Prostředky poskytovaly také jednotlivé farní úřady.

Sami členové spolku hledali cestičky, jak ještě více pomáhat dětem. Nemalé úsilí vyvinuli při pořádání kulturních akcí, kterými zároveň rozvíjeli společenský život v Bystřici a okolí. Výtěžek pak plynul do pokladny Sirotčího spolku. Členové spolku zorganizovali například lidové slavnosti spojené s loterií, dražbou darovaných předmětů, prodejem kytic a občerstvením. U příležitosti dětského dne se konala oslava a sbírka. Ve spolupráci s místním spolkem Sokol mohli obyvatelé navštěvovat divadelní představení. Sirotčí spolek zval obyvatele na poznávací výlety do okolí.¹⁸²

Výdaje spolku směřovaly především na podpory dětem. Podpora a její výše byla odvozena od situace každého dítěte, popřípadě jeho rodičů či poručníků, kteří o pomoc požádali. Spolkové záznamy evidovaly odpovědi na žádosti ve smyslu povoleno, vzato na vědomí nebo odloženo na pozdější dobu. Pokud se členům spolku podařilo umístit dítě do některého ze vzdálenějších ústavů, financovala se také jeho doprava.

Spolek finančně přispíval městskému strážníkovi sumou 10 K ročně.¹⁸³ Díky této autoritě měla být zajištěna větší bezpečnost ve městě a zároveň strážník monitoroval stav dětské kriminality. Cílem Sirotčího spolku bylo touto formou dětskou kriminalitu minimalizovat.

Sirotčí spolek platil každoročně členský poplatek České zemské komisi a hradil předplatné objednaných periodik. Určitý finanční obnos byl určen na administrativní

¹⁷⁹ Ve spolkových knihách byly evidovány zápisy vyplacení podpory sirotkům přímo z obecních finančních prostředků. Například v roce 1911 obec podpořila sirotka Matouše, částka však uvedena nebyla. V roce 1912 obec přispěla dvěma sirotkům částkou 50 K a 38 K.

¹⁸⁰ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

¹⁸¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

záležitosti vedení spolku. Objevovaly se rovněž výdaje na podporu různých aktivit, jako byl například I. Český hygienický kurz pro učitelstvo¹⁸⁴.

V důsledku války se spolkové finance ztenčovaly. Rostly počty žádostí o podpory, kterým se spolek snažil vyhovět. Nedostatek finančních prostředků obyvatel vedl k pozastavení vybírání členských příspěvků. Sirotčí spolek vyplatil ze svého účtu ve spořitelně válečnou půjčku ve výši 1869 K 64 h.¹⁸⁵ Následovaly další válečné půjčky ze jmění spolku, u kterých však nebyla zapsána jejich výše.

Pro další pohyby spolkových financí se nedochovaly záznamy. Účetní evidence pokračovala až na konci roku 1919 a bylo z ní patrné, že spolek potřeboval více peněz, než měl k dispozici. Vznik Československé republiky 28. října 1918 provázely změny týkající se sociální péče. Nově fungovalo Ministerstvo sociální péče Československé republiky¹⁸⁶, které Sirotčímu spolku poskytovalo subvence. Obuv a zdravotnické pomůcky Sirotčí spolek obdržel z legionářského pomocného fondu. Jednalo se především o šněrovačky a ortopedická přímidla. Spolek získal 13. března roku 1920 do spolkového majetku nemovitost a kapitál dědictvím. Josefa Dobiášová odkázala Sirotčímu spolku svůj dům č. 17 v Bystřici nad Pernštejnem a hotovost ve výši 10 000 Kč.¹⁸⁷ Firma Rotter a Dokulil darovala spolku 30 m sukna pro sirotky.¹⁸⁸ Pan Vojtěch Štěpánek¹⁸⁹ věnoval spolku 25 kusů dětských oblečků v hodnotě 2 370 Kč.¹⁹⁰ V letech 1919-1921 se projevil tíživý nedostatek obuvi a oděvů, spolek tedy velice vítal tyto věcné dary.

¹⁸⁴ Tento kurz vedl nadučitel místní školy. Školil zde pedagogické pracovníky za účelem zlepšení hygienických návyků dětí a to nejen ve školách. Dětem měly být vštěpovány zásady hygieny, které se měly stát každodenní součástí jejich života.

¹⁸⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁸⁶ JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. s. 264.

¹⁸⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Povoláním obuvník, další informace nenalezeny.

¹⁹⁰ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

Finanční prostředky spolku jsem zahrnula do následující tabulky.

Tabulka 2: Finance Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem

Stav finanční hotovosti Sirotčího spolku v letech 1911-1921	
rok	finanční hotovost
1911	700 K
1912	1 362 K
1913	2 598 K 90 h
1914	3 300 K
1915	4 274 K 52 h
1916	chybějící záznam
1917	chybějící záznam
1918	chybějící záznam
1919	9 047 Kč
1920	12 470 Kč 77 h

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

Tabulka vykazovala rostoucí objem finančních prostředků spolku. Na první pohled se zdálo, že spolek zdárně hospodařil s dostačující finanční částkou. Péče o mládež však neustále spotřebovávala více peněz. Válečný stav zapříčinil nárůst počtu dětí a dalších osob, které potřebovaly pomoc. Údaje o pohybu finančních prostředků spolku se však pro válečné období nedochovaly. Navazující záznamy z roku 1919 a 1920 ukázaly příznivé sumy. V této době se už počítalo s výstavbou dětského domova, který v okrese zatím chyběl. Skutečné částky, které mohl spolek poskytnout potřebným v podobě podpor, byly nižší v řádech tisíců. Tato část peněz byla každoročně přesouvána do fondu na výstavbu nového dětského domova.

Zásadní vliv na existenci a fungování Sirotčího spolku měli jeho členové, především členové představenstva. Faktická pomoc se odvíjela od jejich ochoty aktivně věnovat svůj čas spolkové činnosti. Jednalo se o obyvatele finančně zabezpečené, pocházející z intelektuální vrstvy. Mezi členy spolku podle profese patřil soudce, ředitel školy, berní správce, starostové jednotlivých obcí okresu apod. Zvlášť odpovědně ke své funkci přistupoval předseda spolku Dr. Václav Votruba¹⁹¹, který nechyběl na žádném ze spolkových setkání, ačkoliv ho mohl zastoupit místopředseda.

Během válečných let, ze kterých byly dochovány záznamy o jednání Sirotčího spolku, došlo k úmrtí některých členů výboru. Těmto obětem bylo vždy vysloveno uznání za pomoc.

¹⁹¹ Povoláním okresní soudce a přednosta soudu.

Až do roku 1920 zaznamenávaly presenční listiny spolku účast pouze mužského elementu. Avšak již 22. února roku 1914 byl jeden z volných návrhů věnován přijetí žen do Sirotčího spolku.¹⁹² Průkopnicemi v řadách členek, od února výše zmíněného roku, se staly Anna Domanská¹⁹³ a Cecilie Harváňková¹⁹⁴. V dalších letech se pak počet členek rozšiřoval. Doménou žen se stal odbor ochrany matek a kojenců, který vznikl v roce 1921.¹⁹⁵

Určit přesný objem sirotků a potřebných dětí, ke kterým byla veškerá činnost Sirotčího spolku směřována, nebylo možné. Záznamy z jednání, které zahrnovaly žádosti o podpory, nevedly, pro kolik sirotků byla daná částka zamýšlena. Rozhodnutí o přidělení finanční částky či věcného daru bylo zpravidla formulováno ve smyslu „povolena podpora sirotkům Matouškovým“. Pravidelně se na jednání předsednictva spolku řešilo 15-20 žádostí, které však zahrnovaly nejen finanční pomoc, ale také podporu a přímluvu pro přijetí dětí do některého z ústavů nebo do učení.¹⁹⁶ Ne všem žádostem mohlo být vyhověno. V prvních letech války, ze kterých byly spolkové knihy zachovány, počet žádostí mírně narůstal. V poválečné etapě vzrostl jejich počet výrazně. V tabulce níže jsem také informativně uvedla finanční sumy, které byly spolkem poskytnuty.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Anna Domanská, rozená Melicharová, učitelka v Bystřici nad Pernštejnem, narozená v Křižanově, 31. prosince 1857, zemřela 23. března 1944. Další údaje nezjištěny.

¹⁹⁴ Domkařka. Více informací nenalezeno.

¹⁹⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

¹⁹⁶ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

Tabulka 3: Kladně vyřízené žádosti Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem

Kladně vyřízené žádosti Sirotčího spolku			
rok	forma pomoci	počet žádostí	celková suma
1911	finanční podpora	15	123 K
	doporučení do služby či učení	3	-
	doporučení do ústavu	2	-
1912	finanční podpora	9	140 K
	doporučení do služby či učení	2	-
	doporučení do ústavu	4	-
1913	finanční podpora	15	212 K
	doporučení do služby či učení	2	-
	doporučení do ústavu	1	-
1914	finanční podpora	7	neuveďeno
	doporučení do služby či učení	1	-
	doporučení do ústavu	7	-
1915		neuveďeno	neuveďeno
1916	finanční podpora	10	neuveďeno
	doporučení do služby či učení	neuveďeno	-
	doporučení do ústavu	neuveďeno	-
1917		neuveďeno	neuveďeno
1918		neuveďeno	neuveďeno
1919	finanční podpora	75	2 408 K 92 h
	doporučení do služby či učení	5	-
	doporučení do ústavu	7	-
1920	finanční podpora	72	1 136 Kč
	přidělení oděvů, obuvi	30	3 175 Kč 82 h
	doporučení do služby či učení	7	-
	doporučení do ústavu	8	-

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

Význam Sirotčího spolku v obci a v celém bystřickém okrese doložily mnohé poznámky ve spolkových knihách, v korespondenci a v ostatním aktovém materiálu. Pochvalné zmínky o jeho působení jsem našla i v kronice města Bystřice nad Pernštejnem. Důležitosti spolek dosáhl díky svým ochotným členům, jejichž řady se postupně rozšiřovaly. Stejně tak účast na valných hromadách Sirotčího spolku svědčila o zájmu o sociální dění a o snaze pomoci dětem. Aktivní přístup projevil spolek Sokol a další výše zmínění.

Nezastupitelné místo zastával Sirotčí spolek v poválečném období, kdy byla jeho pomoc vyhledávána zvláště intenzivně. Zároveň byly položeny základy záchranné sociální sítě zabezpečované a řízené státem.

V souvislosti se vznikem Československé republiky, se společenskými a sociálními změnami, byla činnost Sirotčího spolku formálně ukončena 22. června 1921.¹⁹⁷ Veškerou spolkovou agendu převzal nově vzniklý spolek Okresní péče o mládež. Další aktivity tato organizace rozvíjela v souladu s doporučeními České zemské komise v Brně a Ministerstva sociální péče republiky Československé.

¹⁹⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

5. 2 Okresní péče o mládež

Výraznou pomoc v sociální péči o děti a mládež zajišťoval spolek Okresní péče o mládež, který vznikl v okrese Bystřice nad Pernštejnem 22. června 1921 a koordinoval převážnou část různých forem pomoci pro nezletilé.¹⁹⁸ Činnost spolku byla přizpůsobena novému sociálnímu klimatu Československé republiky.

Řekla bych, že členové spolku se výrazně zaměřili na účinnou propagaci. Spolek se nadále snažil zviditelnit svoje aktivity a nalézt tak pochopení a podporu u obyvatel prostřednictvím Horáckých listů, kde uveřejňoval nejen pozvánky na pořádané akce, ale také články týkající se sociální péče. Povědomí o sociální problematice muselo proniknout do všech vrstev společnosti. Obyvatelé měli být informováni o možnostech, které mohli v případě potřeby využít pro sebe, své děti či blízké. Zároveň zde byl prostor pro ty, kteří soucítili s ostatními a byli ochotní poskytnout určité prostředky. Do obcí okresu spolek 4krát ročně rozesílal oběžníky, které informovaly o jeho administrativních, finančních a propagačních aktivitách. Od roku 1934 vydávala Okresní péče o mládež každoročně tištěné zprávy o plnění svých úkolů a cílů. Tímto se snažila zaktivizovat obyvatele, aby přispěli finančně či jinak dobré věci. V žádném výtisku nechyběla věta: „Rozmnožujte naše řady – přistupte za členy Okresní péče o mládež v Bystřici n. P.. Vstupte v naše řady!“¹⁹⁹.

Okresní péče o mládež se zajímala o děti v obtížné životní situaci, kterou nebyly schopny ani za pomoci nejbližší rodiny vyřešit. Rozšiřovala dosavadní činnost Sirotčího spolku, pomáhala sirotkům, dětem opuštěným, mrzáčkům, slabomyslným, slepým, mravně ohroženým, mladistvým provinilcům, chudým učňům, cikánským dětem apod.

Bylo zapotřebí reagovat na aktuální situaci, která vznikla v důsledku války. Spolek se zabýval situací válečných poškozců. Péči o ně upravovaly také speciální zákony. Státní podpory invalidům, sirotkům a vdovám vyměřily a vyplatily kompetentní úřady²⁰⁰. Děti mladší 18 let, kterým vzala válka otce, měly nárok na 400 Kč ročně. Těm, které přišly o oba rodiče, se sirotčí důchod zvyšoval o 50 %.²⁰¹ Pokud tyto sumy k zaopatření nestačily, mohli váleční poškozcenci žádat o pomoc organizace specializující se na chudinskou sociální péči.

¹⁹⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Okresní úřadovny pro péči o válečné poškozence.

²⁰¹ TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 202-203.

Členové Okresní péče o mládež se snažili všem postiženým válkou alespoň částečně pomoci. Tato podpora však byla dočasná.

Ne všechna odvětví, kterým se Sirotčí spolek věnoval, se zdárně rozvíjel i nadále. Okresní péče o mládež navázala na tradici Sirotčího spolku v tzv. prázdninové péči. Některé rodiny z bystřického okresu byly ochotny na prázdniny ubytovat děti z větších měst, aby si na venkově odpočinuly a dostaly se na zdravý vzduch. Těchto rodin však velice rychle ubývalo a prázdninový pobyt městské mládeže byl organizován formou tábora. Děti byly ubytovány ve škole v Bystřici a členové spolku na celý pobyt dohlíželi. Okresní péče spolupracovala s Českým srdcem a do Bystřice jezdily děti také ze zahraničí (např. z Podkarpatské Rusi). Prázdninové pobyty začal spolek od roku 1925 odmítat. Členové se rozhodli soustředit své úsilí na chudé děti z bystřického okresu. K tomuto stanovisku je hlavně vedl fakt, že se prázdninové děti nechovaly adekvátně tomu, co jim spolek nabízel. Podle spolkových záznamů se projevovaly rozmazlenosti a některé z malicherných důvodů ukončovaly pobyt předčasně. Členové spolku evidentně rozlišovali mezi podstatnými záležitostmi a těmi, které spolek zbytečně brzdily.

Velmi pozitivně bych hodnotila úsilí soustředěné na maličké děti a jejich matky. Pro rodičky a jejich děti vznikl podle stanov samostatný Odbor ochrany matek a dětí. Zdraví dítěte se zčásti odvíjelo od zdravotního stavu matky. Péče o nejmenší zahrnovala také péči o matku v době těhotenství, porodu a kojení. Velký přínos v této oblasti představovala poradna pro matky a děti ze sociálně slabých poměrů, která matkám poskytovala podporu z lékařského, sociálního i právního hlediska. Členky Odboru ochrany matek a kojenců v Bystřici nad Pernštejnem se ve svých aktivitách soustředily hlavně na rozvoj poradny a na možnosti vzniku dalších poraden v okrese.

Výrazný posun jsem zaznamenala také v oblasti týkající se péče o mládež. V poválečné době se projevil mravní úpadek, který značně ohrožoval tuto skupinu obyvatel. Na společenských událostech různého druhu byla sledována účast a chování nezletilců do 16 let. Některé akce pro ně byly zcela zakázány.

Okresní péče o mládež nadále pomáhala žákům vyhledat vhodné učební místo. Podporu ve vzdělávání dětí projevila také živnostenská společenstva, která udělovala učňům stipendia na základě dosažených studijních výsledků. V rámci vzdělávání, mravního, duševního a tělesného vývoje mládeže vznikla dorostenecká neboli učňovská besídka, ve které mohli uční či mladí dělníci do 20 let trávit volný čas. K dispozici měli knihovnu, mohli se účastnit různých přednášek, výstav, slavností apod. Rozšiřovali si obzory a získávali

rozhled potřebný pro praktický život. Přednostně byli do besídek přijímáni uční, kteří postrádali rodičovskou péči.²⁰² Od druhé poloviny 20. let Okresní péče o mládež spolupracovala se zprostředkovatelnou práce v Novém Městě na Moravě. V roce 1937 byla otevřena poradna pro volbu povolání²⁰³. Dítě zde bylo vyšetřeno z psychologického i lékařského hlediska. Podle výsledků pak bylo směřováno ke svému budoucímu povolání.²⁰⁴

Ne všechna mládež byla ochotna podřizovat se společenským normám a zákonným pravidlům. Spolek nepodceňoval preventivní opatření a pokračoval ve financování služeb městského strážníka. Příspěvek Okresní péče o mládež zvýšila na 50 K ročně.²⁰⁵ Poručník z povolání, od roku 1930 generální poručník, evidoval počty nezletilých, kteří byli obviněni. V některých zápisech uvedl, zda se jednalo o chlapce, dívku, sirotka, polosirotku, dítě manželské či nemanželské. Nepravidelně zaznamenával výsledky trestního řízení ve smyslu osvobozeno, odsouzeno podmíněně, řízení zastaveno, od trestu upuštěno.²⁰⁶

²⁰² TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925. s. 153-155.

²⁰³ Povolání bylo vybíráno uvážlivě na základě fyzických a psychických sil dítěte. Přihlédnuto bylo i k dosud často opomíjeným, avšak o to důležitějším faktorům, jako byly zájmy a představy dítěte.

²⁰⁴ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

Tabulka 1: Kriminalita mládeže v okrese Bystřice nad Pernštejnem

Kriminalita mládeže		
Rok	Obžalovaní	Potrestaní
1921	37	19
1922	-	-
1923	29	-
1924	27	-
1925	29	-
1926	-	-
1927	21	-
1928	34	-
1929	66	39
1930	64	34
1931	18	7
1932	24	-
1933	21	-
1934	12	-
1935	19	14
1936	29	-
1937	12	6
1938	27	17
1939	42	28
1940	34	23
1941	18	13
1942	30	-
1943	31	-
1944	-	-
1945	-	-

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

Jak je z tabulky patrné, údaje o kriminalitě mládeže se mi ve spolkových knihách nepodařilo dohledat kompletně. Uvedla jsem také počty mládeže, která byla skutečně potrestána. Ostatní byli zpravidla napomenuti.

Spolkové knihy většinou shrnovaly kriminalitu mládeže ve smyslu poručník evidoval určitý počet provinilců. Z uvedených počtů obžalovaných vyplynulo, že kriminalita mládeže v bystrickém okrese nebyla alarmující. Výjimku tvořila léta 1929 a 1930, kdy počet obžalované mládeže přesáhl číslo 60. Projevila se zde zemědělská, průmyslová a obchodní krize²⁰⁷. Vzrůstající nezaměstnanost a nedostatek peněz způsobily obecně rostoucí

²⁰⁷ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 284.

kriminalitu. Tato situace zřejmě přiměla také mládež obstarávat si peníze nekalým způsobem. Vyšší počet mladistvých delikventů v roce 1939 byl výsledkem chaosu a obav, které vyvolala přítomnost německých vojáků na Bystřicku.²⁰⁸ Rok 1944 byl ve spolkových knihách uveden bez jakýchkoliv bližších informací o dění a aktivitách ve spolku. Řada občanů bystřického okresu, mezi nimi také činovníci spolku, byla vězněna. Spolková činnost se omezila na minimum.²⁰⁹

Nebylo nijak překvapivé, že spolkové záznamy ukázaly v první polovině 20. let 20. století množící se stížnosti na žebrání a tuláctví dětí. Nápravu členové spolku spatřovali v umisťování těchto dětí do polepšoven.²¹⁰ Spolek posílal děti na převýchovu do polepšovny v Uherském Hradišti nebo do Zemské vychovatelný v Brně.

Řekla bych, že po správní stránce ve spolkových záležitostech neproběhla zásadní změna. Podle spolkových stanov přispívala k zajištění sociální péče o děti a mládež valná schůze, správní výbor, předsednictvo a odbory. Odbory byly rozšířeny o výše zmíněný Odbor ochrany matek a dětí. O tomto odboru už uvažovali členové Siroťčího spolku, ale neměli dostatečné prostředky pro administrativní a materiální zabezpečení. Dále vznikl Odbor pro zřízení kinematografu. Tento nápad byl spojen s myšlenkou obohacení kulturního života obyvatel, vzdělávání mládeže díky poučným snímkům a s možností, jak získat další přísun finančních prostředků na sociální účely. Po důkladné finanční kalkulaci však členové uznali, že jejich přičiněním kinematograf v Bystřici nevznikne, ačkoliv přípravě celého projektu věnovali mnoho času a úsilí. Zpracované podklady byly použity bystřickým spolkem Jednota československé obce legionářské a spolkem Sokol, který dovedl myšlenku zřízení kina do reálné podoby.²¹¹

Spolek se v Bystřici snažil vyplnit mezery na poli sociální péče. Významným projektem Okresní péče o mládež byla stavba okresního dětského domova, který realizoval stavební odbor složený z členů spolku a vlivných činitelů.²¹²

Okresní péče o mládež kumulovala sociální pomoc. Do správy spolku tedy patřila od jeho vzniku sirotčí kolonie, která do té doby spadala do kompetence obce Bystřice nad Pernštejnem.

²⁰⁸ Tamtéž. s. 332.

²⁰⁹ Tamtéž. s. 348.

²¹⁰ Umístění v polepšovně doplňovalo nebo nahrazovalo tresty mladistvých provinilců. Zákonné normy upozorňovaly na případy, kdy byla tato forma trestu vhodná. Mládež se v polepšovně musela podřídit přísným pravidlům, která měla zjednat nápravu jejich chování.

²¹¹ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 221.

²¹² Starosta obce Bystřice nad Pernštejnem, předseda spolku Učitelská jednota Komenský apod.

Jednání orgánů spolku se odehrávala na stejném základě, jako tomu bylo u orgánů Sirotčího spolku. Přibyla nová témata, která se na schůzích probírala.

Na Valnou hromadu byli srdečně zváni všichni obyvatelé, zejména všichni členové Okresní péče o mládež. Formální stránka valných schůzí zůstala v podstatě stejná, jako tomu bylo u valných schůzí Sirotčího spolku. Program jednání zpravidla shrnovalo šest bodů:

1. Čtení protokolu poslední valné schůze
2. Zprávy činovníků OPM
3. Zprávy revisorů účtů
4. Volby
5. Stanovení členských příspěvků
6. Volné návrhy²¹³

Pro úplnou představu jsem nastínila průběh celého jednání. Stěžejními projednávanými tématy byly zprávy činovníků OPM, které obsahovaly informace o péči o dorost. Rozebíraly rodinnou péči, jejíž součástí tvořila správa bystřické Sirotčí kolonie. Přehled o aktivitách a výsledcích své práce podávali důvěrníci a hromadný poručník. Soubornou zprávu o svém působení předkládaly představitelky odboru ochrany matek a dětí, stejně tak referoval stavební odbor. Přítomní získali představu, jak se spolková činnost vyvíjela, kde se objevily nedostatky a jakým způsobem je spolek hodlal řešit. Především zde členové poukázali na klady, kterých spolek za pomoci ochotných obyvatel dosáhl, a na důležitost sociální péče o děti a mládež.

Faktem bylo, že se každoroční setkání na valné hromadě netěšilo takové účasti jako v předválečných letech. Aby mohla být valná hromada vůbec usnášení schopná, začínalo jednání zpravidla o půl hodiny později, než bylo stanoveno.

Podobně jako valná hromada probíhala také setkání předsednictva spolku podle pravidel. Neobešla se bez formalit, přivítání a evidence přítomných členů. Jádro jednání tvořily praktické záležitosti týkající se administrativy a samotných forem sociální péče. Ministerstvo sociální péče a Česká zemská komise v těchto otázkách spolek průběžně instruovaly. Členové spolku věnovali pozornost postupům, jak žádat příslušná ministerstva o udělování subvencí. Rozebírala se zde literatura a tiskoviny týkající se sociální péče.²¹⁴ Některé tituly spolek objednával, aby si členové rozšířili obzory a byli seznámeni

²¹³ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²¹⁴ Např. brožury Pro dítě, Stručný nástin hygieny a výživy kojenců, O zdravotní a sociální lidovému výchově.

s publikovanými radami a inovovanými přístupy v poskytování sociální péče. Tato literatura byla určena všem zájemcům z řad obyvatel. Velká část spolkové schůze byla pochopitelně věnována žádostem o pomoc, ochranu a podporu chudých. Jednalo se o umístování dětí do specializovaných ústavů, hledala se vhodná učební a pracovní místa pro mládež. Záležitosti se řešily také po právní stránce. Předsednictvo zadávalo úkoly týkající se pořádání rozličných akcí spolku (např. divadelní představení či sbírky na různé účely). Funkcionáři předsednictva a ostatní přítomní členové rozebírali nejrůznější aktuální problémy poskytování sociální péče. Na konci jednání byl vyčleněn prostor pro volné návrhy. Invence členů spolku Okresní péče o mládež ve srovnání se Sirotcím spolkem částečně opadla. Volné návrhy nebyly velmi často zaznamenány. Obdobně tomu bylo v případě výše zmíněných valných hromad, kde se jakékoliv volné návrhy neevidovaly po celou dobu působení Okresní péče o mládež.

Svůj vliv měla také frekvence jednání předsednictva, která probíhala až do druhé poloviny 30. let 7-10krát do roka. Od roku 1937 tato četnost klesala, s blížícími se válečnými léty se členové většinou scházeli 4krát do roka.²¹⁵

Bylo zapotřebí se dostat co nejdříve problémům. Důležitým článkem sociální péče tedy zůstal důvěrník a navíc se síť spolkových důvěrníků rozrostla. Ve 20. letech působilo okolo 40-50 důvěrníků. Ve 30. letech se tento počet zvýšil a ve spolkových knihách byl veden seznam 72 důvěrníků.²¹⁶ Ideální situace nastala, pokud se v každé obci okresu našel alespoň jeden důvěrník, který na tomto místě sociální situaci důsledně sledoval. V bystřickém okrese ve většině obcí důvěrník působil, ve větších obcích se jich dokonce našlo několik. Spolkový soupis důvěrníků ukázal, že velká část těchto dobrovolných pracovníků pocházela z řad učitelů, často se funkce ujali též starostové obce. Jen výjimečně vykonával funkci důvěrníka měšťan, statkář, mlynář nebo rolník. Kontakt mezi jednotlivými obcemi a spolkem však nezajišťovali pouze muži. Ženy důvěrnice pocházely výhradně z učitelského prostředí. Spolek se evidentně snažil do své činnosti co nejvíce zapojit právě učitele, zřejmě proto, že byli napojeni na dětský svět, mohli snáze proniknout k jejich problémům a odhalit další případy nevhodné výchovy, strádání apod.

Jako další nepostradatelnou součást spolku jsem uvedla funkci poručníka z povolání, který se staral o právní zabezpečení dětí v cizí péči a dětí nemanželských v zákonem stanovených kompetencích. V tomto oboru se průběžně vzdělával a prostudoval novelizace a inovace pravidel právní ochrany dětí a mládeže. Pokud poručník znal nebo vypátral otce

²¹⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²¹⁶ Tamtéž.

jemu svěřených dětí, mohl je prostřednictvím žalob donutit k placení výživného. Výsledkem soudního řízení mohl být smír, exekuce nebo zůstal případ bez výsledku. Nejčastěji však musel poručník přistoupit k exekuci. Objevily se také případy, kdy byl obžalovaný zbaven otcovské moci.

Děti, které spolek právně chránil, umísťoval poručník v ústavech, u pěstounů, u příbuzných dítěte, u matek nebo do učení. Každé narození nemanželského dítěte bylo podle zákona hlášeno poručníkovi, který pak určil, kde bude vyrůstat. Nadpoloviční většina svěřenců zůstávala v péči své matky. Pro většinu ostatních dětí se poručník snažil nalézt vhodné pěstouny nebo přesvědčit příbuzné, aby se dítěte ujali. Každoročně posílal 12-16 dětí do ústavů a 10-14 učňů k mistrovi.²¹⁷

Poručník byl oprávněn vyřizovat podklady potřebné k adopci dítěte. Tato varianta však nebyla příliš využívána. Po dobu existence Okresní péče o mládež se vyskytly pouze tři případy adopce.²¹⁸ Spolek na obyvatele apeloval výzvami: „Pomozte nám najít rodinu, která by si vzala dítě do výchovy (za plat i bezplatně) či za vlastní!“²¹⁹. Častěji se rodiny hlásily o pěstounství. Nárůst počtu obyvatel ucházejících se o pěstounství jsem zaznamenala v prvních poválečných letech a během hospodářské krize ve 30. letech. Pěstouni byli vybíráni pečlivě a vyřazováni byli ti, u kterých se objevilo podezření, že se k pěstounství přihlásili ze ziskných důvodů. Spolek totiž přispíval na oděv, obuv a učební pomůcky pro svěřené dítě a navíc měsíčně vyplácel pěstounským rodinám finanční obnos 30 Kč.²²⁰ Pěstouny, kteří se ujali péče o dítě dobrovolně a bez jakéhokoliv příspěvku, spolkové knihy nezaznamenaly, avšak velká část pěstounů se opuštěných dětí ujala a starala se o ně za minimální podpory ze strany spolku.

Spolek nebyl schopen starat se o potřebné děti a mládež do nekonečna. Snažil se je nasměrovat a v rámci jeho možností vybavit do života. Právní ochrana poručníka končila v případě plnoletosti dítěte, přenesením poručenství nebo úmrtím svěřence.

Okresní péče o mládež fungovala z velké části jako dobrovolná organizace. Přihlédneme-li však k uvedeným počtům svěřenců poručníka v tabulce, musel každý uznat, že si poručník odměnu zasloužil. Od 1. dubna roku 1937 pobíral generální poručník spolku navýšený plat 200 Kč měsíčně.²²¹

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Tamtéž.

Tabulka 2: Svěřenci poručníka z povolání.

Počet svěřenců poručníka z povolání		
Rok	Nemanželští svěřenci	Celkový počet svěřenců
1921	-	75
1922	-	-
1923	-	65
1924	34	65
1925	36	64
1926	-	62
1927	-	95
1928	-	130
1929	144	156
1930	230	259
1931	245	281
1932	285	299
1933	275	327
1934	-	349
1935	-	-
1936	293	351
1937	-	291
1938	319	334
1939	326	340
1940	285	304
1941	272	289
1942	-	260
1943	-	271
1944	-	-
1945	273	293
1946	247	290

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

Počet dětí, které potřebovaly právní ochranu a dozor, postupně narůstal. Od 30. let se agenda poručníka rozšířila a zvládání této funkce bylo při takovém počtu svěřenců náročné na organizaci a čas. Uvedla jsem jak celkový počet svěřenců, tak počet svěřenců nemanželských. Rozdíly mezi těmito čísly svědčily o případech, kdy poručník řešil neutěšené rodinné poměry, ačkoliv byl primárně určen pro děti bez rodiny, opuštěné či nemanželské.

Poměrně složitý problém tkvěl ve vyhledávání volných míst, kam mohl spolek dětí umístit, pokud nenašel vhodnější řešení. Okresní péče o mládež spolupracovala s Ústavem pro

zmrzačené děti v Králově Poli, se Zemským ústavem pro slabomyslné v Litovli²²², se Státním léčebným ústavem v Dolním Smokovci, s Ústavem nevidomých v Chrlících u Brna²²³, se Zemským ústavem pro hluchoněmé v Ivančicích²²⁴ a s Ústavem v Tršticích²²⁵, kde byly postižené děti z bystrického okresu hospitalizovány. Spolek zprostředkoval bezplatné odborné prohlídky pro nemajetné děti, které byly vyšetřeny v Zemské léčebně v Šumperku²²⁶ nebo v Brně. Vzhledem k tomu, že bystrický okresní domov byl otevřen až v roce 1935, byly děti posílány do dětského domova v Rajhradě²²⁷, v Jundrově²²⁸ a Tišnově²²⁹. Spolek přispíval nejen na případný pobyt v ústavu, ale také na cestovní výdaje.

Jak jsem již naznačila výše, na každém jednání předsednictva řešili členové spolku umístění dětí do ústavů a hlavně žádosti o hmotnou nebo finanční podporu. Obyvatelé se snažili získat nejen jednorázové příspěvky, ale také podpory pravidelné a trvalé, kterým však nebylo ve většině případů vyhověno. Chudí sirotci potřebovali oblečení. Spolek v rámci svých možností zajišťoval určitý počet dětských košilí, kabátů, čepiček, vlnáčků, teplého oblečení s podšívkou, vlněných šátků, valchovaných punčoch, dívčích pláštíků, chlapeckých obleků, souprav prádla, zimních triček apod. Zhusta byla zájemcům udělována látka, v zimním období látka s podšívkou. Šití šatů spolek zajistil u dámské švadleny a chlapeckého krejčího v Bystřici nad Pernštejnem. Chudým dětem se často nedostávala obuv. Spolek přiděloval kožené boty, boty s dřevěnou podrážkou a dětské botičky.

Další možnost formy pomoci představovaly finanční podpory, které však byly poskytovány zřídka. Členové spolku volili zpravidla přímou cestu pomoci, tedy dodat takovou věc, o kterou bylo přímo požádáno. Zároveň si tak mohli být jistí, že finanční obnos nebyl použit k jiným účelům nebo pro jinou osobu.

²²² Do tohoto ústavu putovaly také dívky a ženy s epilepsií. Pro epileptické chlapce a muže fungoval Ústav Milosrdných bratrů ve Vizovicích.

²²³ Ústav vznikl po první světové válce. Zřídil ho Spolek péče o slepé v zemi Moravsko-Slezské. Ústav se soustředil na pracovní výchovu nevidomých např. v oboru košíkářství, kartáčnictví. V roce 1946 přesel do státní správy.

²²⁴ Moravský zemský ústav pro hluchoněmé v Ivančicích vznikl v roce 1894 jako druhý ústav pro hluchoněmé na Moravě. Byl určen pro děti od 7 do 10 let.

²²⁵ Ústav pro ošetření, léčení a výchovu dětí-mrzáčků. Známý byl také pod jménem Útulek sv. Ludmily. Byl založen a spravován Svazem československé Charity v Olomouci.

²²⁶ Léčebna se soustředila na plicní onemocnění dětí, především na tuberkulózu.

²²⁷ Vychovatelna Zemské péče o mládež v Brně fungovala od roku 1904 do roku 1946.

²²⁸ Sirotčinec v Jundrově přijímal děti do péče v letech 1900-1942. V letech 1940-1941 vznikla při sirotčinci dvojtřídní obecná dívčí škola.

²²⁹ Dětský domov v Tišnově funguje dodnes. Ve 30. letech 20. století odpovídala jeho kapacita potřebám 15 dětí. Dnes zde může najít náhradní domov až 35 dětí.

Spolek nabýval nových zkušeností se získáváním zdravotních pomůcek. V důsledku války vzrostl počet fyzicky handicapovaných dětí, které potřebovaly brýle, protézy, přímidla, speciální zdravotní boty a další ortopedické nástroje.

Škálu forem podpor doplňovaly příspěvky na studijní materiály. Starší děti a učně spolek podporoval ve vzdělávání. Přispíval jim na knihy a ostatní školní pomůcky.

Bylo zřejmé, že i přes veškerou snahu nebyl spolek schopen pokrýt všechny požadavky potřebných obyvatel bystřického okresu. Některé žádosti zůstaly bez odezvy. Počet potřebných rostl rychleji, než mohl spolek finančně unést. Nevyřízené žádosti spolek posílal příslušné domovské obci. Chudé dítě se tak v podstatě dostalo do bludného kruhu. Některé žádosti byly odmítnuty z důvodu práceschopnosti rodičů, vyčerpání zásob nebo kvůli urážlivému obsahu. Členové k podaným žádostem přistupovali obezřetně. Zejména v několika prvních poválečných letech a v době hospodářské krize 30. let se množily neopodstatněné žádosti. Členové spolku si uvědomovali závažnost rostoucí nezaměstnanosti v krizových letech, proto podporovali také děti, jejichž rodiče přišli o práci. V roce 1923 si pro tento účel spolek vyžádal od obcí a škol seznamy dětí, které měly rodiče bez zaměstnání. Tento seznam čítal 311 dětí.²³⁰ Rodinám v obtížné finanční situaci byly poskytovány jednorázové podpory.

Zájem spolku o chudé rodiny se dále vyvíjel. V roce 1938 členové spolku založili Fond na podporu rodin s větším počtem dětí.²³¹ Těmto rodinám měly být pravidelně poskytovány finanční příspěvky.

Pokud se podíváme na sociální politiku Československé republiky, kladla důraz na zdravotní péči a prevenci. Členové sepisovali přehledy o počtu zdravotně postižených dětí v bystřickém okrese. Nemocným dětem byly udělovány speciální podpory. Počet míst v ústavech a nemocnicích byl omezený. V případě, že se spolku nepodařilo zajistit nemocnému dítěti odpovídající ústavní péči, alespoň částečně financoval jeho potřeby spojené s onemocněním. Spolek se věnoval organizaci bezplatného očkování chudých dětí. V roce 1935 proběhlo očkování proti záškrtu, ke kterému se v bystřickém okrese přihlásilo 1200 dětí. Následující rok bylo touto formou chráněno 2 239 dětí školního i předškolního věku. V roce 1939 se očkování zúčastnilo 775 dětí.²³² Další očkování proběhlo v roce 1941. V následujících letech byly děti přeočkovávány. Od roku 1942 se konaly prohlídky chrupu školní mládeže, tzv. zubní akce.

²³⁰ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

Podpůrná péče o děti zahrnovala státní stravovací akce pro děti školního věku, které byly v Bystřici organizovány od roku 1932, kdy na obyvatele dolehla hospodářská krize.²³³ Ve stravovací stanici dostávaly děti přídělky potravin. V bystřickém okrese byla zřízena jedna stanice v obecné škole Bystřice nad Pernštejnem. Od roku 1938 přibyla stanice v měšťanské škole v Bystřici a o rok později také v bystřické živnostenské škole. Během válečných let vznikaly stravovací stanice na dalších školách bystřického okresu. Na této aktivitě se podílelo Rodičovské sdružení škol v Bystřici nad Pernštejnem, které pomáhalo organizačně a velkou měrou přispívalo finančně.

²³³ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 283.

Tabulka 3: Stravovací akce Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem.

Stravovací akce		
Rok	Počet dětí	Finance [Kč]
1932	52	900
1933	117	1 225
1934	143	1 218
1935	166	8 324
1936	198	-
1937	318	12 842
1938	298	8 760
1939	300	6 320
1940	338	14 437
1941	309	17 283
1942	432	24 612
1943	446	32 163
1944	-	-
1945	734	27 877
1946	944	42 261

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

Počet uživatelů stravovacích stanic narůstal. Stejně tak rostly výdaje s touto akcí spojené. Státní podpora tvořila menšinovou část celkových sum.²³⁴

Stát přispíval také na ošacovací akce, které členové spolku organizovali od roku 1921. Chudé děti prostřednictvím škol obdržely potřebné oblečení. Dělo se tak zpravidla v období Vánoc, kdy o to více každá pomoc potěšila. Výše státních podpor tohoto projektu byla, podobně jako u stravovacích akcí, v porovnání se skutečnými výdaji nízká.²³⁵ Zapojovaly se další spolky např. Charita, Venkov na záchranu dětí apod.

²³⁴ V roce 1935 stát podpořil stravovací akci částkou 1 463 Kč. Celkově však tato akce stála 8 325 Kč.

²³⁵ Například v roce 1935 stát věnoval na ošacovací akci v bystřickém okrese 4 000 Kč. Skutečné náklady této akce činily 16 674 Kč.

Tabulka 4: Ošacovací akce Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem.

Ošacovací akce		
Rok	Počet dětí	Finance [Kč]
1921	125	9 007
1922	125	-
1923	131	-
1924	149	-
1925	-	-
1926	86	-
1927	80	3 960
1928	104	4 743
1929	118	4 416
1930	121	-
1931	174	3 619
1932	331	-
1933	323	-
1934	277	5 198
1935	584	16 674
1936	854	21 069
1937	865	24 940
1938	751	-
1939	537	-
1940	533	-
1941	115	-
1942	118	-
1943	114	9 822
1944	-	-
1945	479	40 444
1946	270	25 159

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 28. Ošacovací akce.

Ve spolkových záznamech chyběly v některých letech údaje o finančních sumách. Počet dětí, které obdržely oděv, v jednotlivých letech kolísal. Záleželo na aktuální situaci, ve které se odrazily možnosti financování. Členové spolku se však snažili vyhovět všem opodstatněným žádostem.

Od roku 1938 pomáhali členové spolku uprchlíkům a evakuovaným, hlavně jejich dětem. Za tímto účelem se konaly sbírky, které zastínily sbírky na jiné účely.²³⁶

²³⁶ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

S rozšiřující se spolkovou agendou rostly nároky na prostor především pro přehledné umístění spolkových dokumentů (např. sirotčích katastrů a seznamů pěstounů). Spolková základna zůstala ve vyčleněné místnosti Okresního soudu Bystřice až do dokončení výstavby okresního dětského domova. V této budově pak fungovala kancelář Okresní péče o mládež s veškerým zázemím, které spolek ke své činnosti potřeboval. Po důkladném zvážení spolek v roce 1927 zakoupil psací stroj, ale zápisy o jednání správních orgánů spolku byly až do jeho zániku psány ručně.²³⁷

Možnosti spolkových aktivit byly limitované finančními prostředky. Pokladník každoročně zpracovával výhledový finanční plán na následující rok. Spolku poskytovalo subvence Ministerstvo sociální péče a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Československé republiky. V případech, kdy se jednalo o zdravotní pomůcky, žádal spolek o subvenci Ministerstvo zdravotnictví Československé republiky. Členové spolku mohli obdržet finanční prostředky také u Ministerstva spravedlnosti nebo u Ministerstva zahraničních věcí Československé republiky v případech, kdy se jednalo o aktivity s mezinárodní spoluprací. Okresní péči přispívaly obce bystřického okresu podle svých možností. Členové spolku neustále apelovali, aby byly tyto částky zvýšeny.

Jeden ze stálých příjmů představoval členský příspěvek. Okresní péče o mládež vybírala od členů 2 Kč ročně. V roce 1925 byl tento poplatek zvýšen na 3 Kč ročně. V roce 1941 už spolkový poplatek činil 5 Kč ročně.²³⁸

Mezi další příjmy patřily pokuty týkající se sociálních záležitostí, které udělil bystřický okresní soud. Další finance plynuly z kulturních událostí a z různých oslav pořádaných spolkem, jakými byly dětské dny, dětská divadla, vánoční strom, svátek matek, srdíčková akce na oslavu vzniku republiky a další. U těchto příležitostí probíhaly sbírky, které se setkávaly s větším či menším úspěchem. Hospodářská situace obyvatel často nedovolovala přispět ani minimální částkou. Navíc se stávalo se, že se sešlo více sbírek v krátké době.

Spolkové aktivity měly své pochopení mezi těmi, kteří si mohli dovolit darovat prostředky různého druhu. Větší finanční obnosy věnovaly různé instituce, jako byly peněžní ústavy v Bystřici, kino Republika, Hasičská pojišťovna, Učitelská jednota Komenský atd. Peněžitými dary přispívaly obce bystřického okresu a jednotliví občané. V roce 1935 se výrazně rozšířil počet dárců, kteří svoje příspěvky směřovali k nově otevřenému dětskému

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

domovu. Jednalo se o pomoc finanční i materiální. Ta měla podobu potravin, šatů, topiva, hraček apod.

Okresní péče o mládež při každé vhodné příležitosti děkovala všem dárcům ve znění: „Všem dárcům děkujeme a prosíme o další pomoc. Pamatujte vždy na Okresní péči o mládež v Bystřici n. P. a pracujte vždy nadále s námi, vždyť máme společný cíl: záchranu trpících a chudých dětí. Necht' to, co pro ně vykonáte, vrátí se zdvojnásobeno do Vašich srdcí.“²³⁹

Spolková činnost se mi v Bystřici jevila jako provázaný a navzájem si pomáhající systém, který byl okolím podporován. Nebylo tedy divu, že se tyto vazby projevíly také při nákupu oděvů, obuvi a dalších potřeb, kdy se Okresní péče o mládež soustředila na bystřické obchodníky. Ti spolku vytvářeli příznivé ceny a zpravidla věnovali několik kusů navíc zdarma. Výraznou pomoc pro spolek přinášel obchodník Rotter, od kterého spolek nakupoval látku. Jeho přístup k Okresní péči o mládež se neztotožňoval s obchodním duchem, ale s pochopením a soucitem s nemajetnými. Lidský přístup projevily také bystřický obchodník s punčochami, který je spolku dodával za výrobní ceny bez vlastního výdělků. Firma Baťa poskytovala spolku slevu 10 % na zakoupenou obuv.²⁴⁰ Spolkové knihy uvedly další případy příkladné spolupráce obchodníků.

S rozšiřováním sociální péče nevyhnutelně rostly také náklady spolku. Každá z výše uvedených forem pomoci, právní ochrana, péče o matky a novorozence, sirotčí kolonie, veškeré podpůrné akce pro děti, stavba a následná podpora provozu dětského domova, si žádala určité množství finančních prostředků. Část peněz putovala na administrativní zajištění chodu spolku, na tiskoviny a propagaci. Spolek udržoval knihovnu se sociální tematikou, do které v rámci možností doplňoval aktuálně vydané tituly.

Členové spolku mysleli na mimořádné události a vytvářeli finanční rezervu.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Tamtéž.

Tabulka 5: Stav finanční hotovosti Okresní péče o mládež v letech 1921-1946.

Stav finanční hotovosti Okresní péče o mládež v letech 1921-1946	
Rok	Finanční částka [Kč]
1921	22 095
1922	35 793
1923	37 090
1924	43 151
1925	46 768
1926	50 052
1927	57 773
1928	65 143
1929	76 765
1930	160 692
1931	175 314
1932	183 285
1933	192 412
1934	202 354
1935	78 236
1936	21 283
1937	39 293
1938	65 357
1939	108 816
1940	123 036
1941	145 734
1942	155 607
1943	176 246
1944	-
1945	275 312
1946	281 930

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 33-43. Pokladní knihy.

Tabulka ukazuje částky, které měl spolek uložené na účtu u Městské spořitelny v Bystřici nad Pernštejnem. Tento účet byl ve spolkových knihách veden jako tzv. Vydržovací fond. Od roku 1935 pokladník ukládal část spolkových peněz na účet u Okresní záložny v Bystřici jako tzv. Jubilejní fond. Spolkové finance rozšiřovaly také přijaté úroky z uložených částek.

Od počátku 30. let spolek vykazoval vysoké sumy. V této době už byla aktuální stavba dětského domova a spolek postupně shromažďoval veškeré příspěvky, které se často pohybovaly v řádech deseti tisíců. V roce 1934 a 1935 byly potřebné prostředky pro stavbu a

následné úpravy dětského domova odčerpány. Výdaje spojené s dětským domovem tvořily jednu z větších položek rozpočtu spolku. V následujících letech členové zdárně hospodařili a rozšiřovali své řady. Díky tomu se zvyšoval příjem z členských poplatků. Dobrou propagací dokázali členové vytvořit propojený systém pravidelných finančních toků z nejrůznějších aktivit.

Postupně se zmenšovaly propastné rozdíly mezi možnostmi uplatnění mužů a žen ve veřejném životě. Zatímco během existence Sirotčího spolku jsem našla ženská jména pouze ve výjimečných případech, Okresní péče o mládež již pracovala se značným přičiněním nejen mužů, ale také žen. Ty se stále častěji objevovaly v prezenčních listinách jednání spolku. Řada z nich se velice aktivně zapojila do spolkového dění. Vliv žen se jednoznačně projevil při pořádání kulturních akcí (např. ve výzdobě či v náplni programu). Pro poskytování sociální péče bylo jistě přínosem, že se zde uplatnila nápaditost obojího pohlaví. Názor ženy nebyl ve spolkovém dění nijak zlehčován. Ženy přistupovaly k sociální pomoci, zejména k péči o opuštěné děti, odpovědně a s notnou dávkou houževnatosti. Kvalitně fungující bystřické poradny toho byly důkazem.

Jak jsem již v textu výše naznačila, zaujímala Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem významné místo. Svoji pozici si vybudovala nejen úsilím v sociální oblasti, ale i kulturním obohacením života ve městě. Spolkové aktivity našly své příznivce a díky nim se mohla činnost dále rozvíjet. Fungovalo zde propojení mezi bystřickými spolky, které si vzájemně pomáhaly. Výměna informací a podnětných nápadů probíhala mezi členy Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem a členy spolků OPM okolních okresů. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem obsahovala řadu pochvalných poznámek o působení spolku a o jeho přínosech.

Jednoduše bych řekla, že se členům Okresní péče o mládež podařilo vytvořit dobře fungující organizaci, kterou uznávala, oceňovala a aktivní účastí podporovala velká část obyvatel. Období druhé světové války se však odrazilo na spolkových aktivitách. Činnost sice nebyla formálně přerušena, ale v roce 1944 chyběly podrobnější záznamy o spolkovém dění. Členové spolku projeví snahu ve své činnosti po válce pokračovat. Změna politického klimatu si však vyžádala inovace a změny v přístupu k sociální politice. Okresní péče o mládež byla podle spolkových záznamů během prvních poválečných let transformována.²⁴¹

²⁴¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 31. Likvidace spolku OPM.

5. 2. 2 Dětský domov

Okresní dětský domov byl v Bystřici nad Pernštejnem slavnostně otevřen 28. října roku 1936.²⁴² Řekla bych, že radost z povedeného díla byla cítit v každé větě, která byla o jeho vzniku napsána. Budovu dětského domova si mohla široká veřejnost prohlížet celý den. V bystřickém okrese do této doby dětský domov pro děti a mládež chyběl. Spolek proto navázal kontakty s podobnými institucemi v okolních okresech, do kterých opuštěné děti umisťoval.

Zdůraznila bych, že členové Okresní péče o mládež o vzniku domova diskutovali od počátku působení spolku v roce 1921. V Bystřici nad Pernštejnem se však nenašla žádná budova, která by splňovala podmínky pro jeho zřízení. Jediným řešením tedy bylo postavit budovu zcela novou. Členové spolku museli dlouhou dobu čelit problémům spojeným se samotnou stavbou. Komplikace s nalezením vhodného stavebního pozemku se táhla celá dvacátá léta. Nakonec se našel příhodný pozemek sousedící s bystřickou školou.

Okresní péče o mládež si vybudováním dětského domova stanovila náročný úkol. V rámci stavby domova vznikla speciální sekce, později nazývaná stavební odbor. Tato skupina členů plánovala veškeré záležitosti týkající se projektu nového domova, samotné stavby a jejího financování. Nutno poznamenat, že stavební sekcí prošlo nepřehledné množství korespondence a nabídek. Výběr konečných řešení (použité materiály, zhotovitelé některých prvků budovy apod.), která vyhovovala všem podmínkám, nebyl rozhodně jednoduchý.

Dětský domov byl oficiálně pojmenován Okresní dětský domov Josefy Dobiášové. Spolek tímto způsobem vzdal hold výjimečné ženě, která projevila notnou dávku empatie a dobročinnosti. Okresní péči o mládež odkázala svůj dům, který měl být původně uzpůsoben pro dětský domov. Přestavba by však byla náročná, proto spolek dům prodal a peníze investoval do nové budovy.²⁴³

Budova dětského domova sloužila hned několika účelům. Primárně zde bylo vytvořeno útočiště pro opuštěné děti, které zůstaly na světě samy. Dále mohly být v domově ubytované děti nemanželské a děti, které z různých důvodů potřebovaly veřejnou ochranu. Do budovy domova se přesunula poradna pro matky s dětmi a poradna pro volbu povolání. V domově byl vyhrazen prostor pro matky s kojenci, které se ocitly v nouzi. Pro tyto

²⁴² SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

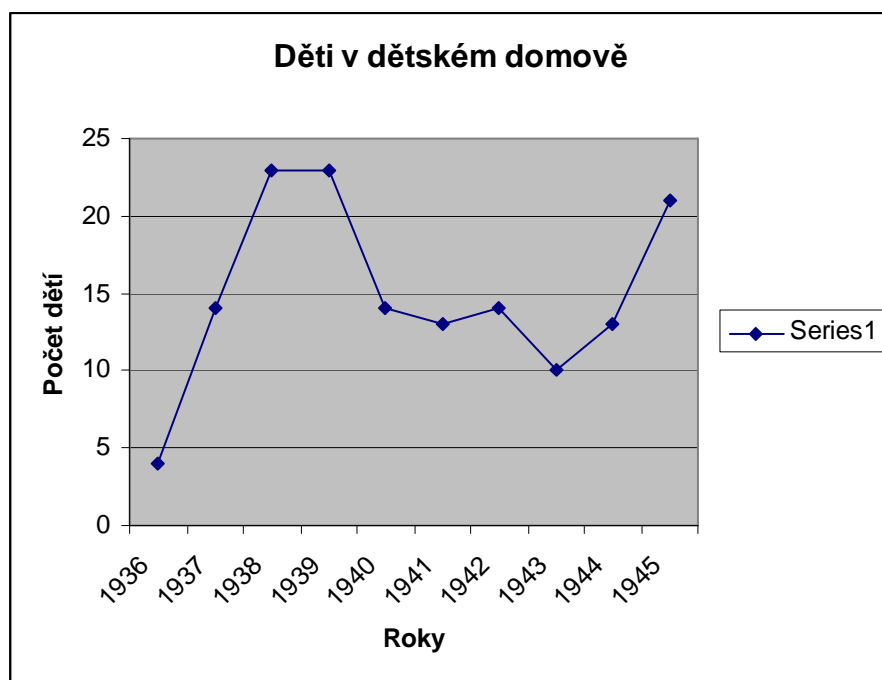
²⁴³ SOkA Žďár nad Sázavou Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1927. Inv. č. 1. Protokoly z jednání spolku.

mimořádné případy domov dočasně poskytoval střechu nad hlavou. Domov navštěvovaly také děti z kompletní rodiny. V Bystřici prozatím neexistoval ústav, kam by mohly zaměstnané matky přihlásit svoje děti na dobu, než se vrátily z práce. V domově tedy fungoval útulek pro děti zaneprázdněných matek, které doplňovaly rodinný rozpočet dalším příjmem.

Do budovy dětského domova se přesunula veškerá agenda Okresní péče o mládež. Vznikla zde kancelář, kde úřadovali všichni činovníci spolku. V domově probíhala jednání členů spolku a konala se zde setkání valné hromady.

Pokud bychom se zaměřili na počet dětí, které byl domov schopen pojmout, vyhovovala kapacita dětského domova ideálně pobytu 18 svěřenců. Tento limit však byl překračován. Každodenní chod domova zajišťoval tým pěti lidí. Za vnitřní organizaci a péči o děti odpovídala tzv. pěstounka. Děti pravidelně navštěvoval lékař, který prováděl zdravotní prohlídky. Nutno podotknout, že tuto službu poskytoval zcela zdarma. Účetnictví a sestavování rozpočtu domova měl na starosti hospodář.

Graf 1: Počet dětí v dětském domově

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

Graf ukázal počet dětí svěřených do péče pěstounky domova. V letech 1938 a 1939 se počet dětí výrazně zvýšil. Domov přijal pod svou ochranu evakuované děti z Dětského domova v Šumperku, který obsadila německá okupační vojska. Dětský domov v Bystřici byl

naštěstí využít k vojenským účelům pouze zčásti. Okresní péče o mládež musela vyčlenit dvě místnosti, které následně sloužily jako ošetrovny pro německé a později pro ruské vojáky.²⁴⁴ Počet dětí v domově opět stoupal v posledních dvou válečných letech, kdy přibývaly děti, které ztratily rodiče. V grafu jsem použila údaje o počtu dětí na začátku roku. Během roku se tento počet měnil a bylo běžné, že se v domově vystřídal 40-50 dětí.²⁴⁵

Závažný úkol představovalo odpovídající financování dětského domova. Provozní náklady měly být hrazeny z rozpočtu bystrického okresu a z prostředků Okresní péče o mládež. Finančně se podílely také obce bystrického okresu. Spolek pravidelně organizoval sbírky naturálií pro potřeby dětského domova. Děti byly obdarovány potravinami, oděvem, obuví apod. Domov dotovala také pobočka České sociální pomoci v Novém Městě na Moravě²⁴⁶. Samotná stavba domova byla financována za výrazného přispění obcí, peněžních ústavů a podniků soudního okresu. Okresní péče o mládež neustále obsílala možné přispěvatele a peníze postupně shromažďovala, jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách. Na provozních nákladech se pak různou měrou podílely všechny výše zmíněné instituce.

Budova dětského domova postupně potřebovala různé opravy a vylepšení. V roce 1945 byl domov dovybaven rádiem a elektrickou pračkou. Dále byla dětem koupena dřevěná vana na koupání v létě.²⁴⁷

Klíč k odpovídajícímu fungování domova drželi společně se spolkem a kompetentními orgány také samotní občané. Spolek publikoval svoje výzvy k podpoře dětského domova takto: „Pamatujte vždy při vhodných příležitostech darem na děti našeho okresního dětského domova v Bystřici nad Pernštejnem.“²⁴⁸

Co se týkalo účetnictví domova, hospodář pečlivě vedl měsíční výkazy. Mezi pravidelná vydání patřil plat pěstounky domova, která pobírala měsíčně 200 K. Od roku 1938 jí byla částka zvýšena na 250 K.²⁴⁹ V dětském domově také bydlela. Dále se o provoz domu starala pomocnice. Její měsíční plat se pohyboval mezi 50-100 K.²⁵⁰ Podle jakých měřítek se

²⁴⁴ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 3. Výroční zpráva OPM 1927-1946.

²⁴⁵ Extrémním případem byl rok 1942, kdy se v domově prostrídalo 150 dětí.

²⁴⁶ Organizace pořádala dobročinné akce pro sociálně slabé občany, spolupracovala s Českým srdcem.

²⁴⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²⁴⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 3. Výroční zpráva OPM 1927-1946.

²⁴⁹ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

²⁵⁰ Tamtéž.

tato částka měnila, však záznamy o dětském domově nevedly. Největší výdaje spolku byly spojené s nákupem potravin, léků pro děti, světlem, údržbou budovy apod.

Tabulka 1: Náklady Okresního dětského domova Josefy Dobiášové v Bystřici nad Pernštejnem

Náklady dětského domova		
Rok	Denní náklad na dítě (Kč)	Roční náklady (Kč)
1937	5,40	20 842
1938	10,40	29 376
1939	11,00	36 555
1940	13,70	43 420
1941	17,15	52 051
1942	18,00	56 380
1943	20,00	76 571
1944	-	-
1945	22,40	88 229

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 42-43. Pokladní knihy dětského domova.

Pro úplnou představu jsem v tabulce uvedla jak denní náklady na jedno dítě, tak celkové roční náklady na provoz domova. Výdaje spojené s pobytem jednoho dítěte v domově rok od roku rostly. Částka zahrnovala kompletní péči o svěřence včetně stravy. Z účetních knih, ve kterých jsem našla seznamy potravin, jsem usoudila, že bylo dětem připravováno prosté, ale vydatné jídlo.²⁵¹ Celkové roční náklady se odvíjely od počtu svěřenců a od náročnosti údržby domova. V roce 1945 si domov po devíti letech své existence vyžádal větší investice do úprav jednotlivých místností a modernizaci zařízení.

Troufla bych si říci, že Okresní dětský domov fungoval bez větších komplikací. Nelze opomenout, že se na jeho provozu velkou měrou podílelo obyvatelstvo. Výrazně se zapojilo při jeho výstavbě a následně opuštěné děti v domově podporovalo. Pokladník spolku pečlivě vedl seznamy dárců a jejich příspěvků. Při každé příležitosti členové spolku dárcům děkovali: „Dobří lidé ještě žijí a jim děkujeme, že nám pomáhali nésti náklady spojené s výchovou dětí, svěřených v okr. dět. domově. Všem dárcům mnohokrát děkujeme a prosíme o další přízeň.“²⁵²

²⁵¹ Suroviny na vaření tvořily brambory, čočka, rýže, maso, uzeniny atd.

²⁵² SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 3. Výroční zpráva OPM 1927-1946.

5. 2. 3 Sirotčí kolonie

V předcházejících kapitolách jsem uvedla kladné i záporné stránky ústavní a rodinné péče. Sirotčí kolonie patřila do péče rodinné, která byla, pokud se jednalo o opuštěné, ale jinak po všech stránkách zdravé dítě, jednoznačně upřednostňována. Sebelepší ústavní péče totiž nemohla nahradit život v rodině se vším, co k němu patřilo. Dítě tak lépe pronikalo do opravdového světa, tím pádem bylo lépe připraveno na samostatný život.

První impuls k vytvoření určitého mezistupně ústavní a pěstounské péče vycházel ze strany České zemské komise pro péči o mládež, která zřídila a následně monitorovala vznik jednotlivých sirotčích kolonií. Účel sirotčích kolonií byl definován takto: „Česká zemská komise zřizuje vychovávací kolonii proto, aby opuštěným normálním dětem, jež vzala ve svou péči, dostalo se výchovy rodinné, jakožto nejpřirozenější a individuálnímu vývoji nejprůměrnější.“²⁵³

Co si vlastně pod pojmem sirotčí kolonie představit? Jednalo se o venkovskou rodinnou péči, která byla založena na důsledném, systematickém a přitom nenápadném dozoru. Děti, které zůstaly bez rodiny, byly umísťovány do rodin ochotných pomoci dobré věci. Jednotlivé rodiny a jim svěřené děti podléhaly průběžné kontrole zastřešující organizace, kterou byla, jak jsem zmínila výše, Česká zemská komise pro péči o mládež v přenesení na Okresní komise pro péči o mládež. Pro danou oblast byl vždy stanoven správce, který sirotčí kolonii pečlivě monitoroval.²⁵⁴

Bystřickou Sirotčí kolonii nejprve spravovala obec Bystřice nad Pernštejnem. Z těchto dob jsem však nenalezla podrobnější informace. Poté, co došlo k zániku Sirotčího spolku, kdy jeho agendu převzala Okresní péče o mládež, přešla správa sirotčí kolonie do nově vzniklého spolku. Záležitosti týkající se pomoci sirotkům v bystřickém okrese tak zastřešovala jedna organizace. Tato změna byla jedním z kroků, které směřovaly k větší efektivitě v poskytování sociální péče.

Správa kolonie spočívala v přijetí a projednání jednotlivých žádostí o umístění do kolonie. Dále zahrnovala veškeré organizační záležitosti, které s její existencí souvisely. Jmenovala bych zajištění lékařského dozoru, výběr nejvhodnějšího správce kolonie, schopnost nalézt rodiny, které děti přijaly apod.

²⁵³ SECKÝ, Rudolf. *Sirotčinec anebo rodina?* Praha, 1926. s. 24.

²⁵⁴ Tamtéž. s. 23. K tomu dále HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914 : Disciplinace jako součást ochrany dětství.* Pardubice, 2009. 293 s. Univerzita Pardubice. Vedoucí dizertační práce prof. doc. PhDr. Milena Lenderová, Csc..

Co se týkalo zápisů ve spolkových knihách, o Sirotčí kolonii se nikde příliš detailně nerozepisovaly. Spíše jen shrnovaly její dobrou funkčnost, chválily kvalitního správce, zdůrazňovaly její prospěšnost dětem a vcelku pečlivě evidovaly počet dětí v kolonii.

Řekla bych, že se správce sirotčí kolonie stal v podstatě druhým náhradním otcem svěřených dětí. Sledoval jejich vývoj v rodinném kruhu do dovršení 14 let. Poté se jim snažil zajistit vhodné učňovské místo, popř. zaměstnání. Udržoval s nimi úzký kontakt až do jejich 18 let. Domnívám se, že jim touto cestou výrazně usnadňoval přechod z dětství do dospělosti.

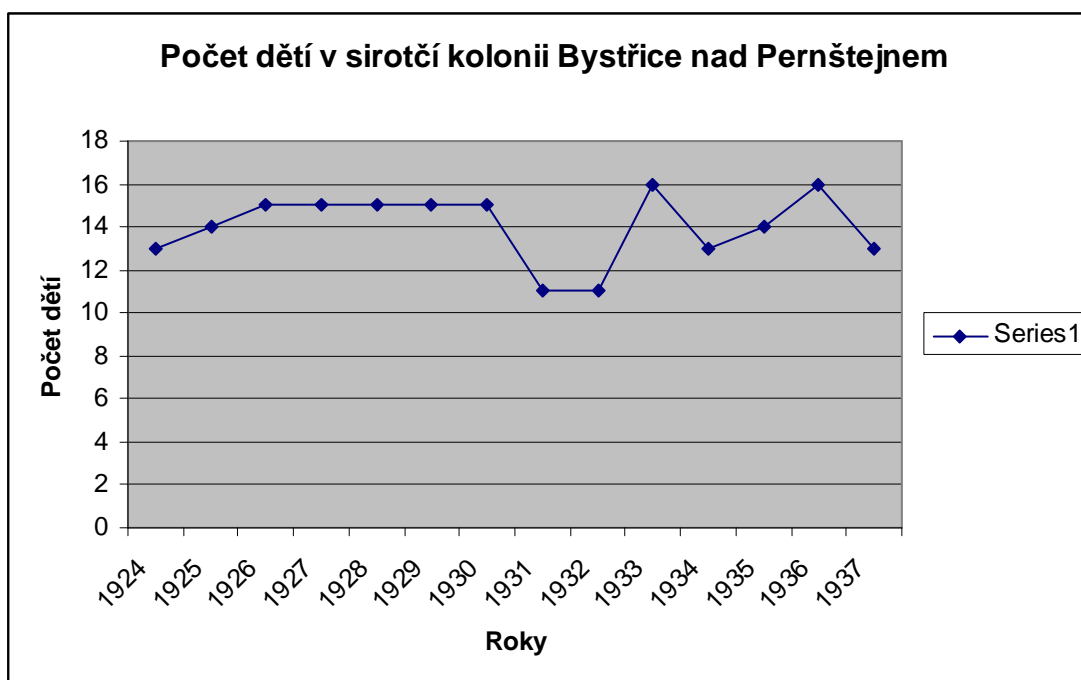
Na základě uvedených informací by se mohlo jevit, že péče v sirotčí kolonii se příliš nelišila od standardní pěstounské péče. Logicky tomu tak však nebylo. Nutno zdůraznit, že rodiny v sirotčí kolonii se staraly o děti, které vyžadovaly intenzivnější péči, ne však přímo péči ústavní. Pod pojmem intenzivnější péče bychom si mohli představit důsledné a pravidelné lékařské prohlídky, někdy byl zapotřebí i speciální pedagogický vliv.²⁵⁵ Tento odborný dohled jistě přispíval ke kladům péče sirotčí kolonie.

Podle zásad fungování sirotčích kolonií, stanovených Českou zemskou komisí pro péči o mládež, měla jedna kolonie čítat 10 až 15 svěřenců.²⁵⁶ Bystřická kolonie tento doporučený počet v některých letech překračovala.

²⁵⁵ Knihovna Východočeského muzea. *Ročenka české zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém*. Část první. s. 40.

²⁵⁶ DVORÁK, Jan. *Ochrana mládeže*. Praha, 1908.

Graf 1: Počet dětí v sirotčí kolonii Bystřice nad Pernštejnem v letech 1924-1937.

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem 1921-1948. Inv. č. 1. Protokoly ze schůzí 1921-1946.

Podle údajů, které jsem našla, sledoval graf počet dětí v bystrické Sirotčí kolonii až od roku 1924. Ukončila jsem jej v roce 1937, protože jsem dále nepovažovala za nutné opakovat stejný údaj. Sirotčí kolonie totiž od roku 1937 až do roku 1946 pečovala o 15 dětí. Výrazný propad počtu dětí graf ukázal na počátku 30. let. Odrazila se zde hospodářská krize, která výrazně postihla Bystřicko. Některé děti dospěly do věku, ve kterém péče sirotčí kolonie skončila. Nové děti nebyly v tomto období do sirotčí kolonie svěřeny. Většina rodin si v této nepříznivé době zkrátka nemohla dovolit přijmout další dítě. Poměry se však postupně zlepšovaly a počet dětí v kolonii opět narůstal.

V Sirotčí kolonii v Bystřici nebyli umístěni pouze úplní sirotci nebo polosirotci. Byly tu i děti, které rodiče měly. Ti se však o ně z různých důvodů odmítli starat.

5. 2. 4 Odbor ochrany matek a kojenců

Odbor ochrany matek a kojenců vznikl 24. dubna roku 1921.²⁵⁷ O jeho založení bylo v Bystřici nad Pernštejnem usilováno již od vzniku organizace Ochrana matek a kojenců Království českého v roce 1915. Odbor ochrany matek a kojenců byl v Bystřici vytvořen v době přeměny Sirotčího spolku, ze kterého se vyvinula Okresní péče o mládež.

Představitelé Okresní péče o mládež zřizovali pro jednotlivá odvětví sociální působnosti odbory. Odbory se řídily všeobecnými stanovami Okresní péče o mládež. Pro danou sociální oblast však odboru náležela samostatná působnost. Povolení od předsednictva Okresní péče o mládež si odbory musely vyžádat v případě aktivit souvisejících s celkovou organizací sociální péče o mládež v okrese, dále v případě používání zařízení, které sloužilo společným účelům a konečně tehdy, pokud měl odbor v plánu vybudovat zařízení trvalé povahy.²⁵⁸

Odbor byl založen za účelem organizace péče o matky v době těhotenství, při porodu a po něm. Staral se také o výchovu kojenců, o jejich celkový stav a situaci kojenců jak ze zdravotního hlediska, tak z hlediska sociálního. Zpravidla spadaly do působnosti odboru děti do šesti let. V případě nutnosti však odbor poskytoval pomoc i dětem starším. Z tohoto důvodu byl odbor v roce 1922 přejmenován Odbor ochrany matek a kojenců na Odbor ochrany matek a dětí.²⁵⁹

Chtěla bych nastínit, jakým způsobem byly členky odboru organizovány a jak měly mezi sebou rozdělené funkce. Na první schůzi Odboru ochrany matek a kojenců byly přítomné členky seznámeny se stanovami Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem a byly jim rozdány brožury tematicky zaměřené především na ženy a péči o děti například Děti nemanželské, Co má vědět žena poručnice, První rok dětského života apod. Byl zde stanoven členský příspěvek 12 Kč ročně a zvolena předsedkyně, jednatelka a pokladní odboru.²⁶⁰ V následujících letech bylo vedení odboru rozšířeno o funkci místopředsedkyně z důvodu rostoucí agendy a aktivit. Členky také založily zábavný odbor. Pět členek se v rámci tohoto odboru staralo o pořádání besed a podobných akcí, na kterých zajišťovaly občerstvení, program a všechny doprovodné aktivity. Potřeba pomáhat významně vzrostla během třicátých

²⁵⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

²⁵⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 19. Spolkové stanovy.

²⁵⁹ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

²⁶⁰ Tamtéž.

let dvacátého století. V rámci zdokonalení organizace při poskytování pomoci potřebným došlo ke zřízení okresních odborů ochrany matek a kojenců. Existoval stávající odbor v Bystřici nad Pernštejnem, nově vznikl odbor ve Stražku, v Rožínce, ve Víru, Štěpánově a Dalečíně.²⁶¹

V rámci spolku určitá propagace probíhala. Zároveň však členky odboru, řekla bych velmi zodpovědně, upozorňovaly veřejnost na svoje vlastní odborové aktivity. Odbor ochrany matek a kojenců propagoval svoji činnost prostřednictvím Horáckých listů, ve kterých uveřejňoval pozvánky na akce a přednášky, upozorňoval na pořádání sbírek a v neposlední řadě vyzýval občany ke spoluúčasti na péči o nejmenší.²⁶² Do okolních obcí bystřického okresu členky odboru posílaly také informativní plakáty.

Pokusila jsem se také zhodnotit četnost jednání odboru. První rok působení se členky nesetkávaly na schůzích pravidelně, avšak z podnětu předsedkyně odboru se začaly od následujícího roku 1922 scházet každý měsíc. V důsledku hospodářské krize ve třicátých letech klesla frekvence schůzí. V roce 1934 se členky odboru sešly pouze dvakrát. Aktivity později oslabilo období druhé světové války. Odbor ochrany matek a dětí existoval do roku 1947. Jeho zánik souvisel se zestátněním a se změnou politického režimu.²⁶³

Co se týkalo jednotlivých jednání členek odboru, setkání měla svoji danou strukturu. Schůzi zahajovala předsedkyně, později také místopředsedkyně odboru. Přítomné členky si připomenuly protokol předcházející schůze. Následně byly seznámeny s příchozím protokolem Československé ochrany matek a kojenců.²⁶⁴ Třetím bodem programu byla zpráva o stavu a činnosti poradny pro děti. Dále se diskutovalo o přijatých žádostech matek o podpory. Členky řešily také finanční situaci a rozebíraly pokladniční zprávu. Zpravidla byl na konci jednání vyčleněn prostor pro volné návrhy členek a případné připomínky, které odbor obdržel od občanů. Odbor ochrany matek a dětí jako ryze ženská záležitost reflektoval také aktuální články o ženské situaci a některé byly na jednání předčítány.²⁶⁵

Významnou aktivitu odboru ochrany matek a dětí představovala zřízená poradna pro děti. Poradna vznikla na základě nařízení Ministerstva sociální péče Československé republiky. Byla určena pro nemajetné matky a jejich děti. Nebyla však určena pro děti trvale nemocné, u kterých bylo nutné léčení soukromé. Nemajetné matky zde mohly nechat své děti

²⁶¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

²⁶² Tamtéž. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

²⁶³ Tamtéž. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

²⁶⁴ Od roku 1922 organizace přejmenována na Československou ochranu matek a dětí.

²⁶⁵ Například článek Organizace žen ve volbách, z časopisu Ženský obzor (revue vycházející 1902-1941) článek Požadavky Československých žen apod.

očkovat proti záškrtu apod. Bezplatně byla v poradně pacientům poskytnuta odborná péče. Léky, které byly pacientům předepsány, hradil Odbor ochrany matek a kojenců, respektive Okresní péče o mládež. Stejným způsobem byla poskytována odměna místnímu lékaři, který v poradně ordinoval.²⁶⁶ Lékař dostával po skončení poradny odměnu, která se odvíjela od počtu pacientů, avšak tato suma byla dohodnuta a neodpovídala tehdejšímu reálnému finančnímu ohodnocení služeb lékaře. Podle lékařské komory v Brně byla určena minimální odměna pro lékaře působícího v poradně tohoto typu na 25 Kč měsíčně.²⁶⁷ Zároveň bylo v zápise uvedeno, že by bylo vhodné honorovat lékařskou péči lépe. Vše se však odvíjelo od finančních možností konkrétních odborů v jednotlivých okresech Československé republiky.

Zmínila bych také organizačně-administrativní zajištění poraden, které probíhaly první pondělí v měsíci v prostorách místní školy. V roce 1935 byla dokončena výstavba budovy dětského domova, kam byla poradna přesunuta. Administrativní záležitosti v poradně zajišťovaly členky Odboru ochrany matek a dětí. Ustanovená tzv. sociální pracovnice odboru vyplňovala tiskopisy v rámci evidence pacientů a vypisovala legitimace pro matky, které poradnu navštívily. Vyřizovala také vyšetření či léčení dětí ve vzdálenějších léčebných ústavech. Jednalo se hlavně o děti tuberkulózní a epileptické. Sociální pracovnice sestavovala zprávy o lékařské poradně, které byly čtvrtletně posílány ministerstvu zdravotnictví. Ministerstvo zdravotnictví se podílelo na finančním zabezpečení odboru formou příspěvků.

Nutno poznamenat, že bystřické poradně se členky odboru věnovaly příkladně. Postupně se rozšiřovalo povědomí o lékařské poradně a návštěvnost vzrůstala. Jednalo se především o matky s dětmi přímo z Bystřice nad Pernštejnem. Problémem představovala dostupnost poradny pro matky z okolních obcí, hlavně v zimních měsících, která byla řešena vznikem dalších poraden v okrese. Poradna fungovala v Bystřici nad Pernštejnem nepřetržitě s menšími či většími komplikacemi. Uzavřena byla během druhé světové války, kdy byl inventář poradny rozkraden.²⁶⁸ Síť poraden se v bystřickém okrese začala rozvíjet až rokem 1938, kdy vznikly poradny v Dolní Rožínce a Stražku. O rok později přibyly další dvě poradny v Dalečíně a Štěpánově. V roce 1940 byla otevřena poradna ve Víru.²⁶⁹

²⁶⁶ Působil zde lékař MUDr. Bedřich Wolák a po něm MUDr. Stanislav Koenig.

²⁶⁷ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

²⁶⁸ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921 – 1947. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

²⁶⁹ Tamtéž.

Tabulka 1: Návštěvnost poradny pro matky a děti v Bystřici nad Pernštejnem.

Návštěvnost poradny pro matky a děti v Bystřici nad Pernštejnem			
Rok	Počet matek	Počet nemanželských dětí	Počet dětí celkem
1922	8	-	8
1923	80	8	82
1924	136	-	145
1925	131	-	138
1926	123	-	123
1927	120	-	123
1928	45	-	45
1929	44	-	44
1930	36	-	36
1931	33	-	47
1932	18	-	85
1933	75	-	75
1934	73	18	81
1935	57	18	57
1936	94	16	94
1937	122	23	145
1938	149	-	180
1939	139	25	148
1940	154	34	174
1941	-	31	175
1942	-	27	207
1943	-	-	-
1944	-	-	-
1945	-	-	-
1946	-	-	106

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I, II. část.

V záznamech odboru se u různých údajů objevovala poznámka „z toho nemanželských“. Ve výše uvedené tabulce jsem počet nemanželských dětí, které navštívily poradnu, pro zajímavost uvedla. Po vzniku Československé republiky měly být minimalizovány do té doby propastné rozdíly v možnostech a v přístupu k dětem nemanželským a manželským, ale stále bylo na tento „status“ poukazováno.

Návštěvnost během existence poradny, jak jsem uvedla výše, kolísala především vlivem počasí. Tuhé a dlouhotrvající zimy odradily návštěvnice z okolí zejména v letech

1928, 1929, 1930.²⁷⁰ Dobrá informovanost a kladné ohlasy na přístup a péči v poradně vedly k nárůstu pacientů hlavně v druhé polovině 30. let. Z let 1943 – 1945 se dochovaly pouze strohé zprávy o dění v odboru bez bližších informací.

Tabulka 2: Návštěvnost ostatních poraden na Bystřicku.

Návštěvnost ostatních poraden na Bystřicku				
Rok	Místo	Počet matek	Počet nemanželských dětí	Počet dětí celkem
1938	Dolní Rožínka	164	12	172
	Stražek	160	11	180
1939	Dolní Rožínka	167	7	179
	Stražek	141	16	157
	Dalečín	82	5	96
	Štěpánov	104	8	118
1940	Dolní Rožínka	-	10	204
	Stražek	-	8	155
	Dalečín	-	6	211
	Štěpánov	-	10	235
	Vír	-	2	86
1941	Dolní Rožínka	-	11	71
	Stražek	-	11	44
	Dalečín	-	13	65
	Štěpánov	-	9	68
	Vír	-	7	55
1942	-	-	-	-
1943	-	-	-	-
1944	-	-	-	-
1945	-	-	-	-
1946	Dolní Rožínka	-	-	15
	Stražek	-	-	88
	Dalečín	-	-	99
	Štěpánov	-	-	127
	Vír	-	-	176

In: SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

Údaje ve výše uvedené tabulce ukázaly skutečný zájem o nově vzniklé poradny a opodstatněný požadavek jejich vzniku. Návštěvnost členky odboru velmi těšila. Poradny se

²⁷⁰ Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové. s. 275-282.

dostaly do povědomí obyvatel a plnily svoji úlohu. Od roku 1940 chyběly přesné záznamy počtu návštěv matek, které byly shrnuty ve smyslu „ošetření matek“.²⁷¹

Musíme si uvědomit, že členky stály často před nelehkým úkolem vyhodnotit obdržené písemné prosby o pomoc. Žádosti o podporu, které odbor ochrany matek a dětí přijal, byly vždy prověřeny. Pokud se jednalo o matku či dítě ze vzdálenější obce, odbor spolupracoval na vyhodnocení situace s příslušným obecním úřadem. Často na nutnost podpory upozornil lékař v poradně, který danou pacientku či její dítě ošetřoval.

Pro matky poskytoval odbor pomoc v podobě umístění těhotné matky v dostupném útulku, podvyživeným matkám přispíval na stravu buď finančně, nebo prostřednictvím předplaceného stravování, zpravidla se jednalo o polévku v místním hostinci. U matek bylo zjišťováno nemocenské pojištění²⁷². Podpory si matky vyzvedávaly pro sebe i pro své děti v místní škole, později v prostorách dětského domova.

Většina žádostí se týkala podpory dětí. Jednalo se o potraviny jako dětská moučka, cukr, chleba, krupice, mléko, rybí tuk. Dále byla dětem poskytována obuv a oblečení (punčošky, kabátky, trička, čepečky, šatečky, zástěrky), hygienické potřeby (mýdlo, ručníky, pleny) a ostatní (peřinky, cíchy, svinovadla se spínacími špendlíky). Finanční podporu dostávala matka pro dítě na cestovné, pokud mělo být dítě vyšetřeno ve vzdálenějším lékařském zařízení.

Žádosti se množily v zimních obdobích, kdy děti potřebovaly teplé oblečení. Rapidně vzrostl počet žádostí ve třicátých letech. V roce 1933 evidoval Odbor ochrany matek a dětí 110 žádostí o podporu.²⁷³ Zpravidla řešil odbor kolem třiceti žádostí. Velký počet nezaměstnaných v kraji a nedostatek odborových financí vedl k příslušným opatřením. Jakékoliv podpory byly poskytovány pouze těm nejchudším. Potraviny odbor nakupoval u místních obchodníků, jejichž ženy byly členkami Odboru ochrany matek a dětí. Peněžité přídělky byly zrušeny. Situace se zlepšila po roce 1935, kdy byl odbor schopen vyhovět většímu počtu žádostí. V důsledku druhé světové války však příznivý vývoj nepokračoval, a to až do zániku Odboru ochrany matek a dětí v roce 1948.²⁷⁴

²⁷¹ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921 – 1947. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

²⁷² Nemocenské pojištění bylo zavedeno zákonem č. 33/1888 ř.z.. Pojištění se vztahovalo na dělnictvo, ovšem vyloučeno bylo zemědělské, lesní a domácí dělnictvo. V roce 1919 bylo nemocenské pojištění rozšířeno na veškerý námezdní poměr. In: JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. s. 359-360.

²⁷³ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

²⁷⁴ Tamtéž.

Služby poskytované odborem byly dále doplněny díky kontaktům s Českým srdcem. Odbor ochrany matek a dětí spolupracoval s organizací České srdce²⁷⁵ v Brně. Jednotlivým odborům ochrany matek a dětí v republice byly zasílány žádosti o umístění dětí na prázdninový pobyt sirotků ze zahraničí. V Bystřici nad Pernštejnem se snažily členky odboru těmto žádostem vyhovět. Z finančních důvodů si však odbor nemohl dovolit přijímat děti, nejčastěji sirotky z Podkarpatské Rusi, na prázdniny každoročně.²⁷⁶

Dostali jsme se ke složení členstva. V Odboru ochrany matek a dětí působily pouze ženy. Mužský element zde pouze v nutných případech zastupoval jednatel Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem. Schůzí se účastnil, pokud odbor řešil výjimečnou finanční situaci, nebo pokud seznamoval členky odboru s nařízeními příslušných ministerstev. Nejaktivněji zde v prvních letech existence spolku působila Anna Domanská, předsedkyně odboru od jeho vzniku až do roku 1927. Dalších funkcí v odboru se ujaly místní učitelky - Marie Kočí²⁷⁷, jednatelka, a Marie Pecinová²⁷⁸, pokladní. Předsedkyní pak byla v roce 1928 zvolena jednatelka Marie Kočí. Od třicátých let se odborovým záležitostem věnovaly především předsedkyně M. Kočí, Anna Sedmerová²⁷⁹, Anna Koenigová²⁸⁰, Josefa Schmögrová²⁸¹ a Berta Kadlecová²⁸². Členky svoje působení v odboru nebraly pouze jako povinnost, byla patrná osobní zainteresovanost ve špatné situaci chudých dětí. Svědčí o tom také finanční částky, které členky poskytovaly mimo členské příspěvky.

Aktivita odboru byla závislá na frekvenci jednání členek a na počtu přítomných. Často se zde totiž rozdělovaly úkoly apod. Prvního jednání odboru v roce 1921 se účastnilo 14 členek.²⁸³ Jednalo se o místní učitelky a manželky obchodníků. Ochranu matek a kojenců podpořily také manželka starosty a místní porodní babička. První dva roky působení odboru se schůzí účastnila většina. Od roku 1924 účast členek na jednání klesala. Pravidelně se menší účast projevila také v letních měsících. Od třicátých let až do konce působení odboru se

²⁷⁵ Národní pomocné sdružení České srdce vzniklo v roce 1917. Organizace byla rozdělena na odbory:

zásobovací, rozdělovací, finanční a dětský. Dětský odbor se zabýval umístěním dětí chudých rodičů nebo sirotků na prázdniny. Fungovala zde také mezinárodní spolupráce.

²⁷⁶ SOKA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

²⁷⁷ Manželka měšťana. Bližší informace nenalezeny.

²⁷⁸ Marie Pecinová, učitelka v Bystřici nad Pernštejnem, narozená v Bystřici nad Pernštejnem 16. července 1900 jako dcera místního obuvníka. Podle osobního výkazu učitelských osob absolvovala čtyři třídy učitelského ústavu v Litomyšli v letech 1915 – 1919. Další údaje nezjištěny.

²⁷⁹ Bližší informace nenalezeny.

²⁸⁰ Manželka lékaře v Bystřici nad Pernštejnem, bližší informace nenalezeny.

²⁸¹ Manželka přednosta stanice. Bližší informace nenalezeny.

²⁸² Manželka učitele. Bližší informace nenalezeny.

²⁸³ SOKA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 1. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců I. část.

jednotlivých jednání účastnilo průměrně 5 členek. Celkový počet členek odboru nebyl v protokolech o jednání pravidelně sledován. Na počátku existence odboru bylo evidováno 14 členek. O rok později, tedy v roce 1922, se počet všech členek rozrostl na 59. Další údaj o počtu členek poskytly záznamy z roku 1928, kdy bylo v odboru počítáno s 85 členkami. V roce 1934 v odboru působilo 100 členek, v roce 1935 a 1936 odbor fungoval za podpory 99 členek. Poslední informace o počtu členek byly datovány rokem 1938. V této době odbor v Bystřici nad Pernštejnem čítal 96 členek. V nově vzniklých poradnách v Dolní Rožínce působilo 20 žen, ve Strážku pomáhalo 17 žen.²⁸⁴ Ačkoliv byly záznamy o počtu členek střídavé, vyplynulo z nich, že počet žen zájímajících se o péči o matku a dítě postupně narůstal. Z poznámek ze zápisů jednání však bylo patrné, že skutečně aktivních členek bylo méně, než předsedkyně odboru očekávala.

V neposlední řadě se na chodu odboru významně podepsaly peněžní částky, se kterými bylo možno disponovat. Odbor ochrany matek a dětí financovala Okresní péče o mládež. Peněžními příspěvky odboru pomáhalo také ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo sociální péče a Československá ochrana matek a dětí. Místní obchodníci odbor podporovali v podobě peněžitých či věcných darů, ale ne příliš často. Zdroje financí tedy hledaly samy členky. Pokladní hotovost rozšiřovaly pořádáním besed a přednášek. S žáky místní školy členky odboru pořádaly divadelní představení, konaly se zábavné večírky, tzv. dětské radovánky a dětské besídky. Každoroční velkou akcí představoval svátek matek, který se začal slavit od roku 1925. Při této příležitosti byla zdůrazňována důležitost rodinného života a péče o děti.

Na podporu chudých matek a kojenců se celorepublikově konaly různé sbírky. V jednotlivých okresech pak organizace těchto sbírek spadala do pole působnosti Odboru ochrany matek a kojenců. Například sbírka „Dny ochrany kojenců“, „Národní pomoc matkám a dětem“ apod. V dobách vysoké nezaměstnanosti a hospodářských problémů stát pomáhal potřebným matkám a dětem v podobě potravinových a ošacovacích akcí. Tato pomoc spočívala v přidělení potravinových nebo ošacovacích lístků, které dostaly matky a děti buď z podnětu lékaře ve výše zmíněné poradně, nebo po prošetření jejich žádosti členkami odboru.

Slibný vývoj činnosti Odboru ochrany matek a dětí narušila druhá světová válka. Po ní však odbor dále navázal. Byly vytyčeny určité cíle, mezi které patřila důsledná evidence novorozenců a častější návštěvy sociálních pracovníků v rodinách, které žádaly o pomoc.

²⁸⁴ Tamtéž. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

Snaha o rozšíření ordinačních hodin poraden, které byly po válce obnoveny, narážela na problém nedostatku lékařů. V odboru byla nově ustanovena zdravotní pracovnice.

Odbor ochrany matek a kojenců v poválečných letech prohluboval lidovýchovnou činnost. Byly pořádány přednášky na téma péče o dítě pro dívky ve školách. Žákyně vyšších ročníků měšťanské školy hospitovaly v poradně, aby tak získávaly zájem o podobnou činnost. Změny v Odboru ochrany matek a dětí nastaly v roce 1946.²⁸⁵

²⁸⁵ SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947. Inv. č. 2. Protokoly z jednání odboru ochrany matek a kojenců II. část.

6. Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala sociální problematikou v poměrně komplikovaném období první poloviny 20. století. V úvodu jsem si položila dvě základní otázky, na které jsem při studiu pramenů a literatury hledala odpovědi.

Nejdříve byly sociální problémy obyvatel řešeny dobročinností soukromé sféry. Až v 19. století se o tyto záležitosti začala zajímat také sféra veřejná. Vznikající sociální legislativa určovala základní mantinely, ve kterých se měla případná pomoc potřebným, dětem či dospělým, pohybovat. Stát rozvoj sociální politiky podporoval subsidiárně. Jistě byla zákonná pravidla dodržována a nařízení prováděna bez rozdílu na celém území státu. Dobrovolná pomoc se však mohla lišit. Záleželo na oblasti a na jedincích, kteří byli v sociálních záležitostech zainteresováni. Sledovala jsem organizace, které propojovaly veřejnou a z velké části také dobrovolnou soukromou pomoc.

V Bystřici nad Pernštejnem působil od roku 1911 Sirotčí spolek. Bezespору dobře plnil účel, za jakým byl založen. Potřebných dětí se v chudším okrese našlo víc než dost. Sociální pomoc se naštěstí setkala s kladnou odezvou mezi obyvateli. Do každodenního života však vstoupil válečný konflikt, který byl do té doby nevídaný. Omezil slibně se rozvíjející spolkovou činnost, ve které se výrazně projevovaly osobní invence členů a jejich snaha, jak se co nejeфекtivněji způsoby vypořádat se sociálními problémy dětí. Vedle rostoucího počtu dětí bez rodičů a příbuzných musely být řešeny další následky válečného stavu. Sirotčí spolek už jen obtížně zpracovával velké množství různorodých žádostí. Navíc samostatná Československá republika přistupovala k sociální politice inovativně.

Dosavadní Sirotčí spolek byl přetransformován do Okresní péče o mládež. Bylo nutné poskytovat pomoc organizovaně a využívat podpory státní i dobrovolné tak, aby nedocházelo k jejich překrývání. Další činnost již měla být směřována úředníky s patřičnou odbornou způsobilostí, kteří by dokázali správně žádat o státní subvence apod. Členové spolku se dobře zhostili projektu dětského domova, který byl časově, finančně i organizačně náročný. Díky této instituci posunuli sociální péči o děti a mládež na Bystřicku o velký kus dopředu. S ohledem na společenské události vedl spolek svoje aktivity ku prospěchu svěřenců.

V úzkém sepětí se sociální politikou byla zdravotní péče, na kterou byl po vzniku samostatné Československé republiky kladen zvláštní důraz. Nejednalo se pouze o ošetření

nemocných, ale hlavně o preventivní opatření uplatňovaná u dospělých i dětí. Toto úsilí u malých pacientů směřovalo ke snížení dětské a kojenecké úmrtnosti.

V rámci Okresní péče o mládež vznikl Odbor ochrany matek a kojenců, který podle mého názoru fungoval příkladně. Chudým matkám a jejich dětem poskytoval v poradnách odpovídající péči. Navíc aktivita členek při rozvoji poraden byla nadstandardní.

Účast žen na spolkovém dění se odvíjela od jejich postupného pronikání do veřejné sféry. Opatrné náznaky ženského elementu v Siroťím spolku se po vzniku samostatné Československé republiky rozvinuly naplno. Dokladem byly nejenom výsledky činnosti Odboru ochrany matek a dětí.

Po prostudování materiálů jsem se rozhodla vynechat původně plánovanou šestou kapitolu Podporovatelé sociální činnosti. Chtěla jsem v ní rozebrat hlavní představitele spolku, ale nepodařilo se mi ani za pomoci archivních pracovníků dohledat detailnější informace. Obraz členů a členství jsem se snažila promítnout do stávajících kapitol.

Troufám si říci, že opuštěné děti a mládež na Bystřicku měly reálnou naději, že se jejich osud opravdu obrátí k lepšímu. Existovaly zde ve své době kvalitní organizace a osudy bezmocných dětí nebyly lhostejné nejen členům spolků, ale ve velké míře také občanům. Významnou roli zde určitě sehrálo politické zaměření správy obce.

Tato práce by mohla být brána jako regionální sonda o uplatňování sociální politiky v praxi během první poloviny 20. století. Bylo by jistě zajímavé, srovnat tyto přístupy i v jiných lokalitách.

7. Resume

In my diploma thesis I dealt with the social problems in relatively complicated period of the first half of the 20th century. In the introduction I laid up two questions for which I searched answers during my study of the literature and sources.

For the first time social problems were solved by the charity of private sphere and in the 19th century this problems took interest in the public sphere. The rising social legislature established basic borders which specified the help for children and adults. The country supported the development of the social policy subsidiary. The law rules were followed and the regulations were done without any difference in the whole country. Voluntary help could be different. It depended on the certain area and individuals who were interested in the social matters. I searched organizations which interconnected public as well as private voluntary help.

Since 1911 The Orphan's Institution worked in Bystřice nad Pernštejnem. The institution fulfilled its function well. In the poorer region there were a lot of children in need. Fortunately, social help got a positive response among the inhabitants. The everyday life was interrupted by the war conflict which was not known till this time. The conflict restricted the development of the institution in which the inventions of members took a great part. Their efforts in the best solutions of the problems of children were limited too. Beside the growing number of children without parents and relatives the results of the war conflict had to be solved as well. The Orphan's Institution had problems with solutions of such heterogenous applications. Additionally, The Czechoslovak Republic approached the social policy in new way.

Existing Orphan's Institution was transformed into Regional Care of Adults. It was necessary to provide the help systematically and used both public and voluntary support in the way which would be not overlapped. Another activity would be directed by officials with appropriate special qualification who were able to request for the subsidy correctly. Members of the institution did their best in the project of children's home which was time-consuming. Thanks to this institution the care of children and adults in the bystřický region took a great step forward. Regarded to the social events the institution leaded its activities in nurse child's behoof.

The social policy was in the close connection with the health care. The health care played an important role after the beginning of the Czechoslovak Republic. The health care included both treatment of patients as well as the preventive steps asserted with children and adults. This effort led to the decrease of the death of children and suckling.

The Department of the Protection of Mothers and Suckling was established under The Regional Care of Adults and its working was brilliant. The department provided appropriate care of poor mothers with children. The activity of members of the department was above standard.

The participation of women in institution events was depended on the progressive intrusion to the public sphere. After the creation of The Czechoslovak Republic the position of women in The Orphan's Institution were fully developed which could be confirmed not only with the working of The Protection of Mothers and Suckling.

After the research of materials I decided to leave out the chapter about supporters of the social care. In this chapter I wanted to mention main members of the institution, but I was not successful in the research for some special information.

I can say that lonesome children and adults in the bystrický region had hope that their destiny would be better. In that time two organisations existed and the destiny of children was not indifferent to people around. The political set of the board of the village played an important role as well.

This work could be taken as a regional research to the assertion of the social policy in reality during the first half of the 20th century. It could be interesting to compare these accesses also in different regions.

8. Prameny a literatura

SOkA Žďár nad Sázavou. Archiv města Bystřice nad Pernštejnem 1403-1945(1951).

SOkA Žďár nad Sázavou. Československá ochrana matek a kojenců – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem (1917) 1921-1947.

SOkA Žďár nad Sázavou. Národní jednota pro jihozápadní Moravu – místní odbor Bystřice nad Pernštejnem 1910-1939.

SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní národní výbor Nové město na Moravě (1912)1945-1948(1950).

SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní péče o mládež Bystřice nad Pernštejnem 1921-1947.

SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní úřad Nové Město na Moravě (1804) 1850-1945 (1949).

SOkA Žďár nad Sázavou. Sbírka regionálních tisků 1887-2002.

SOkA Žďár nad Sázavou. Sirotčí spolek Bystřice nad Pernštejnem 1911-1921.

SOkA Žďár nad Sázavou. Společenstvo svobodných a koncesovaných živností Bystřice nad Pernštejnem 1884-1942.

SOkA Žďár nad Sázavou. Okresní školní výbor Nové Město na Moravě (1857) 1870-1949.

Knihovna Východočeského muzea. *Ročenka české zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém*. Část první. První rok činnosti České zemské komise. Praha, 1910.

Muzeum Bystřice nad Pernštejnem. Kronika města Bystřice nad Pernštejnem od války světové.

Slovníky

Ottův slovník naučný nové doby. Praha, 1940.

Řády

Knihovna Východočeského muzea. *Chudinský řád královského komorního města Pardubic*. Pardubice, 1903.

Dobová literatura

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Rozhledy pro lidumilství v Evropě*. Praha, 1894.

DVOŘÁK, Jan. *Ochrana mládeže*. Praha, 1908.

DVOŘÁK, Jan. *Úkoly komise zemské pro ochranu dětí*. Praha, 1907.

KELLEROVÁ, Milada. *Děti nemanželské*. Praha, 1921.

PRAŽÁK, František. *České dítě*. Praha, 1948.

SATRAPA, Jan. *Právo domovské*. Praha, 1900.

SECKÝ, Rudolf. *Nejdůležitější zákonné předpisy a platná ustanovení král. zem. porodnice a nalezince ku potřebě soukromé, úřadů samosprávných, farních i státních lékařů, lékárníků atd.* Praha, 1905. § 3. s. 8.

SECKÝ, Rudolf. *Sirotčinec nebo rodina?* Praha, 1926.

SCHWARZ, František. *Výklad zákona obecního*. Praha, 1898.

SVOBODA, Karel. *Sociální péče obecní*. Praha, 1923.

TENORA, Jan. *Z pamětí města Bystřice: otisk Hlídky 1907-1909*. Brno, 1909.

TŮMA, Antonín. *K otázce rozmnožení příjmu zemského fondu sirotčího*. In *Věstník poradního sboru českých okresů v království českém*. Roč. V. č. 1. Praha, 1915. s. 12-16.

TŮMA, Antonín. *Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež*. Brno, 1923.

TŮMA, Antonín. *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*. Praha, 1925.

TŮMA, Antonín. *Úkoly české zemské komise pro péči o mládež na základě nových stanov*. Praha, 1920.

TVRDOŇ, Antonín. *Péče o chudé a péče o mládež ochrany potřebnou v republice Československé v roce 1931*. I. díl. Veřejná péče o chudé v obcích, okresech a zemích republiky Československé v roce 1931. Československá statistika – svazek 112. Řada XI. (statistika sociální, sešit 3). Praha, 1935.

TVRDOŇ, Antonín. *Péče o chudé a péče o mládež ochrany potřebnou v republice Československé v roce 1931*. II. díl. Veřejná péče o chudé v obcích, okresech a zemích republiky Československé v roce 1931. Československá statistika – svazek 112. Řada XI. (statistika sociální, sešit 4). Praha, 1935.

ZENKL, Petr. *Městská sociální péče*. In *Praha v obnoveném státě Československém*. Praha, 1936. s. 421-454.

Literatura

BERAN, Vladimír. *Almanach Bystřice nad Pernštejnem 1936-2006*. Bystřice nad Pernštejnem, 2006.

BÍLEK, Vilibald, NIKLÍČEK, Ladislav. *Úvod do dějin zdravotního a sociálního lékařství*. Praha, 1966.

DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. Praha, 1985.

Ed. KÁRNÍK, Zdeněk. *K novověkým sociálním dějinám Českých zemí II.. Z dob rakouských a předlitavských 1848-1918*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-496-9.

Ed. KÁRNÍK, Zdeněk. *K novověkým sociálním dějinám Českých zemí III.. Od války k válce 1914-1939*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-495-0.

Ed. KÁRNÍK, Zdeněk. *K novověkým sociálním dějinám Českých zemí IV.. Zvraty a převraty 193-1992*. Praha, 2001. ISBN 80-246-0198-2.

Et al. *Bystřicko*. Sdružení obcí Bystřicka, 1996.

HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914 : Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice, 2009. 293 s. Univerzita Pardubice. Vedoucí dizertační práce prof. doc. PhDr. Milena Lenderová, Csc. Dostupný z WWW: <dspace.upce.cz>.

HALÍŘOVÁ, Martina. *Vzpomínky Miroslava Mužika jako pramen k vývoji sociální péče o mládež v letech 1863-1914*. Pardubice, 2004. 100 s. Univerzita Pardubice. Vedoucí diplomové práce prof. doc. PhDr. Milena Lenderová, Csc. Dostupný z WWW: <dspace.upce.cz>.

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, SVOBODNÝ, Petr. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. ISBN 80-7106-315-0.

HOFFMANOVÁ, Jaroslava. *K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách*. In Sborník archivních prací. 32. Praha, 1982. s. 419-443.

HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., STLOUKAL, M.. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

JIRÁNEK, Tomáš, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Dítě a dětství napříč staletími. 2. pardubické bienále 4.-5. dubna 2002*. Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Supplement 5. Pardubice 2003.

KUBÍČEK, Jaromír, ŠTRAHA, Ivan. *Bibliografie Žďár nad Sázavou*. Brno, 1993.

LAŠTOVKA, Marek, et. al. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úřední evidence z let 1885-1990*. Praha, 1998. ISBN 80-902151-9-X.

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. I. díl: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-414-9.

LENDEROVÁ, Milena, MACKOVÁ, Marie, BEZECNÝ, Zdeněk, JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.

LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

LENDEROVÁ, Milena. *Chytila patrola, aneb, Prostituce za Rakouska i republiky*. Praha, 2002. ISBN 80-246-0379-9.

LENDEROVÁ, Milena. *Zrození dětství*. In: Scientific papers of the University of Pardubice. Series C, Institute of Languages and Humanities. 7/2001. Pardubice, 2002. s. 63-79.

MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče*. Brno, 2001. ISBN 80-210-2512-3.

PETRLÍK, Jiří. *Bystřice nad Pernštejnem - od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno, 1980.

RŮŽKOVÁ, Jiřina, ŠKRABAL, Josef, et all. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, 1. díl. Praha, 2006. ISBN 80-250-1277-8.

SIVÁK, Florian, MALÝ, Karel. *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha, 1988.

SVOBODNÝ, Petr, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výsledky voleb do zastupitelstva Bystřice nad Pernštejnem v letech 1919-1931.

Tabulka 2: Kriminalita dětí a mládeže podle protokolů z valných hromad Sirotčího spolku.

Tabulka 3: Finance Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem.

Tabulka 4: Kladně vyřízené žádosti Sirotčího spolku Bystřice nad Pernštejnem

Tabulka 5: Kriminalita mládeže v okrese Bystřice nad Pernštejnem.

Tabulka 6: Svěřenci poručníka z povolání.

Tabulka 7: Stravovací akce Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem.

Tabulka 8: Ošacovací akce Okresní péče o mládež v Bystřici nad Pernštejnem.

Tabulka 9: Stav finanční hotovosti Okresní péče o mládež v letech 1921-1946.

Tabulka 10: Návštěvnost poradny pro matky a děti v Bystřici nad Pernštejnem.

Tabulka 11: Návštěvnost ostatních poraden na Bystřicku

Seznam grafů

Graf 1: Demografický vývoj obce Bystřice nad Pernštejnem v letech 1890-1961.

Graf 2: Demografický vývoj soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem v letech 1890-1961.

Graf 3: Výnosy ze sbírek dětského dne v letech 1921-1938.

Graf 4: Počet dětí v dětském domově.

Graf 5: Počet dětí v sirotčí kolonii v Bystřici nad Pernštejnem v letech 1924-1937.

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Pečeť městečka Bystřice

Příloha č. 2 - Plakát srdíčkové akce

Příloha č. 3 - Průkaz členství spolku

Příloha č. 4 - Stavba Okresního dětského domova Josefy Dobiášové

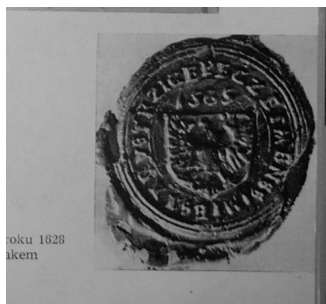
Příloha č. 5 - Dokončený Okresní dětský domov Josefy Dobiášové

Příloha č. 6 - První dítě domova

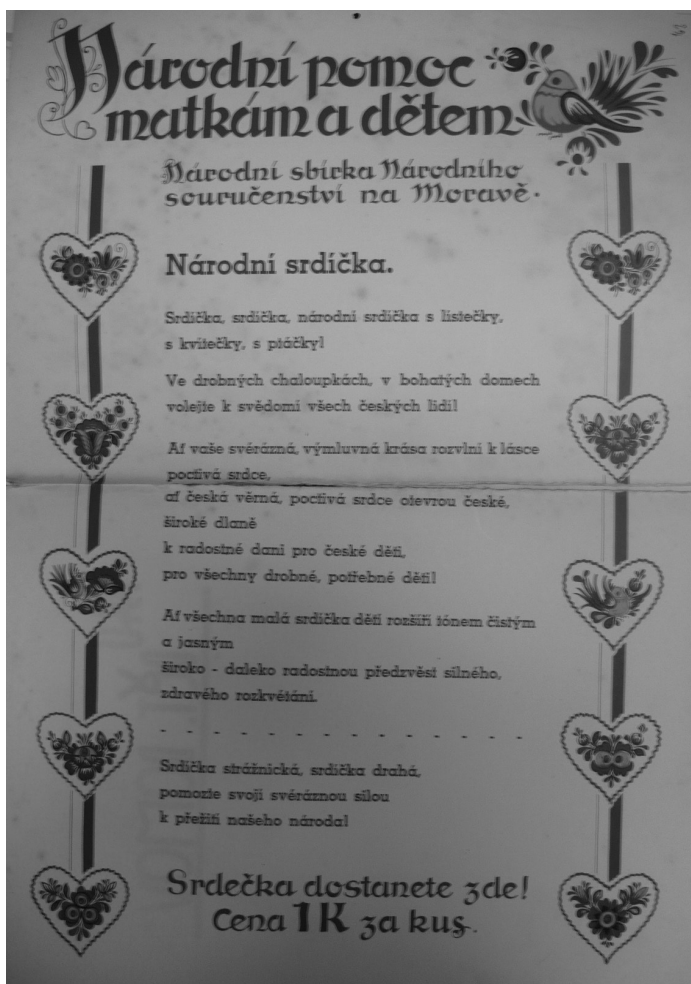
Příloha č. 7 - Děti na dvoře domova. Foto z roku 1941.

Přílohy

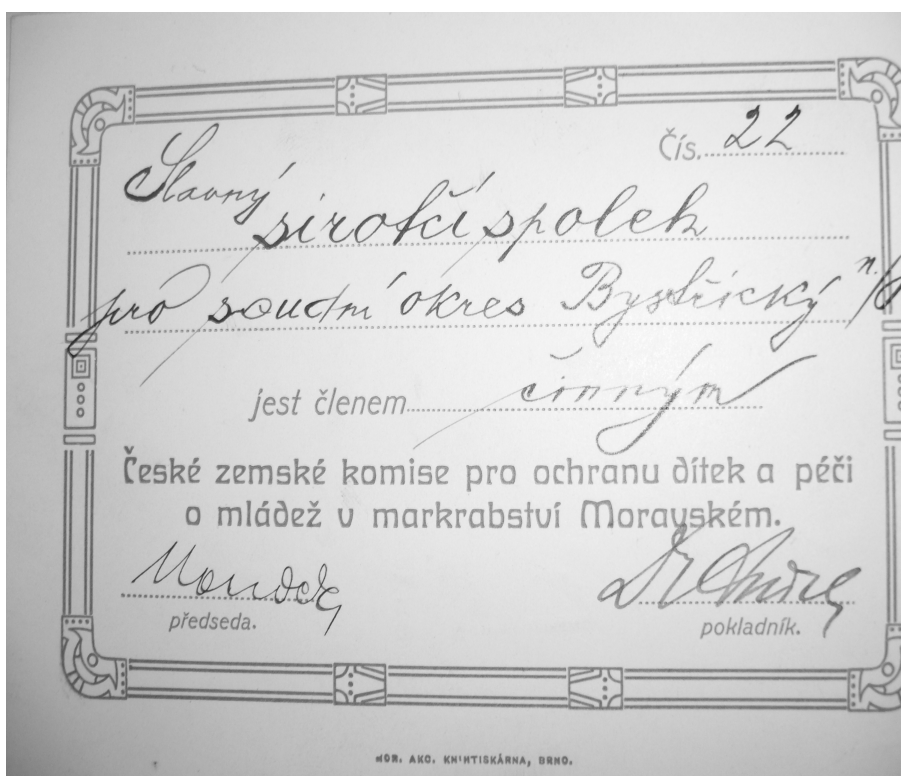
Příloha č. 1 – Pečeť městečka Bystřice

Příloha č. 2 – Plakát srdíčkové akce

Příloha č. 3 – Průkaz členství spolku

Příloha č. 4 – Stavba Okresního dětského domova Josefy Dobiášové

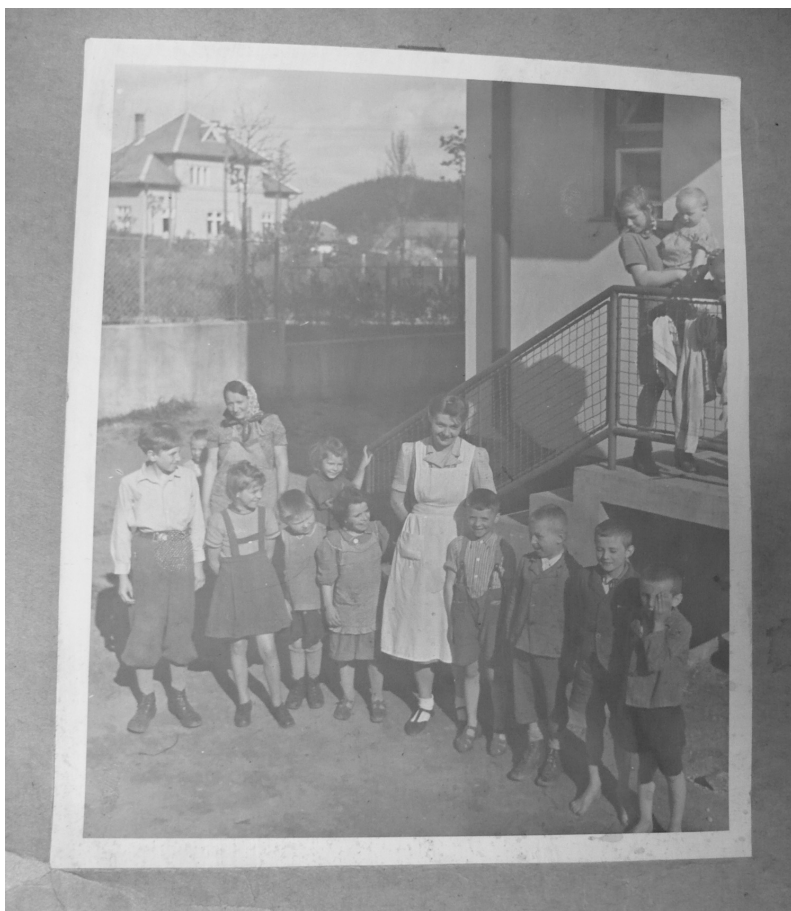
Příloha č. 5 – Dokončený Okresní dětský domov Josefy Dobiášové

Příloha č. 6 – První dítě domova

Příloha č. 7 – Děti na dvoře domova. Foto z roku 1941.

Název práce	Sociální péče o děti a mládež v Bystřici nad Pernštejnem v první polovině 20. století
Autor práce	Bc. Simona Pokorná
Rok obhajoby	2010
Vedoucí práce	prof. doc. PhDr. Milena Lenderová, Csc.
Anotace	V diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku sociální péče o děti a mládež v první polovině 20. století na příkladu soudního okresu Bystřice nad Pernštejnem. Mým záměrem bylo zhodnotit podpůrnou péči o děti a mládež v uvedeném období, podívat se na konkrétní možnosti a postupy této pomoci. Zároveň jsem sledovala, do jaké míry se v této věci angažovaly ženy. Práci jsem rozčlenila do několika částí. Bylo nezbytné zmínit obecná pravidla sociální péče o děti a mládež zanesená v legislativě a dále sledovat jejich postupné doplňování a proměny. Na sociální otázku Bystřicka měl rovněž vliv vývoj lokality, který jsem stručně nastínila. Podrobně jsem rozebrala jednotlivé formy sociální pomoci směřované k dětem a jejich dopady.
Klíčová slova	Sociální problematika, sociální péče o děti a mládež, Bystřice nad Pernštejnem